

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ

ДУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ І НАВ-
КОО ЛІТЕРАТУРНИЙ МІСЯЧНИК

Кн. 12 (489)

ГРУДЕНЬ, 1988

Річник X

Зміст XII-ої книжки

В Тисячоліття Хрещення України

— АРХИПАСТИРСЬКЕ ПОСЛАННЯ СОВОРУ ЄПІСКОПІВ УКРАЇНСЬКОЇ АВТОКЕФАЛЬНОЇ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ В ДЕНЬ ТИСЯЧОЛІТТЯ ХРИСТІЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ	1411
— ЗВЕРНЕННЯ БЛАЖЕННІШОГО МИТРОПОЛИТА МСТИСЛАВА СЛОВО МИТРОПОЛИТА ВАСИЛЯ ПЕРВОІСАРХА УПЦ В КАНАДІ І УПЦ (АВТОКЕФАЛЬНОЇ) В АВСТРАЛІІ	1413
о. С. Я.: ВЕЛИКІ СВЯТКУВАННЯ ПРАВОСЛАВНИХ УКРАЇНЦІВ	1415
— ВІДНАЧЕННЯ ТИСЯЧОЛІТТЯ ХРЕЩЕННЯ УКРАЇНИ В ХАРКОВІ	1418
Віра Гайдамака: НА ТУРЕЦЬКІЙ ЗЕМЛІ У ГРЕЦЬКОГО ПАТРІЯРХА	1433
— СУМІВШ ВІТАЮТЬ ГРЕЦЬКОГО ПАТРІЯРХА ДИМИТРІЯ В ІНСТАМБУЛІ	1435
о. д-р І. Ортинський: ТАЄМНИЦЯ УКРАЇНИ (Продовження. 5)	1436

З дому неволі

— УКРАЇНСЬКА КАТОЛИЦЬКА ЦЕРКВА: КАТАКОМБИ І АЛЬТЕРНАТИВА	1438
Василь Січко: ЦЕРКВА — В ОБЛОЗІ	1450
Фенікс: ПОГОДА НА СЬОГОДНІ	1456
— СТРУСЬ ЗНОВУ ХОВАЄ ГОЛОВУ В ПІСОК	1461
— ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ВІДНОВЛЕННЯ КОМІТЕТУ ЗАХИСТУ УКЦ	1463
— БІОГРАФІЧНІ ДОВІДНИКИ: ГРИГОРІЙ БУДЗИНСЬКИЙ — 1468; СВЯЩЕНИК МИХАЙЛО ГАВРИЛІВ — 1469; ЗЕЛЕНЮХ ПЕТРО СТЕПАНОВИЧ — 1471; ГЕЛЬ ІВАН АНДРІЙОВИЧ — 1472	1467

Ірина Стасів-Калинець: ТРЕНОС	1473
— УКРАЇНСЬКА ПОЕЗІЯ НА ЗУБАХ КРОВОЖЕРНОГО «ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВА» (Закінчення. 2)	1477
Ігор Калинець: ВАСИЛІЙ ЛЮБЧИК — 1477; Ірина Стасів: ОДИССЕЯ — 1479; Атена Пащенко: НАВІШО ДУМАТИ — 1482; Василь Барлидану-Барладюк: КОЗАК МАМАЙ — 1485; ВЕНЕРА СПИТЬ — 1486; ПЯТРА НЯМЦІ — 1487; БІЛА ХАТА — 1489	

Поезія

Ярослав Лєся: СЛОВО МОВЛЮ (Продовження. 3)	1482
Микола Дашко: ВІДЗЕРКАЛЕННЯ ПОЕТИЧНОЇ ТВОРЧОСТІ	1497

Наука, дослід

Петро Одарченко: ТРАДИЦІЇ ШЕВЧЕНКА В ТВОРЧОСТІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ	1505
--	------

Присвята

Леонід Полтава: ДО 85-ЛІТТЯ ПРОФ. ЛЕВА ШАНКОВСЬКОГО	1518
---	------

Огляди, рецензії

Адріана Шум: ВАСИЛЬ СТУС. ВИБРАНІ ПОЕЗІЇ	1520
Володимир Жид: РЕЗУЛЬТАТ ТІСНОЇ СПІВПРАЦІ	1522
Л. Полтава: НОВИЙ ПЕРЕСПІВ «СЛОВА О ПОЛКУ ІГОРЕВИМ»	1525

— Сл. п. ПЕТРО КОВАЛЬСЬКИЙ — ПОСМЕРТНА ЗГАДКА	1526
— ЗМІСТ ЖУРНАЛА «ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ» ЗА 1988 РІК	1528

ВИДАЄ «УКРАЇНСЬКА ВИДАВНИЧА СПІЛКА», ЛОНДОН

Делегати АБН на 21-ій Конференції ВАКЛ, яка відбулася 27-29.8.1988 року в Женеві, Швейцарія

В Тисячоліття Хрещення України

**АРХИПАСТИРСЬКЕ ПОСЛАННЯ
СОБОРУ ЄПІСКОПІВ УКРАЇНСЬКОЇ АВТОКЕФАЛЬНОЇ
ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ В ДЕНЬ ТИСЯЧОЛІТТЯ
ХРИСТИЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ**

Дорогі й улюблені!

Виповнилась остання сторінка історії першого тисячоліття Християнської України. Закінчився Святий Ювілейний Рік, проголошений для найдостойнішого відзначення великого ювілею. Настав час підведення підсумків і перших кроків у нове, друге тисячоліття.

Ми можемо бути гордими, що не змарнували унікальної нагоди, яку дав нам тисячолітній ювілей. Ми зросли і збагатились духовно, серцем і душею наблизились до Бога, принесли — кожен по своєму і кожен по своїй можливості — свій дар Христові та Його Святий Українській Автокефальній Православній Церкві. Ювілей дав нам можливість нагадати про себе світові, розповісти про наше славне минуле, про наших великих подвижників, як і про неодноразові Голгофи, на які нашому народові і його Церкві доводилось іти. Ми нагадали світові, що в час, коли Українська Православна Церква на Україні придушена безбожною владою та її вірнопідданою Московською патріяршою Церквою, ми у вільному світі зберігаємо переємство, ідеали і традиції Київської Митрополії, Апостольської Православної Церкви українського народу, яку благословив в сиву давнину на Київських горах святий апостол Андрій Первозваний. Ми засвідчили, що в нас живе віра в кінцеву перемогу Божої справедливості, віра в те, що кінець-кінцем завершаться тяжкі випробування, послані українському народові та його Церкві, і радісні дзвони святої Софії Київської та інших наших святинь звістять повернення довгожданої свободи.

Під час Святого Ювілейного Року ми чули численні доповіді, читали книжки, оглядали виставки про нашу тисячолітню історію, осяяну благодатним сяйвом Христовим. Ми багато з того навчилися, черпаючи з минулого до наслідування. Але треба пам'ятати, що історія не складається тільки з минулого. Сучасне — це завтрашнє минуле, і нас, що творимо історію сьогоднішнього дня, будуть вивчати і оцінювати наші нащадки. Подбаймо, щоб вони згадували про нас з пошаною і гордістю — так, як ми згадуємо про наших далеких предків, які запалили вогонь Христової Віри спочатку в Києві, а потім по всіх безмежних просторах великої Київської княжчої держави.

Ми прославляємо наших предків за їхню відданість Триєдиному Богові, в ім'я Якого прийняли святе Хрещення. Увійдімо і ми на

сторінки історії, як сини і доньки Божі, тісно пов'язані з Христом думками, молитвами, єднанням у святому таїнстві Причастя. Пізнаваймо нашого Творця і Промислителя, вивчаючи Святе Письмо та скарбницю християнської віронауки. Просімо Господа, щоб зіслав на нас Духа Свого Святого, щоб Він вселився в нас і скерував наші думки, почуття та дії на шлях істини, любови, доброчинності.

Ми прославляємо наших предків за те, що, просвічені Хрещенням Христовим, вони запалали святою ревністю до новопридбаної Віри, бажанням звеличити її по всій своїй землі та далеко за її межами. Християнство збудило в українському народі його найкращі творчі сили, і не можна інакше назвати, як чудом звільненої від темряви поганства народньої душі, той нестримний духовний і культурний розквіт, що його зазнала Київська Русь-Україна, ставши християнською країною. Це була її справжня золота доба. Стоячи на порозі другого тисячоліття, ми можемо і повинні взяти з них приклад. Починаючи Святий Ювілейний Рік, ми, ваші архипастирі, у своєму соборному посланні накреслили широкий діапазон заходів в напрямку дальшого розвитку нашої Церкви. Спільними зусиллями усієї нашої української православної громади Христової подбаймо про успішне здійснення цієї програми-візії світлого майбутнього, щоб на сторінках історії нашу добу назвали новою золотою добою українського християнства.

Ми прославляємо наших предків за те, що, ставши дітьми Божими, вони всім серцем прийняли високі ідеали християнської моралі і втілювали їх у своєму житті. Український народ протягом століть відзначався своїм миролюбством, пошаною до закону, працьовитістю, родинною вірністю, рівноправністю статей, повагою до старших, співчуттям і милосердям до хворих, покривджених, потребуючих. Ці ідеали повинні зберігати та плекати і ми, хоч як це тяжко у сьогоднішньому світі, де моральні критерії падають на наших очах; де те, що ще вчора викликало відразу або навіть вважалося злочином, сьогодні стає загальною прийнятою нормою. Будьмо світлом для світу, будьмо прикладом до наслідування, виховуймо на непорушних засадах християнської моралі своїх дітей. Ставаймо кращими, піднімаймося щаблями досконалости до найбільшого ідеалу — Боголюдини Христа, Спасителя нашого.

З іменем Господнім на устах — в нове тисячоліття!

Віддані вам у Христі,

† МСТИСЛАВ, Митрополит
† КОНСТАНТИН, Архiepиcкoп
† АНАТОЛІЙ, Архiepиcкoп
† ВОЛОДИМИР, Архiepиcкoп
† АНТОНІЙ, Епiскoп

14 серпня, 1988 Р. Б.

Оселя св. Андрія Первозванного,
С. Бавнд Брук, Н. Дж., США

ЗВЕРНЕННЯ БЛАЖЕННІШОГО МИТРОПОЛИТА МСТИСЛАВА

До Єпархіяльних Управлінь УАПЦ,
Консисторії і Деканатів УПЦеркви в США
та Отців Настоятелів і Парафіяльних Управ
Парафій УПЦеркви в США

Всечесні отці, улюблені брати і сестри!

Зближаємося до 14 серпня, до того історичного дня, коли 1000 років тому св. і рівноапостольний князь Київський Володимир привів український народ в обійми Церкви Христової. Вже понад три роки лунають з амвонів нашої Святої і Православної Церкви української заклики до гідного відзначення цієї незабутньої в історії нашого народу події. Кожне серце українське, де б не жив його господар, відзивається на ці заклики. Вони викликають у кожного оправдану гордість, що Господь покликав наш народ бути носієм і оборонцем Правди Христової на Сході Європи. Та, на жаль, це оправдане почуття

маліє з зустрічі з жакливою дійсністю, що оточує буття українського народу в цьому жакливому для нього ХХ-му столітті.

Москва, що привластила собі почати історії нашої Церкви, ось уже понад 300 років прагне сховати від усього світу дійсну роль Російської Православної Церкви, яка на Україні являється відносною окупаційного московського режиму, без різниці який колір той режим має: — чорний чи червоний. Саме тому відзначення 1000-ліття Хрещення Руси-України відбудеться в Москві і Ленінграді, а поневоленому Києву, в якому Господь виявив Свою волю, приділено підрядну роль. В ньому відбудуться лише льокальні урочистості, господарем яких буде... Російська Православна Церква.

Як бачимо, вся відповідальність за гідне і згідне з історичною правдою відзначення 1000-ліття Християнства на Україні спадає

на тих синів і дочок українського народу, які знайшлися поза кордонами України, в розсіянні по всіх країнах вільного світу.

Центральним місцем святкувань Тисячоліття вірних Української Католицької Церкви визначено Рим, — місце осідку Духовного Зверхника Римо-Католицької Церкви, до спадку якої 400 років належать українці католицького віровизнання.

Для нас, — православних СВЯТИМ МІСЦЕМ був, є і повік залишиться сторозтерзаний у віках і тепер у московській неволі перебуваючий Київ. Велику українську православну громаду, що знайшлася поза межами батьківщини у вільному світі, Господь обтяжив почесним обов'язком: — самій подбати про обрання місця і збудовання на ньому УКРАЇНСЬКОГО ЄРУСАЛИМУ, який повинен стати джерелом сили і надхнення до дальшого походу, до очищеного і світлосяйного Києва.

Таким Єрусалимом для нас православних українців поза батьківщиною стала Оселя Св. Ап. Андрія Первозванного в США, положена над Українським потічком (Юкреїніян Брук), в штаті Нью Джерзі, коло невеличкого міста С. Бавнд Брук, над Рарітан річкою, в околицях, з якими пов'язані початки історії США. На землі нашого Єрусалиму стоїть уже велична Церква-Пам'ятник, поставлена на молитовний спогад мільйонів мучеників Великого Голоду, Український Пантеон-цвинтар, на якому виросло вже 5 тисяч могил рідних нам покійників, великі будівлі в яких приміщено фундаментальну бібліотеку, музей, архів стародавніх і новітніх актів. На цьому терені знаходиться Духовна Семінарія Св. Софії, яка переховує традиції Києво-Могилянської Академії. З серпня минулого року красується при в'їзді до Оселі імпозантний пам'ятник Св. і рівноапостольній княгині Київській Ользі.

Головні урочистості пов'язані з Тисячоліттям відбудуться в днях 5, 6 і 7-го серпня ц.р. На цю надзвичайної ваги подію в житті всього Українського Православ'я зійдуться, з'їдуться і злетяться з усього світу наші єпископи, представники єпархіяльних управлінь, та центральних прицерковних організацій, братств і сестричтв та велика громада прочан. Загальну програму цієї урочистості в Бавнд Бруку подається окремо в «УПСлові». Водночас кличу всіх, улюблених у Христі братів і сестер, до якнайбільш численної участі у цьому святі Українського Православ'я.

З любов'ю у Христі

† Мстислав, Митрополит

Оселя Св. Ап. Андрія Первозванного
15 травня 1988 Р. Б.

**СЛОВО МИТРОПОЛИТА ВАСИЛІЯ
ПЕРВОІСРАРХА УКРАЇНСЬКОЇ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ
В КАНАДІ І УКРАЇНСЬКОЇ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ
(АВТОКЕФАЛЬНОЇ) В АВСТРАЛІЇ**

*До всіх вірних, до всіх українців та людей доброї волі, що сповнені
духом радості з приводу 1000-ліття Хрещення України*

«З вірою і любов'ю в Господа Бога та вірністю
до Заповітів св. князя Володимира, ступаймо в
друге тисячоліття історичного походу україн-
ського народу».

Дорогі і Боголюбиві
Учасники Святкувань, —

Христос посеред нас! Ось вже настав радісний час Великих Роковин. Сповнилося 1000-ліття Хрещення України в Святу Христову Православну Віру та покликання до життя Української Православної Церкви, тоді — Київської Митрополії, яку заснував князь Володимир 988 року.

Князь Володимир, прийнявши Віру Православну із православної Візантії, сам охрестився і весь український народ охрестив в Таїнстві Св. Хрещення в Дніпрових водах біля Києва, де задунали радісні слова пісні: «Усі ті, що в Христа охрестилися, у Христа зодягнулися, алилуя!»

Ця історична й духовна подія була актом Божого Промислу. Цим Божественним актом наш народ отримав християнську душу, а город Київ навіки прославився, як центр Української Православної Церкви.

Одягнувшись у Христа і в Його спасаючу Науку, український народ розпочав свій історичний похід дорогою православного християнства.

У цьому довгому тисячолітньому, і не раз важкому, поході на-

шим предкам приходилось переживати радісні і сумні події. І Рідна Церква, як добра Мати, раділа й сумувала з своїми духовними дітьми, — ніколи не лишала їх на поталу ворогові. А в часах спокійних творила високу українську культуру, якою збагачувала й сусідні народи.

У час сповнення 1000-ліття, наша Свята Церква кличе нас на величне Торжество, яке відбудеться в Торонто, Оаквил і Гамілтоні, — 12, 13 і 14 серпня 1988 року. Спроможність бути живим учасником цього всесвітнього українського святкування, треба сприймати, як ласку Божу, як найбільший привілей, бо це неповторна подія.

Отже, приходьмо і святкуймо радісно і торжественно! Виявім Господеві, як достойно ми любимо Його і свого ближнього. Покажім нашу братську і християнську єдність. Чим більше нас буде на святкуванні, тим більша буде радість Господеві.

Святкувати — значить духово переживати, оновлюватися у Вірі та спільно заманіфестувати свою любов до Бога, Церкви і нашого українського народу способом молитви і щедрою жертвенністю, бо «віра без діл мертва», — навчає Апостол Яків.

З нагоди Великого Святкування, звернімо увагу на оновлення нашої релігійної і національної ідентичности: хто ми, де наш духовий і національний корінь, та як зберегти себе, щоб ми далі виростили з правдивого кореня і перемогли противні сили чужих для нас центрів, які фальшують історію українського народу, а нас кривдять.

Святкувати — це сповнюватися свідомістю про нашу велику культурну спадщину, яку передали нам наші попередники — наші славні предки.

Святкування з такими думками, з таким ставленням і діями дадуть належну користь нам, особисто, та Церкві і нашому українському народові, зокрема.

Нехай це урочисте Святкування пригадає нам, що ми є нащадки глибоко релігійного і високо культурного народу, що на протязі століть, — за наукою і під Матірною опікою Української Православної Церкви, — розвинув високу культуру та дав багато святих до пантеону Святих цілої Вселенської Православної Церкви, через те, — ми щасливі бути спадкоємцями таких великих та дорогоцінних духовних скарбів.

Цього 1988 Святого Року, сповнилося 70-ліття Української Православної Церкви в Канаді, яке відзначаємо, беручи участь у Всесвітньому Українському Святкуванні в Торонто-Гамілтоні.

Зберігання і продовження дальшого історичного і духового по-

ходу Української Православної Церкви — це святе завдання наших майбутніх поколінь. Молодь завжди була, є і буде тим звеном, що в'язало покоління з поколінням, і передавало в майбутнє дорогоцінну спадщину свого народу.

Дорога Молоде! Зростаєте у Вірі до Господа Бога: молитвою, участю в святих Тиїнствах та чеснотним моральним життям, щоб ви могли передати Святу Церкву вашим дітям і внукам.

Збагачайте себе українською культурою, яку Українська Православна Церква творила протягом 1000-літньої історії. Пам'ятайте, що Українська Православна Церква, яка була покликана до життя Св. Володимиром, останеться українською Церквою, коли її вірні будуть сповнені духом християнства й українства.

Дорогі і Боголюбиві святкуючі Брати і Сестри! Любімо нашу святу Українську Православну Церкву і присвячуємо їй наше життя, бо це вона, як рідна Мати, веде нас до Бога, та зберігає нас як одну православну українську родину.

Свою Святу Українську Православну Церкву любіть цілим серцем і всією душею, бо вона куплена кров'ю мучеників. Захищайте її від противних сил з такою хоробрістю, з якою її захищало наше славне козацтво.

У час Святкувань полиньмо думкою в Україну і духом любови поєднаймося з нашими братами і сестрами, і разом поклонімося славному городові Києву, де засяла благодать Божа над нашими предками. Всі разом принесімо прохальну молитву до Всевишнього, щоб якнайскоріше настала в Україні воля, а з волею — щоб воскресла наша свята Українська Православна Церква.

Дорогі святкуючі! Відсвіжені, оновлені й скріплені святкуванням 1000-ліття охрещення України в Святу Православну Віру, несімо високо прапор Святої Української Церкви!

З великою вірою і надією на Бога і вірністю заповітам Св. Рівноапостольного князя Володимира (Василія), ступаймо в друге тисячоліття нашого релігійного і національного походу!

Христос посеред нас, і завжди з нами буде!

«Утверди, Боже, Святу Православну Віру, православних християн повік віку» (кінець Утрени).

† Василій, Митрополит

о. С. Я.

ВЕЛИКІ СВЯТКУВАННЯ ПРАВОСЛАВНИХ УКРАЇНЦІВ

1. Процес підготовлень

Вісімдесяті роки двадцятого століття ввійдуть в історію українців, як роки зусильних і послідовних приготувань до відзначення Великого Ювілею 1000-річчя Хрещення Руси-України в Святу Православну Віру. В межах Української Православної Церкви в Канаді Ювілейний Комітет і його підкомітети, єпархіяльних та інших масштабів, працювали роками. Підготовні святкування відбувалися по всіх єпархіях та по більших парафіях.

Заходами координатора Головного Ювілейного комітету, Всч. о. д-ра Григорія Удода, було випродуковано документальну композицію прозірок з двомовним коментарем під заголовком «Історичний шлях українського Православ'я»; в Саскатуні поставлено пам'ятник св. Князеві Володимирові; Громада св. Володимира в Калгарі побудувала новий храм з різними прибудівками; Катедральна громада св. Володимира в Торонті побудувала на оселі «Київ» великий культурний центр; Консисторія Української Греко-Православної Церкви в Канаді видала три великі томи Історії Української Греко-Православної Церкви в Канаді і докінчує друк четвертого тому, авторства д-ра Юрія Милика-Луцика; крім того, вона планує побудувати культурно-виховний центр — Архів-музей ім. о. д-ра С. В. Савчука біля будинку Консисторії у Вінніпегу; в програмі приготувань до відзначення цього Великого Ювілею видано цілий ряд праць документального та інформативного характеру.

В програмі приготувань до ювілейних святкувань наша Церква нав'язала ближчі стосунки з деякими православними Патріярхіями; вона була зарепрезентована на спеціальному Науковому Конгресі, що відбувся навесні ц.р. в Мюнхені, Західна Німеччина; а Колегія св. Андрія відбула Наукову Конференцію напередодні святкувань у Торонто-Гамілтоні. У дійсності, того, що зроблено в підготовці до відзначення Ювілею 1000-річчя, всього навіть неможливо згадати, не те, що описати. А все разом — це тло тих святкувань, які завершилися великим і неповторним днем, дійсно — Святом Хрещення України, що було відсвятковане в неділю, 14-го серпня 1988 року.

2. Початок святкувань у Савт Бавнд Бруку

Згідно з домовленням між Українськими Православними Митрополіями Канади і США, яке було наслідком нарад у днях 3-5 червня 1986 року, головні ювілейні святкування Тисячоріччя Хрещення України мали відбутися в центрі Української Православної Церкви у США — в Савт Бавнд Бруку і на Сході Канади. Ті святкування почалися в храмі св. ап. Андрія Первозванного в Савт Бавнд Бруку, США, 6-7 серпня, а закінчилися в Торонто-Гамільтоні, Канада, у днях 12-14 серпня 1988 року.

Офіційна репрезентація Української Православної Церкви в Канаді, в особах: Блаженніший Владика Митрополит Василій, прот. о. д-р Степан Ярмусь — голова Президії Консисторії, Анна Ралько — екзекутивний секретар головного Ювілейного комітету й Орися Сушко — член Консисторії і голова Гамільтонського комітету — прибули до Савт Бавнд Бруку в п'ятницю, 5-го серпня ввечері. В цей день в Бавнд Бруку відбулася наукова конференція та виставка ікон і різного релігійного мистецтва. А самі літургічні святкування почалися Божественною Літургією в храмі св. Андрія Первозванного в суботу, о годині 9-ій ранці.

Божественну Літургію відслужив Блаженніший Владика Митрополит Василій з Архiepіскопом Володимиром і Єпископом Антонієм у присутності Архiepіскопа Константина і єпископів-гостей. Із священиків, до служення Божественної Літургії стали настоятель храму протопрес. Артем Селепина, голова Консисторії Православної Церкви в США — прот. Павло Гринишин, голова Президії Консисторії з Канади — прот. С. Ярмусь, і ін. Богослуження співав хор храму св. ап. Андрія під диригентурою Тараса Павловського. Слово українською мовою вилосив Митрополит Василій, а англійською мовою Єпископ Антоній.

Богослуження було особливо урочисте. Учасниками на Богослуженні були люди із США, Канади, Англії, Австралії й Південної Америки. Після Божественної Літургії Владика Мстислав звершив чин посвячення новоспрудженого адміністративного центру Української Православної Церкви в США.

По обіді в Домі Української Культури була мистецька програма, о годині 6-ій — Вечірня в Церкві-Пам'ятнику св. Андрія, а о год. 7.30 слідував концерт Капелі Бандуристів ім. Тараса Шевченка з Детройту. По концерті була забава для молоді і бажаючих.

У неділю, 7-го серпня Божественну Літургію в храмі св. Андрія Первозванного відслужив Блаженніший Владика Митрополит Мстислав з Митрополитом Васи́лем з Канади, Архiepіскопом Константином з Чикаго, Архiepіскопом Володимиром Австралійським і Єпископом Антонієм Нью-Йоркським. Перед Божественною Літургією Блаженніший Мстислав виконав акт нагород чотирьох священиків митрами, а між ними прот. Василя Романо-

ка — дисидента з України, що був спроваджений до Бавнд Бруку з Вінніпегу. Богослужбові урочистості були завершені Вдячним Молебнем, що був відслужений перед Церквою-Пам'ятником. Вся святкова програма була завершена бенкетом у готелі Гільтон і мистецькою програмою.

3. Продовження й закінчення святкувань у Торонто-Гамільтоні

Продовження святкувань 1000-річчя Хрещення України в Канаді були започатковані Науковою Конференцією Колегії св. Андрея, що відбулася в четвер 11-го серпня в залі Інституту св. Володимира в Торонто. Конференція складалася з 12 доповідей, розложених на три сесії, отже вона була цікава і тематично багата. З-поза академічного персоналу Колегії, на конференцію були запрошені такі доповідачі: д-р Олег Підгайний з Торонто, архимандрит Андрій Партикевич з Бостону, США, д-р Франко Сисин з Гарвардського університету, мгр Олександр Воронин з Вашингтону, мгр Іван Коровицький з Бавнд Бруку, США, д-р Олег Герус з Вінніпегу і д-р Ярослав Білинський з Делаверського університету, США. Конференцію відкрив канцлер Колегії — Блаженніший Митрополит Василій, а доповідачами з кіл Колегії св. Андрея були: д-р Роман Єринюк, прот. Олег Кравченко, прот. Степан Ярмусь, прот. Тимофій Міненко і прот. Ігор Куташ.

Перший день церковних святкувань у п'ятницю 12-го серпня був започаткований Божественною Літургією в катедрі св. Володимира в Торонто. Богослуження звершив Митрополит Василій в асисті Архiepіскопа Володимира і Єпископа Івана. Богослуження співали: хор катебри св. Володимира під диригентурою Валентини Родак, хор Західньої єпархії під диригентурою Лесі Чумер з Едмонтону і хор місійної округи Монреаль-Оттава під диригентурою Івана Козачка. Слово на відкриття святкування в Канаді виголосив Митрополит Василій.

По обіді в залі катебри св. Володимира слідувала Всеканадська Пастирська Конференція з виступами Митрополита Василя і Єпископа Івана та прот. Степана Зенчука з Чикаго, США. З уваги на брак часу, голова Президії Консисторії — прот. С. Ярмусь, відмовився читати свою доповідь з тим, що її текст буде розісланий священикам у формі обіжника.

У п'ятницю ввечері, в катедрі св. Володимира була відслужена Всеношна.

Субота, 13-го серпня, була призначена для молоді з тим, що й програму для молоді опрацював окремий комітет. День Молоді відбувся на оселі «Київ» в Оквіл. День був розпочатий Божественною Літургією під проводом Єпископів Івана з Едмонтону й Антонія із США. По обіді слідувала програма для молоді.

Моментом особливого значення суботнього дня був бенкет у двох залах гамільтонського конвенційного центру. Господарем бенкету був о. д-р Ігор Куташ, а головним доповідачем був Митрополит Василій. В програму бенкету входили привіти від представників громадських організацій. Українську Православну Церкву вітав міністер Рей Гнатишин, д-р Петро Саварин — від СКВУ, д-р Дмитро Ціпівник — від КУК, проф. Іван Самійленко — від УНРади, Ярмо Скрипник — від СУС, посадник Гамільтону Б. Морров, міністер громадянства Онтаріо Дж. Филипп.

Крім Владики Митрополита Василя, гарне слово привіту виголосив Архiepіскоп Константин із США, а вся програма була завершена виконанням частини з опери «Запорожець за Дунаєм» Д. Гулака-Артемовського. Цю частину виконували солісти: Віктор Шевель, Ліда Ленінська і Макар Сушко при акомпаньяменті на піяніно Оксани Сушко. Бенкет був завершенням святкового дня, суботи.

4. День Хрещення України, 14-го серпня

Богослуження в неділю, 14-го серпня, і святковий концерт відбувалися у великому спортивному колізеї міста Гамільтону.

Настав ранок Великого дня. На означеному місці колізею стояв великий престіл. Трохи далі, по середині, була готова катедра для Архiepірів; масовий збірний хор, що складався з шести-семи соток голосів, був розставлений на передніх підвищених місцях великого стадіону. Кольорові крісла, різні кольори жіночого одягу, а зокрема кольори хористів, надавали стадіонові урочистого вигляду. Біля 8-ої години вранці в одному бічному вході появилася процесія вітварних хлопців із свічками в руках, — їх було 60-70 осіб. За ними йшли священики в рясах і епітрахілях — це ті, що не служили, а мали стояти навколо престолу, створюючи другий ряд перед вітварними хлопцями. Далі йшли священики в повному літургичному облаченні — це ті, що мали співслужити з Архiepіреями. Останніми в процесії йшли три Митрополити: Василій, Іреней — первоієрарх вільної Сербської Православної Церкви та Ізяслав — первоієрарх Білоруської Православної Церкви; два Архiepіскопи: Константин Чикагський з Української Православної Церкви у США і Володимир з Української Православної Церкви в Австралії і Новій Зеландії; два Єпископи: Іван Едмонтонський та Антоній Нью-Йоркський.

Вітварні хлопці пішли двома рядами аж на підвищення, за престіл, і стали навколо нього, створюючи зовнішній ряд; священики в епітрахілях пішли за ними і стали в другий ряд, а повно облачені священики залишилися коло катедри, на якій мав бути викона-

ний обряд облачення Митрополита Василя. Інші Архисереї пішли облачатися в одну із кімнат колізею.

Процесійний хід, спів духовенством тропаря «Спаси, Господи, людей Твоїх», а згодом підхоплення цього співу масовим збірним хором та співання інших відповідних пісень, почали наповняти стадіон з цементу на металу живим духом святкуючих православних українців. Диякони — Євген Рудич, Славко Новицький і Тарас Удод під проводом протодиякона з Міннеаполісу Юрія Корсуна служили навколо виконуючого обряд входу і моління Владики Митрополита Василя, спів «Ввійшов сси, Архисерею» — все це таке урочисте й захоплююче, отже й сповіщаюче, що настав небувалий день, небувале Свято.

Обряд приготувань — закінчений. Повно облачені Архисереї вийшли і зайняли свої місця біля Митрополита Василя. Тут їх сім Владик. Три Владики: Сотіріос — представник Патріярха Дмитрія, і Всеволод — представник Архiepіскопа Яковоса, і один американець індійського походження, православний єпископ, стали на призначені їм місця праворуч престолу. Там були також представники інших Церков. Серед духовенства було біля 10 священиків з Української Православної Церкви у США, два священики з Австралії, один з них, прот. Юрій Семенчук, репрезентував УПЦеркву (Автокефальну) в Австралії, що є в юрисдикції Митрополита Василя та митрат Михайло Галиця з Лондону, Англія.

Все готове до звершення Чину Божественної Літургії. Митрополит Василь благословив голові Президії Консисторії йти і проголосити початок Служби. Він пішов і виголосив «Благословенне Царство...», а вся зібрана святкова громада перейшла в надзвичайно миле душевне піднесення й переживання Божественної Літургії. То справді було урочисте служення й урочисте переживання. Все служення перейшло легко; спів масового хору, хоч і надзвичайно могутній, то все таки спокійний, милий, всеохоплюючий.

Настав час Малого Входу, почався спів «Прийдіть, поклонімось і припадім до Христа...» А там «Усі ті, що в Христа охрестилися, в Христа одягнулися. Алілуя!» Все таке могутнє, таке проймаюче людську душу і всю істоту. Співали «Херувимську пісню». Який чар! Пізніше самі хористи говорили, що через велике зворушення, їм було тяжко співати. Ось настав час на молитовне поминання під час Великого Входу. Завважувалося, що прислужникам студентам теології виступали сльози, але вони не самі: таких було багато духовних і мирян. Богомільний народ відчував неймовірну духовну силу, небувале душевне оживлення.

Хор співав «Вірую в Єдиного Бога» і проспівав до кінця, а Архисереї і все духовенство були ще в процесі виконання обряду взаємного примирення й цілування. Владика Василь почав вголос проказувати Символ Віри; до нього прилучилися інші Архисереї й священики; це проказування пішло по мікрофонах усього

стадіону і так вся громада святкуючих людей — деś коло сім тисяч осіб, стали проказувати цей Символ, кожен про себе, що вийшло в повторне приречення, дане кожним з них при Хрещенні. Це момент неймовірного духовного піднесення. За тим було звершення Євхаристійного Канону, слідувало ангельське співання й моління: «Достойно і праведно є», «Свят, Свят, Свят», «Тебе славімо». Зворушливий момент перетворення Святих Дарів, спонтанний поклін усіх, що стоять навколо престолу. Незадовго слідували могутні виклики протодиякона Юрія Корсуня. Що за диво, що за спів...

Коли настав час, то вся велика громада людей проказували Молитву Господню «Отче наш!...» Інший зворушливий момент — многолюдне причастя духовенства і мирян.

Наближалось закінчення Божественної Літургії, — може єдиної того роду за час нашого бурхливого двадцятого століття. Владика Митрополит Василій, як перший служитель цього Великого Дня, проголосив двома мовами всю Архипастирську Заяву, звернену до всіх українців по всьому світі сущих. Наші ж святкування всесвітнього масштабу! Неповторно сильна й зворушлива Божественна Літургія — завершена. Владика Митрополит поблагословив людей на відпуст, протодиякон і диякони проголосили «многоліття», а хор співав його: Владиці нашому, духовенству і всім українцям по всьому світі сущим.

5. Великий Духовний Концерт

Але неділя, 14-го серпня — день Хрещення України, ще не закінчився. По Богослуженні був ще один бенкет. Його господарем був о. Василь Макаренко, а головним промовцем голова Президії Консисторії — прот. С. Ярмусь. В програмі бенкету привіти нашої Церкви виголосили: Архiepіскоп Володимир від православних українців Австралії; Пастор Брасн Прідо від Англіканської Церкви Великої Британії і Канади; Єпископ Іван від Західної Епархії; посадник міста Гамільтону Б. Морров; Єпископ Всеволод від православних українців в юрисдикції Константинопільської Патріархії і Архiepіскопа Яковоса; Єпископ Сотіріос від Патріарха Вселенського Димитрія; о. Реналдо Кекіс від українців католиків у Канаді й митрат Василь Романюк — доволітній в'язень советських тюрем, від себе й від усіх терплячих українців.

Негайно по закінченні бенкету в «Копс Колізеум» відбувся Ювілейний Духовний Концерт під проводом Орисі Сушко. Так як ранішнє Богослуження, так і «Концерт Тисячоріччя», відбувся на високому духовному рівні. Виконавцями концертної програми були: ансамбль бандуристів під проводом Оксани Метулинської; молодіжний збірний хор під проводом Віктора Коваленка; дитя-

чий збірний хор під проводом Андрія Бурака; ювілейний хор під проводом Нестора Олійника; ювілейна оркестра під проводом Івана Пасерба. Сценічним директором був Петро Олишкевич. Виступ ап. Андрія з апостолами виконали: в ролі ап. Андрія — Володимир Кіт, а в ролі апостолів — Роман Литвинчук, Катерина Мудра і Христия Шледевич. Церемоніальний вихід княгині Ольги виконала Оксана Сушко; а такий же вихід князя Володимира виконав Андрій Ярмусь.

Вся програма концерту була високої якості; всі точки добірні й відповідні до святкового моменту. Вселюдний спів пісні «Рече та стогне Дніпр широкий» зробив на людей потрясаюче враження. Тому можна без перебільшення сказати, що ввесь глибокий душевний досвід з ранішнього Богослуження і з Концерту Тисячоліття — це великий дар Бога українській людині, запорука живучості української людини й заохота для неї жити, змагатися і працювати далі. Бо неділя 14-го серпня 1988 року — це так тріумф українців за все минуле, як і живе заохочення їх змагатися за майбутнє.

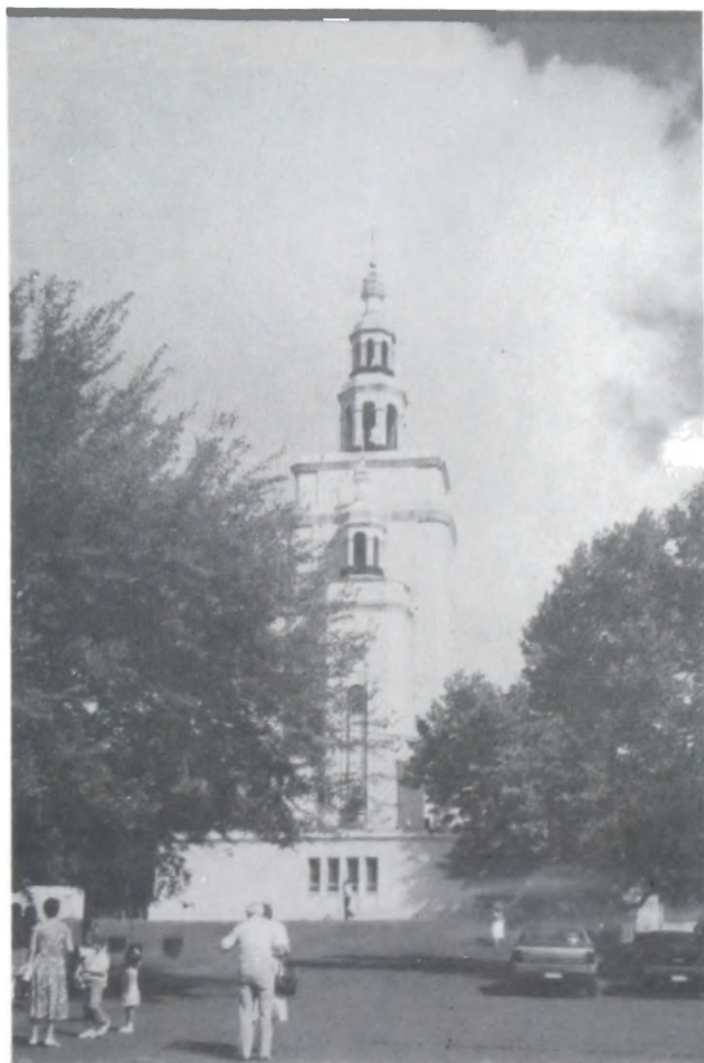
Щодо самих ювілейних святкувань, — вони стали оправданням усіх наших приготувань, понесення чималих коштів, всієї нашої праці. Ось наприклад: задумом і довгими стараннями куратора Альбертського Провінційного Музею, Дейвида Гоа, на відзначення нашого тисячоріччя була приготована багата похідна виставка обрядово-літургічних картин під назвою «Сізонс оф селебрейшн» — сезон святкувань, яка, починаючи від 1987 року, буде виставлятися по різних містах Канади до кінця 1989 року. Ця виставка викликала чимале зацікавлення нашою духовністю з боку канадців різного національного походження, а втім з боку студентів середньої школи, які пишуть есеї на теми нашої Церкви та її тисячоріччя і просять нас посилати їм матеріали для їхньої праці.

В журналі «Айр Кенада Ен Рут» за серпень-вересень 1988 року опубліковано безплатне оголошення про наші святкування в Торонто-Гамільтоні, — пів сторінки з кольоровою іконою свв. Володимира й Ольги.

Телевізійна компанія Сі-Ві-Сі зфільмувала наше гамільтонське Богослуження 14-го серпня ц.р. для висвітлення його для всієї Канади в її програмі «Мітінг Плейс» в неділю, 18-го вересня, 1988 року. А видавництво гамільтонського щоденника «Ді Спектейтор» дало на наші святкування пожертву в сумі \$1,000.

Отож, Тисячоріччя Хрещення Руси-України святкували не тільки православні українці вільного світу; з нами святкував світ, з нами святкувала Канада.

(За «Гомоном України», Торонто, Канада)

Церква-пам'ятник св. Андрія Первозванного в Бавнд Бруку, США, тимчасовому осідку Глави й Собору УАПЦ і місце ювілейних відзначень Тисячоліття Хрещення України

*Їх Блаженство Блаженніший Мстислав, Глава УАПЦ, в товаристві Глави
Грецької Православної Церкви, Отця-Асистента і мирян при вході до
Дому Культури, Бавнд Брук, США*

*Блаженніший Митрополит Мстислав, Владики і священники після посвячення
новозбудованого музею в Бавно Вруку*

Блаженніший Митрополит Мстислав проповідус під час Ювілейного Молебня

ХІІ ЄПАРХІАЛЬНИЙ СОБОР УАПЦ І СВЯТКУВАННЯ ТИСЯЧОЛІТТЯ

9-10 вересня 1988 року в Лондоні, Велика Британія, відбувся Єпархіяльний Собор дванадцятого скликання Української Автокефальної Православної Церкви, а в неділю, 11-го вересня відбулось врочисте відзначення-святкування Тисячоліття Хрещення Руси-України, старанням і за підготовою Головного Ювілейного Комітету УАПЦ у Великій Британії.

ХІІ Єпархіяльний Собор УАПЦ у Великій Британії відкрив о год. 1.50 по полудні Високопреосвященніший Владика архієпископ Західноєвропейський і Паризький Анатолій і провів молитву Царю Небесний. Перед відкриттям Собору о. протопресвітер Михайло Галиця відслужив Молебень у катедральному храмі УАПЦ у Лондоні і там же після Молебня почалися ділові наради Собору. Високопреосвященніший Владика архієпископ Анатолій у своєму привітальному слові передав Соборові сердечне вітання від Блаженнішого Владика Митрополита Мстислава який не зміг прибути на Собор з уваги на свій стан здоров'я.

Згідно пропонаваного і прийнятого порядку нарад Собором проводила ділова президія: Голова — о. митрофорний протоієрей Михайло Хуторний, заст. голови о. прот. Григорій Лазієнко, а секретарювали — о. Михайло Дяченко і п-ні Катерина Костенко. В почесній президії були — Високопреосвященніший Владика архієпископ Анатолій і Високопреосвященніший Владика архієпископ Володимир прав. єпископ Австралійський. Після вшанування пам'яті померших членів вірних УАПЦ у часі від попереднього Собору, делегати обрали ділові комісії Собору: мандатну — голова о. Михайло Дяченко, номінаційну — голова о. прот. Григорій Лазієнко, бюджетну — о. протопресвітер Михайло Галиця і резолюційну — о. Мих. Дяченко. Письмові привітання Соборові зачитав голова призидії о. митроф. прот. Михайло Хуторний.

З черги про широкогранну діяльність Єпархіяльного Управління за час від попереднього Собору звітував голова ЄУ о. протопресвітер Сильвестер Богатирець, а звідомлення з фінансової господарки Єпархіяльного Управління подав його довголітний скарбник о. протопресвітер Михайло Галиця. Звіт контрольної комісії подав її голова о. митроф. прот. Михайло Хуторний, який запропонував уділити абсолюторію уступаючому Єпархіяльному Управлінню та висловити признання і подяку голові Єпархіяльного Управління о. протопресвітерові Сильвестру Богатирцеві і заст. голови та скарбникові о. протопресвітеру Михайлу Галиці за їхню віддану працю протягом звітного часу. Звіт Церковного Суду подав його голова о. прот. Григорій Гусак, відмітивши, що в звітно-

му часі Церковний Суд розглядав лише одну справу та передав її до рішення правлячому єпископові Високопреосвященнішому Владисі Володимирові не вважаючи себе компетентним приймати будь-яке рішення в даній справі. Після ширшого обговорення звітів делегати схвалили діяльність Єпархіального Управління, зокрема його голови і скарбника та одноголосно уділили абсолюторію уступаючому Єпархіальному Управлінню. На цьому і закінчено ділові наради Собору першого дня.

Другого дня, тобто в суботу 10 вересня ділові наради Собору почалися о год. 10.00 звітуванням про діяльність парафій і громад УАПЦ у Великій Британії. Звітували отці настоятелі, голови Парафіяльних рад, або їхні представники. Після звітування відбулось доволі широке обговорення цього звітування, а делегати порушили багато актуальних питань і проблем життя парафій та подавали різні свої пропозиції стосовно різних справ.

Обговоривши звітування делегати обрали на пропозицію номінаційної комісії, що її подав о. прот. Григорій Лазієнко, такі керівні органи Єпархії УАПЦ на чергову каденцію. Головою Єпархіального Управління залишився далі о. протопресвітер Сильвестер Богатирець, призначений Головою Церкви Блаженнішим Владикою митрополитом Мстиславом. Членами Єпархіального Управління були обрані: о. протопресвітер Михайло Галиця, о. митроф. прот. Михайло Хуторний, д-р Святомир Фостун та інж. Петро Яким'юк. Члени-заступники — о. Михайло Дяченко і п. Іван Пізюра. Контрольна Комісія: Голова — о. прот. Григорій Лазієнко, п. Осип Музичка, інж. Володимир Коротченко. Члени-заступники — о. Марко Суйковський і п. Йосиф Диль. Церковний Суд: Голова о. прот. Іван Водолазкий, п. Андрій Костюк і п-ні Катерина Костенко, а член-заступник — п. Сергій Коротченко.

З черги Високопреосвященніший Владика архієпископ Володимир зачитав звіт комісії по прочитанні протоколу з XI Єпархіального Собору, відмічуючи, що комісія ознайомившись з протоколом визнала його написаного добре, дбайливо і вичерпно та добре оформленим і пропонує делегатам XII Єпархіального Собору його прийняти і затвердити, що й делегати зробили одноголосно. Описав делегати доповнили склад чаріти комісії такими новими членами: пполк. Іван Горобець, п. Іван Цапко, п. Іван Пізюра і Марко Бірон. Потім Собор обговорив справу членських вкладок, а також заслухав проєкт бюджету Єпархіального Управління на 1988 рік та його одобрив. Багато різних справ і проблем та пропозицій подали делегати в різному. Проєкт резолюцій XII Єпархіального Собору зачитав член резолюційної комісії д-р Святомир М. Фостун, і цей проєкт після обговорення був прийнятий одноголосно. В закінчення ділових нарад Собору промовляв Високопреосвященніший Владика архієпископ Анатолій, який висловив своє вдовolenня з діловости нарад Собору і побажав Єпархіальному Управ-

лінню багато успіхів у його праці в черговій каденції. У заключному слові Високопреосвященніший Владика архієпископ Володимир підбив підсумки ділових нарад Собору, подав Соборові та Спархіяльному Управлінню деякі свої корисні поради і побажав Спархіяльному Управлінню та всім парафіям УАПЦ багато успіхів у їхній праці на Божу прославу і добро рідної Церкви.

ХІІ Спархіяльний Собор закінчено о год. 4.00 по полудні проспіванням молитви.

* * *

У неділю, 11-го вересня о год. 9.30 дня священники УАПЦ зустріли Високопреосвященніших Владик-архієпископів Анатолія і Володимира у притворі церкви св. Івана Хрестителя на Голлянд Ровд. Вітальне слово сказав о. протопресвітер Михайло Галиця, а опісля Владики в супроводі духовенства й під спів «Достойно є» пішли на місце облачення. Архиєрейська Служба Божа почалась о год. 10.00 дня. Її служили обидва Владики-архієпископи й отці: архипротопресвітер Палладій Дубицький, протопресвітер Сильвестер Богатирець, протопресвітер Михайло Галиця, митроф. протоієрей Михайло Хуторний, прот. Григорій Лазієнко, прот. Григорій Гусак, прот. Григорій Водолазький, о. Михайло Дяченко і о. Марко Суйковський. Співав хор «Дніпро» з Олдгаму під диригуванням п. Степана Мороза. На архиєрейську Службу Божу прибули два єпископи Англіканської Церкви Дж. Гусе і Едвард Голлянд, а також о. крилошанин Христофор Гілл, секретар єкуменічних зв'язків Англіканської Церкви і ген. вікарій Помісної Української Католицької Церкви о. д-р Богдан В. Лисиканич. На початку Архиєрейської Служби Високопреосвященніший Владика Володимир нагородив митрою о. прот. Івана Водолазького під спів «Аксіос» за його довголітню душпастирську працю. Апостола читав п. Олександр Корольчук. Євангелію прочитав Високопреосвященніший Владика архієпископ Анатолій, а проповідне слово з наголошенням Тисячоліття сказав Високопреосвященніший Владика Володимир. Іподияконували — інж. Петро Яким'юк і Андрій Іванюк, а вітарними прислужниками були Андрій і Філімон Каріуки. В закінчення Архиєрейської Служби Божої Високопреосвященний Владика архієпископ Анатолій вказав на значення християнства в Україні та зачитав привітального листа-послання Вселенського Патріярха Дмитрія I, надіслане Його Блаженству Блаженнішому Владиці митрополитові Мстиславові та присвячене Тисячоліттю Хрещення Руси-України. Про Тисячоліття християнства в Україні сказав по-англійському о. протопресвітер Сильвестер Богатирець.

Після закінчення Архиєрейської Служби Божої Владики і священники відслужили Володимирський подячний Молебень, що в ньому сослужив теж ген. вікарій ПУКЦ о. д-р Б. В. Лисиканич. Проспіванням многоліття, що його виголосив о. протопресвітер

Михайло Галиця, і «Боже Великий Єдиний» закінчилась урочиста відправа о год. 1.30 по полудні.

* * *

Святковий бенкет відбувся того ж дня по полудні в гарному й вибагливому Кенсінгтон Клоз Готелі. Відкрив його о год. 2.45 по полудні о. протопресвітер Сильвестер Богатирець, а церемоніймайстром був о. митроф. прот. Михайло Хуторний. Тост за Блаженнішого Владику митрополита Мстислава в його 90-ліття, за королеву Єлисавету, британський уряд і народ та ієрархію Англіканської Церкви підніс о. митроф. прот. М. Хуторний, а хор проспівав грімке многоліття.

В часі бенкету святкове слово про Тисячоріччя Хрещення Руси-України сказав д-р Святомир М. Фостун, а по-англійському інж. Петро Яким'юк.

Церемоніймайстер зачитав листу письмових привітань, що наспіли у відзначення Тисячоліття від: Преосвященного Владики єпископа Михайла Гринчишина, Європейського Ювілейного Комітету, Союз Українців у Великій Британії, Об'єднання бувших Вояків Українців у Великій Британії, Організації Українських Жінок, Крайового Громадського Комітету Тисячоліття, Української Центральної Інформаційної Служби, Пласту, Спілки Української Молоді, Об'єднання Українців у Великій Британії, Товариства Жінок ім. Олени Теліги, Ювілейного Комітету Тисячоліття, Українського Крайового Патріархального Об'єднання Мирян ПУКЦ, Української Видавничої Спілки в Лондоні, Сестрицтва св. княгині Ольги у Великій Британії, Української Студентської Громади, Ювілейного Комітету і Парафіяльної ради в Лестері. Промовляли обидва єпископи Англіканської Церкви — Дж. Гуссе і Едвард Голланд, а теж крилошанин Христофор Гілл, а наприкінці святкового бенкету промовляв теж о. архипротопресвітер Палладій Дубицький.

У програмі святкового бенкету був також виступ хору «Дніпро», що під диригуванням п. Степана Мороза проспівав такі пісні: «Тебе в піснях славимо» М. Вербицького у присвяту Українській Автокефальній Православній Церкві, «Тілом заснувши» (з воскресної утрені) у пам'ять померлого довголітнього диригента хору Афанасія Корольчука, з воскресної літургії «Світися, світися новий Єрусалиме», а також «Достойно є» Дмитра Бортнянського у пошану о. Іванові Водолазському який пізніше сердечно подякував хоріві за його вшанування.

Слово подяки сказав о. протопресвітер Сильвестер Богатирець у кінець святкового бенкету, а тоді хор проспівав «Боже Великий єдиний», а всіх поблагословив Високопреосвященніший Владика архієпископ Володимир, закінчуючи святковий бенкет о год. 5.15 по полудні.

ВІДЗНАЧЕННЯ ТИСЯЧОЛІТТЯ ХРЕЩЕННЯ УКРАЇНИ В ХАРКОВІ

Харків це столиця української землі Харківщини чи Слобідської України. Місто дуже зрусифіковане, хоч воно в двадцятих роках було столицею Радянської України. Тому власне дуже приємно нам читати в «Шляху Перемоги» про відзначення тисячоліття в цім місті.

19-го червня нинішнього року в Харкові біля собору Святої Покрови зібралося кілька десятків осіб, щоб відкрито зустріти 1000-ліття Хрещення України. Відзначення влаштував клуб «Друзів української мови Слободжанщини імені Василя Стуса». Керівником цієї асоціації є колишній політичний в'язень, філолог, Віталій Калиниченко.

О 17-ій годині по полудні члени клубу розгорнули гасла: 1000-ліття хрещення України-Русі, згуртуймося в клубі «Друзів української мови». Ведучий клубу Калиниченко звідомив про початок ювілейного святкового віча і закликав присутніх віддати всі сили національній і християнській ідеї. У ту мить до гуртка прийшли два офіцери у міліцейських уніформах і категорично зажадали припинення «незаконної акції». Тоді Степан Сапеляк — голова клубу пояснив їм, що будуть прочитані тільки вірші на релігійні теми та короткий огляд історії Української Церкви. Міліціонери відійшли за подальшими вказівками.

Слово надається Сапелякові, який з нагоди 1000-ліття християнства уводить учасників мітингу в короткий екскурс історії Української Церкви та української культури. Двоє осіб в цивільному підійшли до доповідача і стали вимагати промовляти виключно російською мовою. За якийсь час перехожі почали, попри охорону органів КГБ та міліції приєднуватися до гурту, який видно зростає кількісно. Люди самі активно захищали доповідача та закликали читати рідною мовою. Катебісти фізично почали провокувати учасників і вимагали розійтися. Та люди скандували: «Продовжати читати вірші», а також проявили живий активний інтерес до роботи клубу. Просили надати їм можливість культурологічного контакту з членами клубу.

Остерігаючись від фізичної розправи над учасниками демонстрації з боку провокаторів члени клубу хутко покинули місце демонстрації. Та громада вболівала за демонстрацією і супроводжала учасників, ставивши безліч запитань стосовно «білих плям»

української історії, культури і віри. Демонстрація для відзначення ювілею хрещення України відбулася з гідністю, продемонструвавши новий етап відродження культурних традицій міста Харкова. Півторагодинна маніфестація Культурологічного Клубу Друзів Української Мови імені Василя Стуса нагадала харків'янам, що наступила нова хвиля національної думки.

Членами фундаторами клубу «Друзі Української Мови Слободжанщини імені Василя Стуса» є: поет, філолог, Віталій Калиниченко, — ведучий клубу, філолог, економіст, Марина Богайденко — секретар Клубу, інженер Ігор Кравців — інженер, Валерій Боднар — архітектор, Отець Мала, Олександра Ковальова — кандидат філологічних наук, Ірина Калиниченко — філолог, викладач англійської мови харківського університету, Євген Захаров — кандидат технічних наук, мистецтвознавець, Олександр Криворічно — поет, інженер-математик.

Ось бачимо скільки то передових людей шанувало в Харкові ювілей тисячоліття.

«Відкритий перед усіма народами цю країну, в якій задушена релігія, обезчещена Церква, закована свобода сумління, потоптана не тільки християнська, а й загальнолюдська мораль, а на глум і ганьбу всього людства шумно реклямуються рабські свободи та зберігається церква, яка по суті є тільки придатком МГБ і МВД. Розкажи про знищення Української Автокефальної Православної і Греко-Католицької Церков, про помордованих і засланих українських єпископів, священників і вірних. Роз'ясни чужинцям, що теперішня російська православна церква не має нічого спільного з вільною Церквою і являється емведівською агентурою...»

(Із «Звернення Воюючої України до всієї української еміграції»)

Віра ГАЙДАМАХА

НА ТУРЕЦЬКІЙ ЗЕМЛІ У ГРЕЦЬКОГО ПАТРІЯРХА

Делегація СУМ відлетіла до Стамбулу 13 липня і відбула зустріч із Вселенським православним патріархом Димитрієм I в останній день свого перебування у Стамбулі. Патріярший двір — це скормний будинок у підніжжі п'ятого горбка (як відомо, Візантія розташована, подібно як Рим, на семи горбках), на якому стоїть греко-православна патріярша церква св. Юрія. Ця ділянка міста називається Фенер.

Патріярх Димитрій I прийняв нас дуже ввічливо. Друг Аскольд Лозинський привітав патріярха від імени СУМ і представив йому всіх учасників делегації за країнами проживання. Після цього комендант делегації подав причини наших відвідин і висловив вдячність сумівців за те, що патріярх не поїхав до Москви на відзначення нашого ювілею російською православною Церквою.

Патріярх Димитрій I зі свого боку висловив своє вдовolenня з того приводу, що українська молодь відшукує свої духовні коріння і признається до своєї первісної християнської традиції. Патріярх цитував апостола Павла, який закликав мужньо переносити терпіння, але водночас бути відважним. Патріярх предсказав, що майбутнє воскресіння України буде ще більшою влучністю, ніж святкування з приводу 1000-ліття хрищення.

Глава Православної Церкви далі підкреслив, що ми є фактично перше покоління другого християнського тисячоліття, при чому патріярх Димитрій усвідомлював нас у тому, що ми становимо фундамент, на якому виростатиме християнство другого тисячоліття. «Ви маєте бути сильними, — мовив Вселенський Православний Патріярх, — щоб і наступні покоління українців могли виконати заповіді Володимира Великого. Шануйте ваші традиції і передавайте вашу багату спадщину вашим наступникам».

Відтак Патріярх Димитрій I з великою радістю прийняв дари, що їх сумівська делегація вручила від імени всієї нашої Спільки: це була чудова ікона роботи пані М. Стойко, різьблена тарілка у виконанні І. Захаркова та писанки з відображенням Володимира Великого, написані Р. Гушаком.

Після авдієнції, яка тривала повну годину, делегація СУМ про-

вела спільну молитву в каплиці патріяршого двору і заспівала молитву «Боже Великий».

По обіді того ж дня ми, сповнені враженнями від нашого перебування в Стамбулі і почуттям успішно виконаної на нас місії, відлетіли з доброю новиною назад до Злету, що добігав до свого кінця в Римі.

СУМІВЦІ ВІТАЮТЬ ГРЕЦЬКОГО ПАТРІЯРХА ДИМИТРІЯ У СТАМБУЛІ

Ваша Святосте!

Кажуть, що в 10-му столітті, коли посланці київського князя Володимира прибули до Константинополя, щоб довідатися, чи християнство відповідало б населенню Києва, і коли вони побачили розкіш східньо-обрядової християнської традиції, а саме Константинополь, вони не знали, чи вони в небі, чи на землі. Сьогодні, будучи очевидцями цієї величі, ми самі не знаємо, чи ми в небі чи на землі.

Візантійське християнство спромоглося, щоб населення Києва, столиця теперішньої України, створило християнську культуру й спосіб життя, щоб воно зазнало Христову любов в цілій Божій розкоші та величі. Ми вдячні, що наш предок Володимир Великий вибрав Візантію як колиску християнської традиції для українського народу.

Ми вдячні, що Ваша Святість визнали вагомість Тисячоліття Хрещення України тим, що Ви погодилися стрінутися з нами і не брали участі у фіктивних святкуваннях, які проходять в російській імперії, що є організовані людьми, які придушили українську православну християнську віру.

Наша група представляє Спільку Української Молоді з членством у 9-ох країнах і на 4 континентах, для яких українська православна християнська віра є символізована святим хрестом і щитом, що захищає наш народ від атеїстичних поневолювачів.

Ми надхнені присутністю Вашої Святості, як також і християнською традицією, яка походить із цього славного міста. Ця християнська традиція, особливо із воскресінням Христа, втримала український народ впродовж століть поневолювання і переслідування і зберегла в них віру в те, що воскресіння Христа колись принесе й воскресіння нашої землі.

Ваша Святосте, ми кланяємося перед Вами в скромній відданості з нагоди 1000-ліття Хрещення України і благаємо Вашу Святість святкувати з нами, обдаровуючи нас і наш український нарід Вашим апостольським благословенням.

*А. Лозинський,
провідник сумівської групи в Стамбул*

Липень 1988

*Сумівська делегація в Стамбулі з подарунками для грецького
Патріярха Димитрія I*

о. д-р І. ОРТИНСЬКИЙ

ТАЄМНИЦЯ УКРАЇНИ

Хрещення, Хрест, Харизма України 988-1988

(Продовження, 5)

Московське християнство

У XII столітті єпископства, які були місійними базами, стають щораз важливішими осередками християнства. Вони міцніють, а їхнє значення зростає завдяки підтримки князів, які стараються використати Церкву для зміцнення своєї незалежності від Києва та для скріплення своєї абсолютної влади. «З початком боротьби Володимирських князів за провід Володимирського князівства в Руській Землі та в бурхливі буруни політичного життя, була теж втягнута Церква» (Лавров, «Религия и Церковь», Москва, 1951). Шукається шляхів, щоб поєднати політичні стремління з церковними символами. Це було й ціллю князя Андрія Боголюбського, який, покидаючи Київ, викрадає чудотворну ікону Матері Божої з Вишгорода й приміщує її в новозбудованій церкві у Володимирі. Той же Андрій Боголюбський іде ще далі, жадаючи створення власної суздальсько-володимирської митрополії, незалежної від Києва. У Суздальсько-Володимирській, а згодом Московській державі, прищеплюється та вкорінюється щораз глибше візантійське поняття, що церковна влада має бути цілковито на услугах держави. Воно є основним стрижнем всієї московської історії, зглядно, відношення Церкви до держави. У літописі під 1175 роком читаємо: «Своею природною сутністю володар є рівний усім людям, але силою свого становища він є вищий за людей, неначе Бог». Ці слова літопису є цитатою з панеґірику (похвальної промови), яку виголосив візантійський письменник Агапетос на пошану цесаря Юстиніяна. Цю реторичну прикрасу Москва перебрала дослівно. Що більше, Андрія Боголюбського, якого бояри вбивають у 1175 році як жорстокого та ненависного деспота, москалі відважуються називати святим. Це означало незрозуміння, чи пак легковаження справжнім духом християнства і змішування його з політикою.

Подібними похвалами звеличується князя Всеволода, не дивлячись на його безсердечність. Князі півночі для обґрунтування свого стремління стати володарями європейського Сходу, що могли б

пред'являти право загарбувати навколишні краї та народи, користувалися викривленими легендами про генеалогію московської династії як джерелами їхньої влади. Починається від київського князя Володимира Мономаха, чий син Юрій став князем Суздальської землі, наслідником Юрія — його син Андрій, а наступником цього — Всеволод. Таким чином з початком київськоруської династії лучиться Рюриковичів. Але, не задовольняючися тим, сягається аж до імператора Августа. Август мав би мати брата Пруса, якого нащадком був би Рюрик. Кумедна історія йде ще далі, кажучи, що корона чи шапка Мономаха походила б від одного з візантійських цесарів, який подарував її Мономахові. Дорогоцінні камені походили б з вавилонського царства та належали б королеві Набуходонозорові. Так легенда лучить Москву з Вавилоном. Москва, як Новий Вавилон, став провіщуванням історії Москви!

Коли цесар Фрідріх III наприкінці XV століття запропонував московському князеві Іванові III королівський титул, князь відповів: «Ласкою Бога ми вже є від початку володарями в нашому краю. . . ми, як й наші предки, є поставлені Богом». Поставлення волею Божою ставить вище генеалогічних пред'явлень. Коли згодом, під тиском турків, падає Константинополь, та коли Іван III одружується з візантійською принцесою, Москва вважається «третім Римом» та і «святою». Але це в очах Москви не є одиждженням.

Наївні легенди та іраціональні теорії відповідають психіці московського народу. Вони підтримують московський народ у релігійній відсталості й в спотвореному містицизмі, ведучи його до фанатичного патріотизму. У дійсності Церква та релігія опиняються щораз більше у руках володаря. Це виразно признає новгородський архієпископ, який у 1547 році пише до Івана Грізного, що «цар має дбати про добро душ своїх підданих. Цар є на образ небесної влади. . . , йому довірено скіпетр земського царства. . . Це все пишу тобі, Богом поставленому панові, не щоб просвічувати твою мудрість та прояснювати твій розум. . . , але як ученик учителя, як слуга панові». Це є шлях московського християнства, який згодом через Петра Великого та через Катерину II поведе до червоних царів нашого часу.

Проте християнство, яке розвивається у Москві, має ще багато інших прикмет, які зовсім його відрізняють від киево-українського християнства.

Однією з тих прекмет була зовнішність. Зовнішнім маловажним або байдужим справам надавалося суттєве значення, немов уся релігія полягала тільки на деяких малих зовнішніх ознаках; а

тим часом зовсім занедбувалося основне, ніяк не йшлося до внутрішнього вдосконалення. Безперечно, що й у Суздальщині були монастирі, які ставали джерелами християнської побожності та справжньої аскези. Хоч їх небагато, вони завжди існували в Московії; їх традиції протривали понині. Про це дуже позитивно згадує Таня Горічева у своїй книжці «Говорити про Бога є небезпечно» («Von Gott zu reden ist gefährlich»). Усе ж таки зовнішність залишається домінуючою нотою в московському християнстві. Величаві церкви з блиском дорогоцінних прикрас цілком затемнюють чесноти любови, дбання про убогих та немічних. Оманливе лицемірство і безсоромний злочин, що суперечить усякій християнській настанові, єднаються в одно з виявами зовнішньої побожності. Уважається, що постригання в монаший стан перед смертю дає повну запоруку спасіння.

Вислідом зовнішності виявився зокрема формальний ритуалізм очищення від фізичного занецищення молитвами і постом. У великій мірі цей ритуалізм прийшов до Москви з Візантії. В Україні він не мав успіхів, бо він не відповідав вдачі та світосприйманню її жителів. Проте Москва не лише взорується на Візантію, але часто візантійську практику так перелицьовує на свій лад, що навіть самі грецькі мандрівники у Москві не можуть її розпізнати. Однак, багато залишається такого, в чому Москва не віддаляється від своєї візантійської учительки. Це, передусім, ворожнеча до західного християнства, а зокрема до Риму. Тому, хоч Москва приймає християнство за посередництва українського Києва, вона з духом київського християнства не має нічого спільного. Москва не може бути такою, як Україна, та й не хоче бути «Під яким би оглядом не дивитись на відносини між обома Церквами, які схожості та єдність походження ми в них не відкривали б, московську Церкву слід уважати як занепад у порівнянні до української» (Н. Шнеманн — російський православний богослов). У дійсності, ніхто краще того не зрозумів, як сама Москва. Від самого початку та через багато століть вона силкуватиметься видерти з України те, що там гарне, мудре та дороге. До Москви вона веде людей, церковних провідників, учених, мистців, співаків, церковний прилад, все, що падає під руку: науку, мистецтво, культуру. Так було в XII столітті, так у XVII, XVIII та XIX. Так і понині. Проте, духа української Церкви ніяк не вдається їй загарбати. Супроти нього залишається атаківистична ворожнеча та ненависть. Виявляється вона до всього, що українське, до українських книг, до обрядів, яких немає в Москві, або які там відмінні. Тому, що Україна була пов'язана з Заходом, Москва все українське вважає єретицьким та поганським. Так, наприклад, тих українців, що їх хрещено обливанням, уважалося не-християнами. Одним з най-

нерозсудливіших та найнебезпечніших видів московського християнства було історично-патологічне пов'язання зі старим, давнім, первісним. Але воно не означало поворот до джерел християнства, до справжнього Христового вчення, а до зовсім неістотних приписів, що десь-колись у минулому виринули випадково. Безумовна та категорична вірність цим приписам була джерелом, основою та мірилом істинної віри. Невільницьке пов'язання зі старинним ставало підставою самопевності, витворюючи ідеологію, яка охоплювала Москву самообманом вищости та здійснених ідеалів. Москва була вже святою, була вже досягнутою метою, була ідеалом для інших. Не добачаючи власної обмеженості, вона погорджувала іншими, уважаючи, що має право підкорювати їх. Московське християнство сприяло цій хронічній недозі Москви, якою була її нахабність, тим поглиблюючи трагедію Східної Європи.

Відокремлення Української Церкви від московської лежало в інтересі України. Що Андрієві Боголюбському після зруйнування Києва не вдалося утворити окремої від Києва митрополії 1172 р., не треба uważати успіхом української Церкви (Степан Томашівський). Навпаки, чим скоріше до того дійшло б, тим краще було б для українського народу. Усі спілкування з московським християнством для України не були досягненням кращого, а тільки падінням униз.

Не зважаючи, отож, на часті переплетення долі української Церкви з Московією, суттєві спрямування цих двох християнств ідуть у зовсім протилежних напрямках. Москва створює свій окремий світ, рішуче віддаляючися від Заходу. Українське християнство натомість завжди намагатиметься поставитися на правильний шлях, який стане рішучим чинником стійкої рівноваги для досягнення християнської єдності. Небезпека, яка завжди загрожуватиме українській Церкві, походитиме від близькості, — яка в дійсності відділяє її далекими світами — від московської. Витримати оту напругу до кінця, досягаючи мети, — це боротьба, яка приречена Україні.

Боротьба віків між Україною й Московією йде властиво по цій церковній лінії. Ідеться про те, де лежить точка тяготіння східнослов'янського християнства. Біля нього кружляє історія Сходу Європи. Візантія не грає майже ніякої ролі. Вона втратила всі свої пред'явлення та можливості так через внутрішні слабості, як, зокрема, через ісламську повинь. У цій боротьбі йдеться про все християнство. Москва хоче над усіма заволодіти.

Питання, чи Україна могла й може цим неоправданим наміром протиставитися, є тим проясненням минулого, без якого ледве чи

можна зрозуміти сучасність, що є ключем до майбутнього. Знати, що Україна стала офіційно християнською у 988 р., а суздальсько-володимирська земля християнізувалася упродовж двох наступних століть, та що шляхи пізніше посталого московського християнства, ніколи не сходилася з духом українського благочестя та християнського світогляду України, не може бути байдужим для перевірки і правильного насвітлення минулих подій, якщо мається намір іти назустріч правді й побудові нового світу.

*Українське християнство
від упадку української держави посьогодні*

1. Між Польщею та Москвою. Флорентійський Собор 1439 р.

Послаблення Київської Української імперії та її розклад, прискорений зруйнуванням Києва 1169 року та завершений татарською повинністю сприяє посиленню єдності українських земель та оживленню свідомості українського народу. Якщо не Київ, то Галич, чи Володимир Волинський, чи Холм, чи Львів стають політичними твердинями української держави. Понад півтора століття (1198-1349) західноукраїнські князі правлять українською державою, яка захищає український народ від польського тиску, від небезпечної монголізації, увесь час рішуче відмежовується від династично-церковно-політичних пов'язань з постаючою Московщиною та нав'язуючи щораз тісніші та ясніші відносини з Заходом. Тому українська державність XIII та XIV століть — це теж вагомий період в шуканні та в ствердженні справжнього місця для існування українського народу. Смерть князя Юрія II, який вмирає в 1340 році не залишивши спадкоємців, кидаючи українську національну державність на призволяще, а український народ у скрутне становище і водночас створюючи вакуум у міжнародному положенні, що зрушило політичну рівновагу в середній та східній Європі.

Першою на українські землі кидається Польща з королем Казимиром, який в 1366 році добивається великої частини українських західних земель. Решта українських земель перейшла під володіння Литви, яка зуміла велику частину українських земель відібрати від татар. Татарам залишилися тільки південні степові частини та Схід. Польща відразу взялася до латинізації та польонізації українського населення у зайнятих краях. Вона встановила нові єпископства, що були зовсім зайвими, бо там уже були українські єпископи й населення належало до українського обряду. Під претекстом навернення на католицьку віру українців-

схизматиків, Польща заявляла себе покровителькою та місіонерською католицизму на Сході. Таким способом Польща почала уярмлення українського народу та упокорення української Церкви, що зрештою залишилося постійною політикою поляків супроти українців до нинішнього дня.

Для Церкви українського народу і для всієї вселенської Церкви було трагедією, що тодішні авіньйонські папи не виявили жодного зацікавлення Церквою України. Крім цього, будучи інформованими польськими чинниками, вони не могли здати собі справи, що уявна місія польської Церкви на Сході була лише тактикою, щоб спольонізувати українське населення та українські землі зробити нероздільною частиною Польщі. У дійсності йшлося тут про боротьбу політичного характеру двох культур — східної української християнської з польською культурою.

У набагато кращому становищі опинилися українські землі, що потрапили під панування менш цивілізованої, ще поганської Литви. Українці та білоруси становили більшу частину населення Литовської держави. Усе це сприяло тому, що Литва була під сильним впливом України та Білорусії. Православна Церква знайшла тут дуже сприятливі обставини. Багато членів княжої династії прийняли православну віру. Українська та білоруська мови були літературними й державними мовами. Їх уживалося в державних актах. Правництво та соціальний лад були також українськими. Тому що відношення литовських князів до своїх східних сусідів, московських князів, було вороже, Литва старається про незалежну литовсько-українську митрополію. Також і польський король Казимир не хотів, щоб українські єпархії, що опинилися в його державі, підлягали юрисдикції московського митрополита. Він отримує від візантійського патріарха кандидата на Галицьку митрополію. Адже патріарх боявся, щоб Польща не заводила латинізації зайнятих територій. Таким чином у другій половині XIV століття співіснують три митрополити для українських земель.

Однак, доля галицької митрополії знову стає непевна. У 1401 році вона падає, а з нею теж і галицьке єпископство. З трьох митрополитів залишається один — Кипріян. В історії він записався як щирий прихильник церковного зближення й порозуміння.

Нові шляхи до об'єднання Української Церкви бачимо під час Собору в Констанці (1414-1418). У той час українські єпископи у Литовській державі на Синоді в Новгородку 1415 р. вибрали на митрополита Київського та Литовського Григорія Цамвлака проти волі візантійського патріарха. У цьому єпископи покликувалися на прецеденти — обрання Іларіона, Клима Смолятича, на практиці Сербії та Болгарії. Григорій Цамвлак пішов шляхом незалеж-

ности від Візантії. Року 1418 він урочисто, у проводі великої депутації, поїхав до Констанци, де засідав Вселенський Собор. Та він виголосив промову, якою вітав папу і висловлював бажання об'єднати під його проводом Церкви та для цього скликати Вселенський Собор. На жаль, ті переговори не увінчалися успіхом.

Перше властиве з'єднання відбулося на Фльорентійському Соборі в 1439 році. У тому часі Візантія опинилася під натиском турків, які стояли перед мурами Константинополя. Це схилило цесаря та патріярха до поєднання з Римом. Незадовго перед Собором царгородський патріярх висвятив Ізидора, ігумена монастиря св. Димитрія в Константинополі, на київського митрополита з перебуванням у Москві. Це дуже не подобалося московському князеві Василеві II.

Ізидор з іншими українськими, білоруськими та московськими єпископами подається до Феррари, а згодом до Фльоренції, куди перенісся Собор. Там 6-го липня 1439 року завершено акт поєднання всієї східної Церкви з західною. Таким чином константинопільський патріярх визнав зверхність римського папи. До завершення цієї унії найбільше спричинився Ізидор, який, до речі, був її протагоністом. Номінований папським легатом з усіма уповноваженнями, повертається в Україну, де всюди проголошує унію. Українське населення всюди вітає його з великою прихильністю — у Києві, Холмі, Львові, в Санчу та в Смоленську. Лише у Москві його засуджено й ув'язнено. У 1451 вдається йому втекти до Риму. 12-го листопада 1452 року Ізидор в Царгороді, де в соборі «гагія Софія» він проголошує унію. Коли 1453 року турки зайняли місто, Ізидор знову в тюрмі. Але й цим разом він дістався до Риму, де в 1463 р. вмирає як кардинал римської Церкви.

Фльорентійський Собор спричинився до остаточного поділу Київської митрополії в 1458 році на московську й українсько-білоруську, тобто Київську. Хоч із таким запізненням, усе ж таки те рішення було дуже сприятливою подією для української Церкви. До Київської митрополії належали землі з українським та білоруським населенням, до Московської — московське та автохтонне фінське.

Наслідником Ізидора став його учень та одностудець Григорій Болгарин. «Григорій добре зрозумів віроісповідні обставини на новому терені своєї діяльності» — пише історик О. Лотоцький. Не хотів нічим образити почуттів православних. Наступні київські митрополити визнають у загальному теж зверхність Риму. Особливо цікавою є постать митрополита Йосифа Солтана. Хоч поставлений благословенням патріярха (не посвяченням), Йосиф Солтан виразно визнає римського єпископа як наслідника Петра та вікарія Христа на землі.

Не треба забувати, що то були часи, коли на Петровім престолі сиділи папи, як, наприклад, Александер VI (Борджа). Українська Церква бачить у ньому не людину, але папу. Відомі реформи, яких митрополит Солтан dokonує на Синоді у Вільні в 1509 році.

У загальному можна сказати, що ще 80 років після Фльорентійського Собору українська Церква могла все ще здійснювати вселенську ідею Церкви щодо обрядів, звичаїв, моральності, традицій, а зокрема щодо єдності віри.

Натомість у Москві становище було цілком інакше. Московська держава розростається, стаючи все сильнішою та важливішою. Рівночасно впливи московської православної митрополії стали ще сильнішими, відколи зі здобуттям Візантії турками у 1453 році, далека Москва старається перебрати ролю й традиції Візантії-Константинополя. Про це дуже виразно висловлюється монах Філотей із свого монастиря у Пскові листом до царя Івана III: «О, великий та милосердний Царю! Перший та другий Рим впали. Третій, Москва, стоїть непохитно, й четвертого Риму вже не буде. Наша церква світить тепер як єдина в твоєму могутньому царстві, своєю набожністю, своїм благочестям, ясніша від сонця. Всі православні є поєднані в твоєму царстві. На цілому світі ти є єдиним християнським царем».

Першим Римом був старовинний клясичний Рим, який 446 року впав під тиском германців. Другим Римом був Константинополь (у слов'ян — Царгород), куди Константин, перший християнський імператор-цісар на римському престолі, переніс столицю на початку IV століття. Там, у Константинополі, народився цезаропанізм. Світська імператорська влада постійно втручається в суто церковні справи. Й візантійські патріярхи мусять підпорядковуватися. Ця цісарська влада визнає примат папи, але зберігає обрядову та організаційну самобутність східної Церкви. Поза визнанням першинства апостольської столиці у християнському світі, існувала теж догматична єдність обох Церков — східної та західної — аж до розколу 1054 року.

Ще перед упадком Константинополя накреслюється прагнення Москви стати третім Римом, поєднуючи його з намаганням московських князів стати володарями всіх земель слов'янського Сходу і титулувати себе «володарями всієї Руси» (1336 рік), а митрополитів — «митрополит Києва та всієї Руси», ба навіть пізніше «митрополит Москви та всієї Руси» (1461 рік).

З падінням Константинополя Москва намагається стати спадкоємницею Царгороду. Коли згодом цар Іван III одружується з братаницею останнього царгородського цісаря, Софією Палеолог, він приймає царгородського двоголового орла як знак московсь-

кої держави, а разом з тим титул «цар усієї Русі». Таким чином Москва стала ще непримиреннішим ворогом поєднання з Римом, а підбивання українських земель потягнуло за собою й боротьбу з українською католицькою Церквою та взагалі з кожною українською Церквою, яка не підпорядковувалася Москві.

Включення земель Ярослава до московського князівства 1463 року, Ростова 1474, а Новгородської Республіки 1478, ... в 1485, Рязані та інших князівств робить Москву сильнішою й щораз більшою, а її князя (государь всея Русі — 1494) все більш претенсійним, бути Богом обраним, аби стати світовим центром правдивого християнства. Остаточно, 1589 року вдається Москві звільнитися від залежності від царгородського патріярха і встановити свій московський патріархат.

Тим часом від другої половини XV століття та з XVI століттям збігається багато обставин, що спричинюються до погіршення становища Української Церкви. Після здобуття Царгороду турками багато грецьких духовників мандрує Україною, де провадять агітацію проти поєднання Церков, спричиняючися до протиримських настроїв. Дуже несприятливою обставиною для дальшої долі української Церкви було одруження великого литовського князя Олександра I з Оленою, донькою московського царя Івана III. Підтримка, яку Олена давала московським православним достойникам, стала вогнищем московських впливів проти українського церковного шляху.

Москва не могла нічого дати Україні. Бож вона сама потребувала допомогу, щоб стати достеменно християнською. Упадок Константинополя для України означав вигашення культурного осередку, з якого Україна століттями черпала імпульси й поштовхи. Фльорентійська унія, яка для України відкривала нові, найсприятливіші, можливості для скріплення та поширення зв'язків так у церковній як і в культурній ділянках з Римом і з європейським Заходом, на жаль, не втрималася. А це й тому, бо в інтересах Польщі було, щоб українська східна Церква не процвітала й не росла. Бо Польща хотіла унії не такої, яку створив Фльорентійський Собор, але таку, якою б польонізувати українську Церкву, а таким робом і денационалізувати український народ. У дійсності XV та XVI століття — це посилене продовження переходу провідних верств українського народу на латинський обряд, тобто латинізація, що означало втрату провідного та репрезентативного українського елементу. В Україні починає відчуватися теж і вплив протестантизму, який тоді поширюється у Західній Європі. Він приносить замішання в релігійних поглядах православ'я, яке й вже так знаходилося у стані неясности, розгублення. Але перехід на протестантизм кінчає латинізацію, посилюючи польоніза-

цію вищої верстви українців. Також єзуїти, які тоді з'являються в Україні, стали не менш вагомим чинником денаціоналізації.

А втім треба пригадати, що за Перекопом (Південна Україна й Крим) звив собі гніздо страшний вампір України, який знайшов сильну підпору в Московщині, але ще більшу в Туреччині. Трагедію, яка впала на український народ після московсько-кримсько-турецького союзу, показують нам безнастанні походи кримських татар на українські землі під кінець XV й на початку XVI століття. Горю українського народу не було кінця ні міри. Водночас поступовий перехід українських земель від Литви під Польщу кінчається Люблинською Унією 1569 року, коли всі українські землі опинилися під польським пануванням.

2. Берестейська Унія (1595-96) і після неї

Занепад унії в Україні та всі явища, які її супроводжують, роблять з XVI століття темну епоху в історії української Церкви. Зокрема в другій половині XVI століття панує глибокий розклад церковного та релігійного життя. Вражаюча відсутність високої освіти серед духовних осіб, симонія, падіння монастирського життя, невільнича залежність Церкви від світської влади, приниження та поневолення Української Церкви польською державою, обмеження прав православних та багато іншого подібного — це тільки деякі штрихи загального жалюгідного образу тодішнього стану Церкви. Проте, парадоксально, в такому загальному хаосі посилюються саме почуття приналежності до українського народу.

Об'єднання усіх українських земель під польською короною сприяє національно-культурній кристалізації української народності під чималим впливом західно-європейської культури. З другого боку, стикання з польським католицизмом витворює погляд про національне значення східної Церкви, спричиняючися до розбудження приспаної національної свідомості населення. Серед населення зростає любов і пошана до своєї Церкви разом із бажанням витягнути її із занепаду. Не вся шляхта покидає українську Церкву. Багато шукає виходу покращання через виховання, освіту. До таких належить передусім князь Константин Острозький та церковні братства. Деякі, як славнозвісний монах з Афону — Іван Вишенський бачили порятунок у заперечуванні ієрархічних основ Церкви. Інші, натомість, уважали, що лише власними силами можна оборонити і розвинути внутрішнє життя Церкви. Шляхом до цього були для них церковні Собори, яких у тому часі було багато. Але найбільш далекозорі та глибоко ду-

маючи добачували вихід лише в поєднанні з Римом. Встановлення московського патріархату в 1589 році показало, що вже довше цього не можна відкладати. По довших нарадах українські єпископи вирішили в 1594 році повернутися до єдності з Римом. Усі вісім єпископів з галицько-київської Церкви зібралися разом з їхнім Київським митрополитом Михайлом Рогозою у Бересті на Синод, що перетворився у величну маніфестацію за церковну Унію. Синод висилає єпископів Іпатія Потія та Кирила Терлецького до Риму від імені всіх єпископів української Церкви у дусі Флорентійського Собору. Папа Климентій VII (1592-1605) проклямає конституцією «*Magnus Dominus*», з 25-го грудня 1595 року поєднання українського народу з Римською Церквою. Згодом з цього приводу Папа Урбан VIII (1623-1644) вибиває медалью із зображенням Папи та з написом «*Ruthenis receptis 1596*».

У дійсності поєднання з Римом не було новиною для української Церкви. Це було тільки потвердження того, що вже було від перших часів християнства в Україні. Ця унія полягала на прагненні ступати слідами засновників християнства в українському народі і відновити тісніше пов'язання з Римом, столицею Вселенського християнства. Через Берестя українська Церква не стала латинською, ані польською, але залишилася католицькою, вселенською. Подія у Бересті остаточно запевнила перемогу вселенськості, відділюючи справи віри від питання культури. Тоді їх сливе утотожнювалося, не вмючи як слід їх розрізнити, зокрема через розгарачення, яке викликувала протиреформаторська реакція католицького світу.

Берестейська Унія має теж особливе значення тому, що вона заключається саме тоді, коли в Європі гукають: «Геть від Риму!». Це були часи Лютера, Кальвіна, Цвінглі, Генрика VIII. Україна йде проти течії, вірна підставам християнської правди. Унія не була ознакою слабкості, а навпаки, висловом ґрунтовного й повного здоров'я українського християнства. Це був тріумф українського народу, який визнавав себе у вселенськості християнства.

Таким чином стає нам зрозумілішим захоплений вислів папи Урбана VIII: «*O mei Rutheni, per vos ego orientem spero convertendum*» (О мої Українці, через вас я надіюся навернути схід).

Але це велике діло унії ділить український народ на два протилегні табори: з'єднаних та нез'єднаних. Це привело до братньої ворожнечі, яка загострювалася через фанатизм, незнання, розгубленість, чужу агітацію та нерозсудливу суб'єктивність. Уже з самого початку постає протисобор, а через впливи Константина Острозького, який спершу був ревним прихильником поєднання,

відпали від унії дві великі єпархії: Львів та Перемишль, які залишилися православними до кінця XVII століття. На жаль, ця взаємна боротьба українців, яку названо «Русь нищить Русь», послабила увесь народ і створила передумови для експансії сусідів. Москва не оминає жодної нагоди, щоб боротися проти унії. Посилаючи свою пропаганду під маскою захисту православної віри проти унії, вона приступає до свого плану загарблення України. Польща зі свого боку старається, наявно чи скрито протиставитися унії. Хоча папа Урбан VIII заборонив душехвастство та самовільний перехід уніятів на римокатолицизм та дарма, що наслідники Урбана VIII повторюють цю заборону, польське духовенство ніколи не дотримується тих приписів. Тому частина українського духовництва і навіть багата шляхта в унії бачать загрозу для україністости і ставляться до неї ворожо. Заходами гетьмана Петра Сагайдачного прийшло до відновлення православної ієрархії в 1620 році. Боротьбу за православну Церкву вели, головним чином, братства. Козацтво, яке суцільно заявилося за православ'ям, також вписується до братств.

Проте, обидві Церкви мають визначних митрополитів. З'єднана — в особі Йосифа Вельямина Рутського (1613–37), а православна — Петра Могили (1632–47). Обидва прагнуть помирити «Русь із Руссю» — за словом митрополита Рутського: покласти кінець роз'єднанню. Разом із письменником і пізнішим єпископом Мелетієм Смотрицьким вони виготовили план — утворення Київського патріархату, який об'єднав би розділені Церкви України та Білорусії. Український патріархат мав би підлягати папі, однак Українська Церква зберігала б повну внутрішню самоуправу. На жаль, собори в Києві та у Львові, де мали обговорюватися справи поєднання та патріархату, не вдалися. Незважаючи на те все, ідея патріархату, яка мала бути продовженням, виправленням та завершенням Берестейської Унії, продовжує Петро Могила, ведучи переговори з Ватиканом. Смерть перешкодила тій грандіозній ініціативі.

(Продовження буде)

УКРАЇНЬСКА КАТОЛИЦЬКА ЦЕРКВА: КАТАКОМБИ І АЛЬТЕРНАТИВА

*За журналом «Християнський Голос» ч. 1/1988, додаток до
«Хроніки Католицької Церкви в Україні», Львів*

Історичне положення українського народу в середні віки передбачало не лише право на збройну боротьбу за національну свободу і державність, а рівнож і право на пошуки шляхів збереження національної ідентичності і власного багатовікового духовного надбання в умовах колоніального іга й надмірної агресивності сусідів, які нас оточували.

Нерівноправне становище українців і Церкви, приниження національної гідності і жорстоке свавілля польського уряду, шляхти і духовенства з однієї сторони, а з другої — посягання, прикладом, Івана Грозного на місце Верховного владики Церкви, трансформація діяльності російської православної Церкви від «православ'я» до «цареслав'я», тобто підпорядкування Церкви державі, грошові операції на предмет купівлі церковних посад як усередині Церкви, так і константинопольським патріархом, та ще ряд причин, спонукали церковних діячів України шукати вихід із існуючого становища і запропонувати возз'єднання з римською католицькою Церквою.

Єпископи Іпатій Потій, Рутський і Терлецький обґрунтували цей історичний акт тим, що князь Володимир Великий прийняв саме католицьку віру, оскільки розкол відбувся лише в 1054 році, тобто на 66 років пізніше від Хрещення Руси-України.

Звершившись, Унія 1596 року юридично зрівнювала в правах греко-католицьку Церкву та її вірних з польською католицькою Церквою. Разом з тим, залишивши Візантійську обрядність, Церква залишилась неприступною фортецею нашої духовної незалежності, акумулюючи національний імунітет українців у боротьбі з колонізацією, зберігаючи одночасно і наше духовне надбання, і нас як націю.

В той же час юрисдикція Папи Римського над греко-католицькою Церквою України оберігала її від посягань Москви на панування, а трохи пізніше і народ від денационалізації.

Не відразу стали зрозумілими як задуми, так і ціль Унії. Та історичну далекоглядність і правильність цієї видатної в житті

нашого народу події ми можемо оцінити тільки тепер, з відстані століть: Там де пастирство Української Католицької Церкви не охопило народ — по всій Східній Україні розрослась до безмежних розмірів духовна пустеля, масове безбожництво, національний нігілізм, тотальна русифікація.

На Правобережжі ж Українська Католицька Церква, залишаючись і понині bastіоном християнської віри, залишилась таким же bastіоном і в збереженні національної свідомості і людської гідності. Разом з тим Церква сьогодні є одним із визначальних факторів відродження нації.

Саме *національна сутність* Української Католицької Церкви, незалежність її від державної влади — під чим би колоніальним пануванням не знаходився український народ — завжди були не прийнятні для колонізаторів. Показово, що дана сутність Церкви була головною причиною ліквідації її в 1946 році: державою був «організований» неправий собор; відразу ж після нього арештовані або замучені майже всі єпископи, тисячі священників, монахів і монахинь, десятки тисяч кинуті в тюрми і концтабори. Храми закриті або передані російській православній Церкві, майно конфісковано, розграбовано, знищено.

Сумним і ганебним фактом було те, що залежні від держави ієрархи російської православної Церкви, яка, до речі, сама знаходиться в дискримінаційному положенні, схвалювали й самі приймали участь в знищенні Церкви, в поділі й грабежі її майна.

Неправу пропагандистську боротьбу вони ведуть і по сьогоднішній день, своїми «обґрунтуваннями» допомагаючи репресивним органам арештовувати й судити священників, активістів Української Католицької Церкви. Останнім часом арешти припинені, але репресії продовжуються шляхом залякування, шантажу, затримування, неправомірних обшуків і конфіскації церковного приладдя, а через пресу піддають людей цькуванню й очорнюванню. І все це підтримують, і, отже, допомагають санкціонувати репресії церковнослужителі із російської православної Церкви. Повторюю: маємо на увазі не російську православну Церкву, а покірних державі церковних чиновників.

Саме слуги держави — церковнослужителі піддають дефамачії не тільки живих, але й давно померлих отців Церкви, брехливо звинувачуючи їх у зраді народу, в співпраці з окупантами. Офіційно на основі цієї виключно пропагандистської причини, Церква не має права на існування. Але ж ієрархи Української Католицької Церкви в такій же мірі «співпрацювали» з окупантами, як робили це і зі Сталіном. *Церква була незалежною*. Однак сьогодні для значної частини українців, а тим паче не українців, ця *свята правда* — одна із білих плям в історії Церкви та України.

Ми, віруючі Української Католицької Церкви, докладно знаючи історичні факти, з усією відповідальністю даємо їм об'єктивну оцінку, і не вбачаємо тих так званих злочинів в діяльності наших ієрархів: митрополитів Андрія Шептицького, Йосифа Сліпого, єпископа Хомишина та багатьох інших. Більше того. Ми вважаємо, що їхня діяльність була в найвищій мірі корисною, навіть героїчною і мученицькою як для українського народу, так і для Української Католицької Церкви.

Але допустимо той факт, що дії названих осіб були в чомусь помилковими. Чи стає винною в цьому випадку Церква і чи повинна вона відповідати, тобто бути засудженою, навіть ліквідованою як *духовне надбання народу* за ті не відповідаючі чийсь смакам дії її службових осіб?

Чи може, наприклад, бути затаврованим і підданим загальному засудові російський народ за злочини російської імперської кліки? Чи повинен бути знищений марксизм, як суспільний устрій, за злочини Сталіна, Берії, Ежова, Федорчука?

Ні, звичайно. Російський народ не може підлягати гонінням за злочини, доконані правлячою верхівкою. Так же, очевидно, що Сталін зі своїми опричниками не мав ні юридичного, ні історичного, а тим паче морального права знищувати Українську Католицьку Церкву.

Українофобія сталіністів та їх послідовників загальновідома. Я дуже жалю, — говорив Сталін Черчілю, вмовляючи його прийняти Україну в члени ООН, — що ще до війни не виселив всіх цих українців в Сибір. Організувавши штучний голод в 1932-1933 роках, знищуючи під корінь українську інтелігенцію, шельмуючи все українське, Сталін продовжував свою політику і після війни аж до смерті, а його послідовники — до цих пір. Цілком зрозуміло, що поставивши метою позбавити нас історичної пам'яті та національної сутності, Сталін вирішив в першу чергу знищити Українську Католицьку Церкву.

Знадобилися причини. І для цього підтасовувались факти, піддавались цькуванню, компромітації та репресіям діячі нашої Церкви. В цьому ж ряді стоїть і скликання так званого собору 1946 року.

Він був організований і проведений державою в умовах найжорстокішого терору. За винятком декількох відступників, майже всіх назначених «делегатами» людей під загрозою суду та депортації їх самих і їхніх родин, родичів, зобов'язали з'явитися в приміщенню, де повинна була відбутися ця чисто політична акція із зазделегідь відомим рішенням, спланикованим і розробленим Москвою.

Отже, з самого першого кроку так званий собор був неправо-

мірним: держава не має права скликати церковні собори, втручаючись в життя Церкви, піддаючи людей насильству.

Можна лише уточнити, що будучи незаконною навіть в первісному задумі, сама ідея не була відкриттям сталіністів, а продовженням традиції самодержавства. Ще до Сталіна це робили Іван Грозний, Петро, Катерина. А Микола І наказав убивати всіх українців-католиків Київської Митрополії, які відмовились перейти в царське православ'я. Сталін і його кліка скористались лише сумним досвідом своїх попередників: підпорядковувати Церкву державі, знищувати національні інститути інших народів.

Скликання і саме проведення так званого собору неправомірне і ще по одній причині. Ініціаторами скликання були люди, що не мали до Української Католицької Церкви вже ніякого відношення. Вони — звичайні відступники: Костельник і Мельник офіційно перейшли до російської православної Церкви ще в 1944 році і тому не були правомочні виступати від імені Української Католицької Церкви в 1946 р.

Ці історичні факти та співставлення приведені тут не задля самої історії. Вони кажуть, що:

1. Українська Католицька Церква відіграла видатну роль в історії українського народу і є живою й невід'ємною часткою його духовного надбання.

2. Політична акція 1946 року по ліквідації Української Католицької Церкви була юридично неправомірною, тому що:

а) затіяна й проведена державою, а не Церквою, тобто не за рішенням Церковного Синоду;

б) проведена насильницьким методом — був арештований, а згодом і знищений весь єпископат.

3. Справжньою причиною, що спонукала Сталіна та його імперську верхівку ліквідувати нашу Українську Католицьку Церкву було не те, що вона католицька, а тому, що *церква національна, українська*.

Отже, ліквідацію Української Католицької Церкви ми розглядаємо як продовження політики проти українського народу, початої Сталіном в кінці 20-х — початку 30-х років.

Офіційно злочинні методи Сталіна сьогодні вже розвінчані. Однак на практиці справедливості не відновлена й до цих пір — дух і страшне надбання сталінщини все ще в силі й продовжують своє мерзенне діло: Церква й надалі вимушена жити в катакомбах.

І те, що ось вже 41 рік вона живе в умовах заборони й терору, що активно діє і розширює свій духовний вплив на людей — це, без сумніву, є визначальним фактором для легального статусу Української Католицької Церкви. Тому, що ні одна, навіть найбільш досконала підпільна організація, в тому числі й КГБ, якби

опинилась під тиском КГБ, не витримала б в умовах підпілля 41 рік.

А Церква жива, хоч і винесла воістину неронівські гоніння. Нагадую: одинадцять її єпископів були або відразу замучені, або загинули в концтаборах. Тисячі священників, монахів і монахинь, десятки тисяч вірних пройшли крізь тюрми і табори або віддали своє життя за віру.

Сьогодні наша катакомбна Церква має 6 єпископів і сотні священників, свою підпільну духовну семінарію, власне видання «Хроніка Української Католицької Церкви в Україні», яка вже багато років видається теж підпільно й освітлює життя Церкви.

Сьогодні в домах і квартирах українських міст і сіл нелегально функціонують тисячі парохій, монастирів з сотнями монахинь і монахів.

Так, ми живі і будемо жити! Але ми хочемо жити *відкрито*! І отже вимагаємо офіційного відновлення Української Католицької Церкви. Для цього необхідно:

1. Визнати неправомірним і саме скликання так званого собору 1946 року і його рішення про ліквідацію Української Католицької Церкви.

2. Визнати Українську Католицьку Церкву юридичною особою і повернути їй все конфісковане майно, а саме: храми й допоміжні будови, ікони та церковну літературу; церковний посуд й бібліотеки, інше різноманітне майно, історично надбане Церквою.

3. Відновити духовні академію і семінарії, монастирі, видавництва і повернути Церкві ті будови, в яких вони функціонували.

4. Створити реальні умови, тобто прийняти відповідні нормативні акти для повернення із вимушеного вигнання ієрархів Української Католицької Церкви в їх історичну резиденцію м. Львів, Собор Святого Юрія.

Необхідно паралельно з Українською Католицькою Церквою відновити і Українську Автокефальну Православну Церкву і передати під її юрисдикцію церковні православні парохії по всій території України. В подальшому дві конфесії об'єднались би в єдину Українську Церкву, як це було 1000 років тому, і проголосили Український або Києво-Галицький Патріархат. Таким чином Українська Церква повністю відійшла б від підпорядкування російській православній Церкві, що для вільного розвитку нації вкрай необхідно і що історично вже мало місце.

Такі кроки створять умови та можливості для більш повного свобідного й незалежного користування українською нацією свого духовного надбання в тій історичній місії України, яка визначена їй Богом.

В заяві про вихід із підпілля частини духовенства й віруючих Української Католицької Церкви ми вже звертались до Його Святости Папи Римського Івана Павла II з проханням сприяти повній легалізації Української Католицької Церкви.

Документ був переданий також до Президії Верховної Ради СРСР.

Сьогодні з цієї високої трибуни форуму по захисту національних свобод і прав людини, ми знову звертаємося до Його Святости Папи Римського Івана Павла II, до католиків світу, до всіх людей доброї волі: *«Люди, допоможіть нам відновити нашу Церкву, щоб ми могло відкрито, без страху арештів, обшуків і цькувань сповідувати свою віру! Молитись не підпільно, в катакомбних місцях, а в храмах, побудованих нашим народом, Християнами-Католиками, їм, однак не приналежних! Молитись Богу рідною мовою!».*

Цей виступ буде передано в прямій копії в Президію Верховної Ради СРСР як офіційний документ Української Католицької Церкви.

*

Ще одна інформація, що має безпосереднє відношення до питання легалізації Української Католицької Церкви.

Митрополит Філарет, глава російської православної Церкви на території України, в одному із своїх інтерв'ю заявив, що Українська Католицька Церква являє собою всього декілька тисяч віруючих. Ну, що ж, ми вдячні Його Преосвященству Митрополитові, що вперше за останні десятиліття він признав існування Української Католицької Церкви, «де факто».

Світову ж громадськість інформуємо, що Комітет Захисту Української Католицької Церкви почав збір підписів під Зверненням з вимогою відновити легальний статус Церкви. Якщо комітет та інших активістів не арештують, ми маємо намір в найближчий час зібрати не менше сто тисяч підписів активних парохіян Української Католицької Церкви. Це не складатиме великих труднощів, бо віруючих в десятки разів більше.

Голова Комітету Захисту
Української Католицької Церкви — Іван Гель
Секретар Комітету — отець Григорій Будзинський
Члени Комітету — отець Петро Зеленюх, Василь Кобрин,
Ярослав Лесів, отець, Іван Маргіти

Василь СІЧКО

ЦЕРКВА — В ОБЛОЗІ

(За «Християнським Голосом», Львів, ч. 1/1988)

В село Голинь, що в Калуському районі на Івано-Франківщині, я прибув вранці 8-го січня, на другий день Різдва Христового. Приїхав як кореспондент «Українського Вісника» і член української Гельсінської групи захисту прав людини, тому що був наслуханий про голинців, які вже не один десяток років відстоюють своє право на віру в Бога, домагаються відкриття в селі закритої колись церкви. З 1962 року не один десяток їхніх заяв, звернень, вимог і прохань осів в архівах державних установ усіх рангів — від найвищих до найнижчих. І був час, коли влада нібито прислуховувалася до просьб віруючих і пішла з ними на діалог: мовляв, ми би й могли відкрити вам церкву, але вона стара, потребує капітального ремонту, якщо ж ви її відремонтуйте власним коштом, ми її вам відкриємо.

Серед селян піднялася хвиля ентузіазму — почався збір грошей серед населення. Віруючі селяни, робітники й колгоспники віддавали на церкву всі заощадження, які складали роками із своїх мізерних заробітків. Пенсіонери віддавали останні кілька сотень, які тримали собі на похорони. Жертвували, хто що міг. Зібрали велику, як для села, суму — сорок тисяч карбованців. Всі ці гроші пішли на ремонт та внутрішнє спорядження церкви. І ось коли в 1977 році церква засяяла новизною та красою, виявилось, що всі обіцянки властей — всього лиш ошуканство. Мало того. В опорядженій та відреставрованій коштами віруючих церкві місцева влада зібралася поглумитись над ім'ям Божим і відкрити там музей атеїзму, як вони це зробили вже в іншому прикарпатському селі Хотині, незважаючи на масові протести місцевих селян, та ще в багатьох селах на Івано-Франківщині. Але влада недоцінила голинських селян, які такої наруги стерпіти не змогли. І ось уже десять років між органами влади, які кидають в село цілі загони міліції, та віруючими селянами точиться справжня війна, котра призвела до трагічних подій 1985 року. Трагічних для віруючих. . .

Але про це згодом. А зараз, 8-го січня, 1988 року, в похмурий дощовий день, що нагадує осінній, я йду до голинської церкви. З усіх кінців села сходяться до свого храму віруючі. Лиця всіх во-

льові, але похмурі, як дощова погода надворі, незважаючи на велике Свято. Причина похмурости — власті знову, напередодні Різдва Христового, категорично заборонили віруючим сходитися на свята до церкви і відчиняти її. І тому всі чекають набігу каральних органів, розправи і побоїща. Та ось відчиняються двері — і досить швидко велика сільська церква вщерть заповнюється віруючими. Голосно розноситься під склепінням «Христос ся рождає». Співають усі — чисто, голосно, ясно.

І тим прикріше робиться, що серед наляканого переслідуваннями українського духовенства на Івано-Франківщині не знайшлося ні єдиного, хто б відправив людям у цей день. Службу правлять самі парохіяни. Правлять усі разом — сотні голосів замінюють священика. І тим більш урочистою і гучною виходить відправа.

Прикмети перебудови трохи помітно і тут. Каральні органи вже не вдираються, як раніше, під час відправ всередину церкви, не б'ють віруючих, не застосовують отруйні паралізуючі хімічні речовини для їх розгону, як це було ще два роки тому. Міліцейський заслон стоїть метрів за 50 від церкви і вичікує.

Горять свічки, міняться барвами постійно підновлювані стіни церкви, біліють вишиті рушники, вишиті хоругви, сяють золоті ворота, сяють прикраси на ялинках, а при них, сяють обличчя святих та праведників зі стін церкви. І лине багатоголосе «Христос Родився».

Відправа закінчилася, але народ не розходився. Вирішивши морально підтримати селян, виснажених багаторічною боротьбою, а вийшов на підвищення і попросив слова. Сказав їм, що часи змінюються і нарешті з'являється реальна надія на те, що їхні вимоги будуть задоволені. Що їхня боротьба за своє право вірити у Бога є конституційною і законною, а погроми місцевих, районних і обласних властей — свавільними. Що вийшов закон про оскарження неправомочних дій властей, згідно якого представники влади за незаконні дії можуть нести кримінальну відповідальність. Що перебудова з часом дійде і до Івано-Франківської області — цього заповідника брежнєвської доби застою. І що будуть з часом покарані ті, хто вчинив наругу над церквою в сусідньому селі Хотинь, відкривши там музей атеїзму всупереч протестам цілого села. Але під лежачий камінь вода не тече. Люди повинні не тільки відбиватися від наскоків міліції та уповноважених у справах релігії, а й писати протести у вищі органи, бо добі безгласности починає приходити кінець. Повинні створювати комітети за відкриття церков, у функцію яких входило б збирання підписів у тисяч віруючих, що прагнуть відкриття церкви. Такі комітети виявили бажання одразу ж створити як віруючі Голиня, так і ін-

них сіл, що були тут на відправі, бо в їхніх селах церкви під державним замком.

Я побажав їм веселих і щасливих свят, а на «Христос Рождається» відізналось багатоголосе «Славте Його!». Хор знову примнув попід куполи коляду, а я пішов через церкву до виходу, а відповіддю на виступ були сотні простягнених зусібч для потиску рук. Я вийшов з церкви, і селяни вийшли за мною — і почалися їх розповіді про гоніння за віру.

Ось уже десять років вони вимушені щодня пікетувати церкву, щоб не допустити наруги над храмом Божим. Десять років кожен день і кожную ніч, в усі пори року, в спеку і в морози, в дощ і в холод по десять чоловік незмінно несуть вахту біля церкви, щоб не дати каральним органам вдертися до храму і вивезти на знищення геть усе, що там є, як це зробили органи в інших прикалуських селах — Підгірках, Брошневі, Липі, щоб не дати спалити церкву, як в селах Гошеві, Вишкові, Ясені та інших, щоб не дати знести церкву бульдозерами при допомозі військових, як в селі Рахinya. При наскоках міліції люди з тієї десятки охоронців буквально лягали грудьми на порозі церкви і піднімали на ноги все село, яке збігалось і не давало скоїтися злочину. Влада застосовувала всі каральні санкції проти селян — побої, штрафи, звинувачення в опорі владі, що тягло за собою суди, розправи і знову штрафи, особливо після Великодня 1985 року. На великі суми було оштрафовано більше сотні селян, особливо страждали від цього колгоспники та пенсіонери через малі розміри зарплати та пенсії — люди місяцями не отримували зарплати, яку стягали на сплату штрафів. Наприклад, пенсіонер Жекало Микола Іванович був тричі підряд оштрафований на 50 крб., Івахнюк Марія Тимофіївна була оштрафована на 50 крб. і ще на 100 крб. за те, що коли під час розгону міліцією віруючих з-під церкви уповноважений у справах релігії з області Шевченко бив її, у нього від надміру старань з'їхала набік краватка. Вину звалили на побиту жінку, звинуватили її в опорі владі, грозили судом і дали 100 крб. штрафу.

Цей самодур, якому доручили викорінювати віру, бив під церквою й інших віруючих жінок, що стояли на сторожі, наприклад: Мазурик Катерину і Ткачук Марію, причому першій так старанно викручував руки, що попереламував пальці. Але це прокуратуру Калуського району не цікавить. Вона зайнята тим, щоб судити віруючих. Ціла злива судів і звинувачень в хуліганстві. Ось лише деякі: Бойко Ярослав — 15 діб арешту, Шевчук Микола — 15 діб арешту, Гурман Данило — 15 діб арешту, Шатанська Олена — 15 діб арешту. Коли останню забирали, вдома без догляду залиши-

лась маленька дворічна дитина. Добре, що сусіди з часом почули розпачливий дитячий плач і не дали дитині загинути. . .

Романюк Микола Максимович 30-го червня 1986 року був заарештований за те, що коли його, важко хворого інваліда, у якого одна легеня вирізана, били міліціонери, то в одного з них відірвався погон на мундирі. Романюка засудили на два з половиною роки позбавлення волі з відбуттям покарання в таборі суворого режиму, буцімто за опір владі. Сини за свого батька заступитися не могли — вони відбували в цей час службу в лавах советської армії. . . До речі, дуже цікава когорта «свідків» була на суді в Романюка. Це — дільничний міліціонер Кравців, парторг колгоспу Шеремета, голова колгоспу Посацький і голова сільради Блавацький. Із кількох тисяч жителів лише вони побачили «злочини» Романюка. І хоча потім виправдовувалися перед людьми, що їх примусили свідчити, прощення від людей їм нема й не буде. Люди розповідають, що голову сільради, людину нікчемну, всі в селі зневажають, і на виборах за нього ніхто не голосував (а в селі такий факт не приховаєш. . .). Тому як, — питається, — він опинився на виборній посаді як обранець народу? Чи контролює хоч хто-небудь такі вибори? Що це за демократія така по-іванофранківському?

Нарешті, про найбільший злочин, вчинений калуськими «тотонакутами» влітку 1986 року. А сталося ось що. Люди, котрі несуть охорону церкви, як правило, постять і моляться, щоб не спати і бути насторожі. А організм людини, яка постить, постійно вимагає води. Для цього біля входу в церкву завжди стоїть відро з водою. Чергового разу, не зумівши викурити людей з-під церквині побоями, ані хемічними «бризкавками», міліція й «люди в цивільному» відійшли, але перед цим сипнули у відро з водою отрути. Деякі віруючі, котрі в запалі не помітили цього, почали пити воду. В результаті — швидка, в той же день, смерть тих, хто встиг першим напиться тієї води.

Ось їх імена: Завадська Анна Андріївна, Латак Катерина Михайлівна, Івахнюк Анна. Не забудьмо ж імена цих жінок, що загинули за право вірити в бога вже в наш час, в останній чверті ХХ століття.

. . . Я йшов від церкви в оточенні людей. Прикмети перебудови потихеньку діяли навіть тут: коли проходив міліцейський заслон — ніхто не хапав мене і не викручував руки. Тільки міліцейська машина під'їхала до зупинки і ще деякий час супроводжувала автобус.

Може, наганяли страху. . .

*

Ще кілька прикладів «передового досвіду» Івано-Франківщини.

У селищі Перегінському Рожнятівського району 1964 року закрили церкву і з того часу точиться війна. Люди охороняють церкву, їх постійно обшуковують, навіть прямо на вулиці, шукаючи ключі (на церкві 10 замків). У 1979 році на Великдень людей зачинили на 5 годин у церкві, оточивши її ззовні заслоном міліції. Не відпускали навіть тих, що були біля церкви. Надворі в цей час був дощ і холод, діти простуджувалися, багато захворіло.

У 1987 році на Різдво людей знову закрили в церкві, в тому числі старих, дітей і вагітних жінок, і почали напускати в церкву отруйних газів, викликавши паніку. Люди в зачиненій церкві душилися.

Перегінська церква на вулиці Великій — диво бойківської архітектури. Знищити цю церкву — злочин перед культурою. Всередині теж краса — селяни зібрали 28 тисяч для внутрішнього спорядження церкви.

У гірському селі Ілемня Рожнятівського району селяни обкопали церкву ровами та окопами, щоб до неї не підїхали ні машини, ані бульдозери. При появі в селі незнайомої людини чи машини з дзвіниці лунає дзвін — і все село збігається до церкви.

ЖЕРТВУЙТЕ ЩЕДРО НА —

ФОНД ОБОРОНИ УКРАЇНИ,

ВИЗВОЛЬНИЙ ФОНД ОУН

І ФОНД АБН!

ПОГОДА НА СЬОГОДНІ

*Цей і даліші матеріали взяті з журналу «Християнський Голос»,
Львів, ч. 1/1988*

Надворі морозить. Шквальний північний вітер скував землю, приніс відчуття пронизуючої холоднечі й прозябання в похмурій сірості зимових днів.

Щось схоже й на суспільному небосхилі. Від холодних потоків антициклону застигає процес перебудови, гласности, демократії. . .

Отця Михайла Гаврилів, одного із найдостойніших священиків Української Католицької Церкви, монаха ЧСВВ, запроторили. . . ні не в тюрму — в армію «на передпідготовку» в Чорнобиль під радіоактивні промені за те, що католицький священик підписав «Звернення» про вихід із підпілля частини духовенства і вірних Церкви. А ще перед мобілізацією службісти від медицини довго маніпулювали над людиною рентгенівським апаратом, наперед знаючи, що посиляють її в Чорнобиль. Тією попередньою дозою радіації опромінили отця аби краще «засвоювалася» чорнобильська.

У військовій частині священик позбавлений можливості відправляти Літургію, інші Богослужби, сповідати і сповідатись, спокійно молитись і бути насамоті. Навколо нього створили нестерпний психологічний клімат. Змушують додатково займати матеріально відповідальну службу, саме тепер, коли виявлено розкрадання армійського майна. Тобто цілком ймовірна можливість провакації на недостачу не розкрадачам, а отцеві Михайлові, і отже, військовий трибунал — у нас вміють розправлятися. За категоричну відмову священика репресують. Таким чином людину можна начебто й не судити, але почуватиметься вона немов в ув'язненні.

Члена Редколегії «Українського Вісника» Василя Барладяну, коли він виїжджав зі Львова, побили в поїзді, ще й погрожували: «Если ты. . ., еще раз приедешь во Львов, мы тебя убьем».

Ще двох членів Редколегії — Михайла Гориня й відповідального редактора Вячеслава Чорновола вже тривалий час цькують у пресі, по радіо й телебаченні.

Та й найбільш показовим індикатором на стан законности в добу перебудови й гласности став ще один промовистий факт. На основі санкції прокуратури Львівської області (наголошуємо:

прокуратури — вартових законности) чотирьох правозахисників: гостя львов'ян Паруйра Айрикіяна, а також Михайла Гориня, Вячеслава Чорновола та Івана Геля не випустили з міста Львова на Міжнародній Семінар захисту національних і людських прав, затримавши їх на вокзалі на підставі сфабрикованої підозри «в придбанні й перевезенні наркотиків».

Не виявивши, звичайно, наркотиків під час обшуку, людей відразу ж не відпустили, а повторно під конвоем доставили в прокуратуру області. Там високопоставлений чиновник заявив правозахисникам, що повинні засвоїти урок «законності», що при спробі знову вибратись у дорогу на Семінар, кожного з них або усіх разом знову буде схоплено, затримано й знайдено відповідне формулювання для цього.

Відпустивши додому, людей насправді не звільнили з-під варті: спецслужба встановила відвертий нагляд за кожним кроком, демонстративне стеження й переслідування. При спробі Івана Геля відірватись від переслідування, наглядачі-оперативники погнали машину навіть на червоне світло світлофора й чудом не скоїли дорожньої аварії. В отакому суспільному антициклоні люди займаються громадською працею.

Працювати, одначе, маємо за будь-якої погоди: духовенству й вірним Церкви не звикати до важких умов діяльності. Саме дякуючи мужности активістів, Церква жива. А барометр на сьогодні (й на завтра) вказує два найважливіших напрямки прикладання сил:

1. Збір підписів вірних за легалізацію Української Католицької Церкви — включеність у цю діяльність парохіян нашої віри.

2. Щира й взаємно доброзичлива праця духовенства двох наших орденів на згасання дискусії щодо вживання літургійного терміну — визначального для Східнього обряду, а проте *цілком дискусійного*, як має бути перекладеним по-українському. *Дискусійного*, правда, в умовах легального й повноцінного — тобто при наявності церковної преси — духовної Академії, теологів-теоретиків і єпископських синодів, а рівно ж і об'єднаного з цілою українською діаспорою, буття нашої Церкви. *І абсолютно не дискусійного* в умовах нинішнього статусу Церкви.

Маємо пам'ятати про найсуттєвіше — *єдність нашої Церкви*, єдність і солідарність духовенства обох орденів, про взаємну толерантність і культуру дискусій. . . Адже тлумачення того чи іншого літургійного терміну це — компетенція Церквоні ієрархії, а не свавільне трактування окремих духовних осіб чи груп у кожному з Орденів.

Віriamo, що Його Ексцеленція Патріярх Києво-Галицький Кар-

динал Іван-Мирослав Своїм Пастирським голосом покладе край дискусії, яка зовсім не на часі: вона порушує нашу єдність, відвертає від конструктивної праці в ім'я Всевишнього й добра нашого народу.

СТРУСЬ ЗНОВУ ХОВАЄ ГОЛОВУ В ПІСОК

Відгук українського католицького священика на статтю Оresta Михайлюка «Пастыри без паствы», уміщену в газеті «Известия» від 23.XII.1987 року і передруковану в українському перекладі у Львівській газеті «Вільна Україна» від 25.XII.1987 року.

Перш за все цікавим є самий факт, що така багатотиражна, всесоюзна газета, як «Известия», котру видає Президія Верховної Ради СРСР, звернула свою увагу на проблеми зв'язані з Українською Католицькою Церквою. Причиною цього було клопотання американського сенатора Мойнігена під час телемоста «Верховна Рада СРСР — конгрес США», що відбувся ще в жовтні 1987 року (у справі легалізації підпільної Української Католицької Церкви в СРСР. Я не знаю чи американський сенатор Мойніген читатиме коротку довідку адресовану йому в газеті «Известия» О. Михайлюком, але мені відомо, що його стаття надрукована на останній сторінці, з якої пересічний читач збирається до читання советської газети) була прочитана мільйонами советських громадян, в тому числі й українськими католиками. Хоч довідка про нашу Церкву подана дещо із запізненням, бо минуло два місяці, все ж таки вона викликає неспокій серед нас, бо підриває й так слабеньку надію на кращу долю українських католиків в СРСР. А може Президія Верховної Ради статтю Михайлюка хотіла завершити 1987 рік й поставити крапку над «і» у невирішеному досі питанні легалізації Української Католицької Церкви в СРСР?

Із Михайлюкової статті, 80% якої займає традиційний арсенал звинувачень колишньої уніятської ієрархії у співпраці з німецькими окупантами, в націоналізмі й інших «смертельних гріхах», мою увагу привернуло три пункти, на яких хочеться мені дещо більше зупинитися, а саме:

1. Українська Католицька Церква (чи як раніше вона називалася уніятська, греко-католицька) вперше названа Михайлюком «религиозным объединением» (?);

2. стереотипне заперечення автором факту самого існування в СРСР підпільної Української Католицької Церкви із застосуван-

ням хитрого софізму, цебто нової формули: «Української Католицької Церкви (УКЦ) як релігійного об'єднання в нашій країні немає»;

3. традиційне посилання Михайлюка на горезвісний неканонічний т. зв. Львівський «собор» 1946 року, який будімо скасував Берестейську Унію і на якому Католицька Церква українського обряду (греко-католицька, уніятська) «самоліквідувалася» (?).

Мабуть вперше (бо до цього щось не зустрічав я в советській пресі) саме Михайлюк назвав Українську Католицьку Церкву «релігійним об'єднанням» і йому тут належить патент на таку формулку, котру в майбутньому напевно будуть використовувати й інші «спеціалісти» від українського католицизму, бо вона дає можливість хитромудро заперечити факти реального існування Української Католицької Церкви в СРСР і в той же час цього факту не заперечити. Воістину Ваша хитрість, пане Михайлюк, неперевершена і позаздрити їй можуть навіть садукеї!

Софістичні вправи Михайлюка нагадують тут неперевершені логічні операції греків-віртуозів, котрі могли «доказати недоказане». Насправді ж автор вправ тут у звичайну хибу в доказуванні — підміна поняття. Таким способом можна багато чого «доказати». Наприклад, «в нашій країні верблюдів як трьогорбих тварин немає». Я не звертав би на це уваги, якщо б Михайлюк займався у своїй статті верблюдами, але ж він пише в поважній газеті ПВР СРСР про живих людей — українських католиків, котрі є насправді, котрі виконують свої релігійно-католицькі обов'язки (сповідь, Причастя, Служба Божа, хрещення, вінчання, похорони й т.д.) підпільно, по хатах, горах, лісах в страхі бути спійманими, котрих штрафують, розглядають по місці роботи чи навчання, а деколи судять й запроторюють за ґрати. І це не є жодні жарти і не софізми, а жива дійсність. Щоб не бути голослівним, розповім про випадок з мого священичого життя. Так, за похорон трьомісячної дитини за нашим українським католицьким обрядом на мене, як священика, було накладено штраф — 50 крб., а на батьків по 10 крб. Випадок цей мав місце у червні 1986 року. Адреса оштрафованих батьків: м. Львів, вул. Стрийська 36/4, Лемешівський Мирослав Павлович, 1952 року народження. Таких випадків, на жаль, є багато як в Галичині, так і в Закарпатті! Цікаво, що громадян православного віровизнання (а також сектантів, крім свідків Єгови) і римо-католиків за такі речі не штрафують і не переслідують. Але повернуся до суті справи. Отож, слід пам'ятати і Михайлюкові й іншим спецам від католицизму, що не можна називати ні Католицьку Церкву, ні Українську Католицьку Церкву «релігійним об'єднанням», бо ж Вселенська Католицька Церква є Апостольською, вона заснована Ісусом Христом, вона як спільнота існує історично в часі й просторі, нею керує намісник

Ісуса Христа на землі Папа Римський. Українська Католицька Церква є помісною (партикулярес) частиною Вселенської Апостольської Церкви, вона юридично підпорядкована через українських католицьких єпископів-ординаріїв Папі Римському й називається українською тому тільки, що молиться у прабатьківському візантійсько-українському обряді. Подібно мається справа і з рештою помісними частинами Католицької Церкви у світі. Вистачить принаймні прочитати Декрет II Ватиканського Собору про Східні Католицькі Церкви, щоб у цьому переконатися. Ось чому юридично грамотні люди це добре розуміють. Наприклад, заслужений юрист РСФСР Г. Гольст у своїй книзі «Религия и Закон», М., 1975, стор. 55, перелічуючи найбільші релігійні центри, котрі керують релігійними об'єднаннями в ССРСР, цілком справедливо не називає Католицької Церкви, хоча як знаємо, Католицька Церква римського обряду в ССРСР офіційно існує, має консисторії, дві семінарії і масу віруючих. Чому не називає Гольст Католицьку Церкву в ССРСР «релігійним об'єднанням»? Тому, що вона таким не є і бути не може із-за вище наведених причин. Але, те, що дано Гольстові, не дано Михайлюкові. Я гадаю, що хитрість Михайлюка, апробована редакцією газети «Известия», зовсім не на місці й наврод чи допоможе советському урядові конструктивно вирішити проблему українських католиків в ССРСР, які, до речі, в умовах гласності й перебудови вирішили зробити нові спроби легалізуватися. Так, 4.VIII.1987 року певна частина Української Католицької Церкви в ССРСР вирішила вийти з підпілля і повідомила про це Папу Римського, Президію Верховної Ради ССРСР і світову громадськість, щоб тим самим дати яскравий доказ свого катакомбного існування в ССРСР де-факто. Але може автор про це нічого не чув або не хоче чути. Чому ж тоді саме він займається видаванням довідок про нашу Церкву? Більше того, нас дивує, ба навіть викликає співчуття, необізнаність автора з публікаціями в советській пресі на тему Української Католицької Церкви, які трішечки підняли завісу й через невеличку щілину показали її життя у катакомбній дійсності, її фактичного й реального існування. Так, комсомольський тижневик «Собеседник» від 27.7.1987 року опублікував лист молодого католика, члена УКЦ Ігора Клименка, який розповідає про життя українських католиків в підпіллі. Львівська газета «Вільна Україна» від 3.VI.1987 р. розповідає про підпільні монастирі українських католиків. Таким чином, заперечення автором самого існування підпільної Української Католицької Церкви в ССРСР, особливо тепер, в умовах проголошеної гласності, нагадує (прошу дарувати за порівняння) поведінку струся, котрий, як відомо, побачивши противника, ховає голову в пісок і думає, а насправді йому так здається, що противника немає зовсім. Алеж погодьтеся, пане Михайлюк, що такий підхід до

вирішення існуючої проблеми Української Католицької Церкви в СРСР не сприяє її нормальному вирішенню.

Анахронічним, як на нинішні часи, є заява Михайлюка про те, що «представительный собор» (?) 1946 року у Львові «анулював» рішення Берестейського Собору 1590-1596 рр. про воз'єднання Української Церкви з Римо-Католицькою Церквою, тому що кожен чесний юрист-фахівець скаже: як взагалі можна називати Львівський «собор» 1946 року собором, якщо його не скликали католицькі єпископи, котрі до речі знаходяться в тюрмах й сталінських концтаборах власне тому, що не хотіли прийняти російської православної віри й підпорядкуватися російському патріархові православної Церкви? Як можна назвати Львівський «собор» собором, якщо санкцію на його скликання дав Сталін і Хрущов, котрі не мали жодного права собор церковний скликати? Як можна назвати Львівський «собор» собором, а його рішення правомірними, коли його головою був Гаврило Костельник, колишній католицький священник, який ще у 1944 році прийняв православну віру й вже не міг виступати від імені католиків-українців? Як, накінець, Львівський «собор» можна назвати собором, якщо всі його учасники брали участь в атмосфері примусу, терору й залякування, бо ж той, хто не хотів переходити на православ'я й підчинитися російській православній Церкві, були вкинуті у тюрми, концтабори й заслання, звідки багато не повернулося назад. Чи не пора, пане Михайлюк, припинити в час перебування і гласности займатися дезінформацією щодо становища українських католиків в СРСР і тим самим сприяти розпалюванню ворожнечі поміж громадянами у советському суспільстві, що зрештою заборонено 52 статтею Конституції СРСР, за яку ми віддали свої голоси, сподіваючись, що Основний закон стане Законом життя в нашому суспільстві та унеможливить свавілля. Але ще й досі ми перебуваємо поза Законом, ще й досі нас чомусь вважають громадянами нижчого сорту, чи не тому, що ми українці-католики? Чи не тому, що ми хочемо молитися так, як це робили наші батьки, наші діди-прадіди?

Цей 1987 рік завершується для нас, українців-католиків, як бачимо, невесело, бо ще жодного року не було так багато написано, так багато говорено по радіо чи телебаченні проти Української Католицької Церкви, як тепер. І останнім акордом в цій антикатолицько-українській мелодії була стаття в газеті «Известия» немов остаточний вирок для нас й надалі залишатися в катакомбах та пошепки славити українською мовою Господа.

«Не надійтеся на князів, на синів людських» — говорить стародавній мудрець, автор псалма пророк Давид, — бо в них немає спасіння» й ми про це постійно пам'ятаємо, а тому знаємо, що ні сенатор Мойніген, ані інші люди не є предметом нашої віри чи

надії, а тільки Господь Всемогутній й Пречиста Діва Марія. І тому з покорою говоримо: «Господи, да будет воля Твоя як на небі, так і на землі», посилаєш нам випробування — дай нам сили витримати, посилаєш нам переслідування — любиш нас, відбираєш в нас свободу — прикладом чиниш нас. Дай же нам, Господи, у наступному Ювілейному Році 1000-ліття Хрещення нашої Батьківщини-України внести у скарбницю заслуг Святої, Католицької, Апостольської, Єдиної Церкви так багато дарів нашої ще міцнішої віри, ще палкішої надії, ще сильнішої любови, щоби Вона, обручниця Христова, могла на нашій землі рости, розвиватися, поширюватися й спасати мільйони людей аж до приходу Ісуса Христа, з Котрим Ти, Отче небесний, благословений, з пресвятим й животворним Твоїм Духом Святим навіки вічні. Амінь!

Слава Ісусу Христу!

26.XII.1987 року

*Ієромонах ЧСВВ Михайло Гаврилів,
293451, с. Рудники, Миколаївського р-ну,
Львівської області, УССР*

ПОВІДОМЛЕННЯ про відновлення роботи Комітету Захисту Української Католицької Церкви

Після деякої перерви, пов'язаної з виїздом за кордон недавнього голови Комітету, в Україні з центром у Львові відновив свою діяльність Комітет Захисту Української Католицької Церкви.

Головою Комітету обрано *Івана Геля*, активного правозахисника, недавнього в'язня совісти з 18-літнім стажем неволі (Львівщина).

Секретарем Комітету залишився священник *Григорій Будзинський*, монах-студит, один із найавторитетніших і наймужніших представників духовенства, жива історія Церкви останніх чотирьох десятиліть (Львів).

Члени Комітету: священник *Михайло Гаврилів*, високоосвічена людина, кандидат богословних наук, літератор, монах ЧСВВ, недавній солдат Чорнобиля (Львівщина); священник *Петро Зеленюк*, перший хто відкрито править Богослужіння за обрядом Греко-Католицької Церкви. Вийняtkово мужня й щедра духом людина (Львівщина); *Василь Кобрин*, який нещодавно закінчив термін ув'язнення за Віру, колишній голова Ініціативної групи за створення Комітету (Львів); *Ярослав Лесів*, колишній багатолітній по-

літв'язень, один із найдостойніших вірних Церкві (Івано-Франківськ); священник *Іван Маргітич*, один із найактивніших церковних діячів на Закарпатті. За 40 років пройшов крізь усі пастки лябіринту неронівських гонінь; *Стефанія Січко*, мати трьох, дітей, активістка Української Католицької Церкви, «мотор» родини, в якій кожен член громадсько заангажований до національного руху; *Степан Хмара*, активіст правозахисного руху, недавній в'язень совісти.

БІОГРАФІЧНІ ДОВІДКИ

О. ГРИГОРІЙ БУДЗІНСЬКИЙ

Український католицький священник

(Ця і другі довідки за журналом «Християнський Голос»)

Григорій Антонович Будзінський народився 14-го жовтня 1905 року в сім'ї селянина-середняка в селі Перегноїв Золочівського району, Львівської області. Початкову школу закінчив у своєму рідному селі. Тоді саме помер його батько й він залишився під опікою матері, котра виховувала ще двох синів — Мартина і Михайла. Григорій був наймолодшим. Незважаючи на те, що матері було важко, вона, побачивши здібності сина до науки забезпечила його можливість вчитися у гімназії найкращій на той час у Львові, у Першій гімназії. По закінченні гімназії Будзінський здобуває торговельну спеціальність на однорічних курсах, а відтак продовжує свою освіту у Краківському сільськогосподарському інституті, по закінченні якого працює в кооперативі м. Глиняни, а потім у Володимирі-Волинським. Одночасно Будзінський веде просвітницьку діяльність серед українців, що не сподобалося польській владі.

Будзінський потрапляє під стислий нагляд поліції і коли знімають його відбитки пальців, щоб відправити в Картузьку Березу, залишається один вихід — втекти до монастиря. В цьому безумно було Боже Провидіння, тому, що Будзінський тепер вже як монах відзначався святістю свого життя й служив прикладом для інших монахів та священників.

По складенні обітів в Унівським монастирі оо. Студитів, де тоді був ігуменом Климентій Шептицький, рідний брат Андрея Шептицького, Будзінського спрямовують у Рим для навчання в семінарії, яке продовжувалося до 1935 р. У цьому ж таки році монаха-студита Григорія Будзінського Митрополит Андрей Шептицький висвячує в сан священника. Від 1941 р. до 1945 р. Будзінський

служить на парохії в селі Кам'янка біля Львова. Тут слід згадати важливий факт, а саме, що Будзінський входив у склад делегації, очолюваної Климентієм Шептицьким, котра приїхала до Москви у справі легальности Греко-Католицької Церкви.

Ця делегація була прийнята тодішнім завідувачем релігійними справами Полянським дуже гостинно. Але це було в Москві. Після повернення до Львова почалися репресії й о. Будзінського, за відмову перейти на православ'я, у 1945 р. засуджують на 10 років ув'язнення. Покарання він відбуває в концтаборах й тюрмах Караганди, Воркути, Комі АССР (Абезі). В 1955 р. вертає до Львова, але всього на два роки, бо в 1957 році, за відмову підписати православ'я, отримує другий десятирічний термін вже як підпільного священика. Звільнили священика по його жалобі в 1959 р., після двох років і п'яти місяців тюрми. Цей термін о. Будзінський перебував у Мордовії.

Як підпільний український католицький священик, Будзінський продовжував працювати на Божій ниві. Його примірне життя і вірні Української Католицької Церкви запрошували його по своїх селах і містах, щоб він задовольнив їх духовні потреби. В 1968 році о. Будзінський почав займатися правозахисною діяльністю. Багато скарг, заяв і інших документів надіслав до компетентних органів в справі нашої Католицької Церкви. Багато разів на о. Будзінського накладали штрафи. В 1982 році він був одним із організаторів Комітету Прав віруючих в Україні, і став секретарем Комітету.

В 1984 році, 12-го листопада, власті, з властивою для безбожників жорстокістю, накинулися на Комітет з метою ліквідувати його. Почалися облави, обшуки і конфіскації майна, духовного характеру. Провідні члени Комітету були арештовані і посаджені в тюрми на різні терміни. Отець Будзінський уникнув тюремний термін із-за його старечого вже стану здоров'я.

Після жорстокого удару, Комітет Захисту Прав Віруючих в Україні достойно витримав переслідування. Його секретарем являється о. *Будзінський Григорій* (Герман).

* * *

СВЯЩЕНИК МИХАЙЛО ГАВРИЛІВ

Михайло Гаврилів, син Петра і Анастасії з роду Сенишин. Народився 22.2.1949 р. в с. Рудники Миколаївського р-ну, Львівської обл., УСССР, й тут мешкає. Національність: українець. Освіта: восьмирічна школа 1964 р., Львівський технікум громадського

харчування, 1968, Ленінградська православна духовна семінарія й академія, 1977, кандидат богословських наук. Військова служба: 1968-1970 р., сержант. Монаші обіти: 7.10.1975 р. Сан священника: 4.11.1975 р. (отримав з рук митрополита Ленінградського й Новгородського Никодима (Ротова), помер 5.9.1978 р.).

- Служба на парохіях с. Верхньодорожне, с. Димівка, с. Устя, с. Вербіж, Миколаївського р-ну, Львівської обл., з грудня 1977 до грудня 1979 р.
- Остаточне усвідомлення себе католиком і офіційний розрив з Православною Церквою та навернення до Католицької Церкви — 21.12.1979 р.
- Умовні свячення (суб кондіціоне) з рук підпільного українського католицького єпископа Павла Василика — 21.12.1979 р.
- Вступ до монашого католицького Чину Святого Василя Великого — 23.7.1980 р., складення урочистих вічних монаших обітів (професія) — 14.1.1988 р.
- До 4.8.87 р. свої монаші та священничі обов'язки сповнював підпільно.
- 4.8.1987 р., разом з іншими католицькими священниками підписав заяву про свій вихід із підпілля на ім'я Папи Римського.
- У зв'язку із неможливістю легально сповнювати свої монаші й священничі обов'язки, працював одночасно дизенфектором, електриком, двірником, санітарем, різноробчим, слюсарем, машиністом котлів. . .
- До кримінальної відповідальности не притягався.
- 9.4.1981 р. в місці проживання вчинений обшук. Повернуто тільки частину вилучених речей.
- 7.6.1986 р. за участь в християнсько-католицькому похороні оштрафований на 50 крб., штраф сплачувати відмовився, вираховано із зарплати.
- 16.12.1986 р. затриманий в гостях працівниками КГБ й МВД, вилучено католицьку літературу, накладено штраф 50 крб.
- Коло зацікавлень: релігієзнавство, література й філософія екзистенціалізму, мистецтвознавство, клясична й джазова музика.
- Світогляд — католицький, плюралістичний, толерантний.
- У червні-липні 1987 р. опублікував свій автобіографічний нарис за кордоном.
- Жовтень-грудень 1987 р. — солдат Чорнобиля.

- Характер: прямий, рішучий, безкомпромісний, розважливий, здорове почуття гумору.
- Основний лозунг життя: *«Праведний житиме Вірою», «Що не від віри, те гріх», «Справа, за яку не вмирають — програє справа».*

* * *

ЗЕЛЕНЮХ ПЕТРО СТЕПАНОВИЧ

Зеленюх Петро Степанович народився 24-го липня 1934 року в с. Калинівка Яворівського р-ну, Львівської області, в селянській католицькій сім'ї.

В 1951 році закінчив десяту класу Яворівської середньої школи. Чотири роки служив при війську. Близький родич — брат матері Гоза Андрій ще в 1933 році висвячений католицьким священиком і до арешту, тобто до 1946 року був у канцелярії, а згодом парохом Перемишльської дієцезії. Глибока віра, непохитний авторитет дядька та внутрішнє відчуття спадкоємності у покликанні спричинились до того, що відразу ж після демобілізації з армії Петро Зеленюх поступає в підпільну духовну семінарію.

Здобув третій чин Святого Василя Великого разом із ще трьома семінаристами. Підпільно висвячений в день Воздвиження Чесного Хреста 27-го вересня 1961 року. І воістину воздвиг на себе Хреста! З цього часу веде підпільну священичу діяльність, за що отця владоможці систематично цькують, переслідують, репресують. Десятки разів викликаний владоможцями різних інстанцій для «обробки». До 1987 року 13 разів оштрафований. Здібний, дітям не дали можливості здобути освіту.

В серпні 1987 року значна частина духовенства та вірних, в тому числі й священик *Петро Зеленюх*, підписали Звернення до Його Святості Папи Римського про вихід із підпілля. Відразу ж отець Петро почав відкрито відправляти Богослуження в Храмі рідного села. За це його піддано ще жорстокішим цькуванням: протягом грудня 1987 року його оштрафовано майже на 300 крб. В січні ц.р. зроблено офіційне попередження про можливе притягання до кримінальної відповідальності. І все-таки свої священичі обов'язки отець продовжує виконувати.

В грудні минулого року став членом Комітету Захисту Української Католицької Церкви.

* * *

ГЕЛЬ ІВАН АНДРІЙОВИЧ

Гель Іван Андрійович народився 17-го липня, 1937 року, в с. Кліцко Городоцького району на Львівщині, в селянській католицькій родині. Батько протягом багатьох років, аж до воєнного лихоліття, очолював сільські товариства «Просвіта» і «Відродження». Мати з родини Тершаківців. Дві тітки — сестри-черниці ЧСВВ. В 1950 році арештовано і засуджено батька: згідно вирокom, Андрій Гель, працюючи головою колгоспу, віддавав до лісу дошки, бруси, цвяхи, картоплю і муку, свиней і телиць.

До школи пішов з шести років. В 1952 році в 15-річному віці виключений з 10 класи Комарнівської школи за відмову поступати в комсомол. З цього часу на самоутриманні. В 1956 році з тюрми комісували батька вже як інваліда.

В 1960 р. Іван Гель поступив на історичний факультет Львівського університету. В 1961 році за участь в святкуванні 100-літнього ювілею з дня смерті Т.Г. Шевченка і поїздки до Канева вперше викликаний в КГБ для допиту. З цього часу під безперервним наглядом спецслужб.

24-го серпня 1965 року заарештований в числі групи української інтелігенції під час хвилі репресій, що прокотилися по цілій Україні. Засуджений до трьох років концтаборів за ст. 62 і 64 КК УССР. Після закінчення арешту не отримав дозволу жити у Львові.

12-го січня 1972 року заарештований вдруге і засуджений до 15 років позбавлення волі, з них 10 років тюрми особливого режиму та 5 років заслання за організацію друкування Самвидаву та захист національних та людських прав українців. Відбував ув'язнення в Мордовському спецтаборі, а згодом у «таборі смерті» № 36-1 в Кучино, Пермської області. Заслання — в Комі АРСР. По закінченні терміну повернувся на Львівщину. Загальний стаж тюрем, концтаборів, заслань — 18 років.

Член Редколегії журналу «Український Вісник». Має ряд власних публікацій, називати які ще передчасно.

В кінці листопада 1987 року обрано його Головою Комітету Захисту Української Католицької Церкви.

Ірина СТАСІВ-КАЛИНЕЦЬ

ТРЕНОС

Московським ієрархам, увінчаним мітрами, зодягненим у коштовні фелони, випещеним, виплеканим, владним завтра подаватимуть руку священики з різних країн, з однієї чаші з ними причащатимуться, вторитимуть словам їхніх нецирих молитов...

Господи, всемогутній і всеблагий, Господи, в чийй волі наш день і ніч, Господи, що беззусатньо спозираси страждання і гріти наші, Господи, не дай мені упасти в гріх погорди, не дай мені осквернитися ненавистю, Господи, не поGREбуй мною і подай мені поміч свою. Я ж не суддя цим велемовним московським ієрархам, та не дай мені змовчати кривду і брехню, не дай вустам моїм затерпнути у німоті, бо бездія гірша від лихої дії, а потурання злу страшніше самого зла. А ще відкрий, Господи, очі слугам своїм, що титим словом вчать любити Тебе і правду Твою, а самі їдуть вишанувати присутністю своєю найфальшивіше із святкування, оргію лукавства і злодійства, — понесуть бо на долонях своїх липкий потиск продажних рук і цими ж долонями благословлятимуть потім немовлят, а на лицях своїх понесуть поцілунок Юди і стилятимуть потім осквернені лиця перед образом Твоїм. Господи, де ж межа глупоті людській? Господи, чому ж більшої ласки Твоїї удостоїлись у прозорінні спортсмени — ревнителі тіла, аніж духовні слуги Твої? Чень, не согрішу перед іменем Твоїм і правдою Твоюю, коли назву тих, зодягнених у коштовні мітри і ризи, торгашами, гіршими від торгашів у Єрусалимському храмі. Бо Той, хто проповідував добро і любов, хто прощав найтяжчі гріхи і вчив милосердя, все таки один раз, один-єдиний раз взяв палку в руки і силою вигнав торгашів з храму. Так, найбільший злочинець може бути прощений Богом, та ніколи не буде прощений, торгаш, що спекулює духовністю: що кривду правдою іменує, зло — добром, насильство — ласкою, злочин — щирістю, прикриваючись іменем Господа. Вони ж з амвонів благословляли убивць і злодіїв, вони ж славословили богохульникам і мовчали перед брехнею, вони ж одягнули коштовні ризи задля власної вигоди. Казатимуть, що вчинки їхні диктовані страхом, казатимуть, що злодіяли з примусу, відступництво від правди Божої назвуть боротьбою за «збереження

віри». Очі їх не бачать піднесених високо скрижаль Господніх, крізь тьму найстрашнішого з століть не пробивається до їх застиглих в облуді вух карбована істина Заповідей Божих:

— Чи не визнаєте ви іншого Бога, крім єдиного Бога правди і любови? А, може, вклонялись і вклоняєтесь низько божкам брехні і лицемірства, і фальші, віддавши на розтерзання власні душі, щоб зберегти ситою і вдоволеною плоть свою, підмінивши образ Бога живого образом омані?

— Бож чи не взивали ви надармо імені Господа, прославляючи в службах своїх «щасливі» дні минулих десятиліть і імена засуджених нині злочинців часів «культу особи»?

— Чи ж не забували ви, пастирі, що стадо ваше має день святий святкувати? А, може, і найвеличкіший день — Великдень теж відправляли, як суботник, і, тайно вкушаючи в блаженстві мовчання хліб святий, не підняли голос свій і долоню на загість тих, хто в цей день був прирівняний до найпослідучого раба?

— Чи не шануєте ви батьків своїх і матерів? А, може, безрідні, не відаєте, хто батько і мати ваші — якого ви роду й народу, і кривдного цього забуття вимагаєте від інших?

— Чи не убили ви ні однієї душі людської, затягнувши її в облудні тенета байдужості і цинізму, фальші і нещирості, — молоді душі, яка з вірою йшла служити Богові, а ви змусили її служити політиці власть імущих?

— Чи не крадете ви останнього куска хліба духовного українського та білоруського народів, позбавляючи їх права на рідну Церкву, на молитву рідною мовою, знехтувавши святим заповітом «всяк язик да восхвалить Господа»? Та ж стоїте поруч з лицедіями і злодіями, що обкрадали народи з їх духовного багатства, культури, традицій — всього, покликаного славити і величати Творця.

— Чи не свідчите ви ложно на ближніх своїх — на Українську Православну та Греко-Католицьку Церкви, відмовляючи їм у праві на життя і віддаючи на поталу мирським лживим суддям?

— Чи не пожадали ви чужого — чужої історії, чужої слави, чужих храмів і ікон?

— Чи не пожадали ви нічого, що є ближнього? Чому ж з пихою і гординою вносите зфальшовану історію в свою обитель і позбавляєте не лише український та білоруський, але й російський народ можливості розпочати святкування Тисячоліття Хрещення Руси на землі, де вперше засіяла благодать Бога, торкнутися оком предковічного Дніпра, що вивів наші народи на шлях світової культури? Чи ж не викрали б ви для задоволення

жадібності своєї і гордині й самого тіла Господнього з гробу його, щоб не воскрес, а замуrowаний лежав у чертогах ваших московських, вап на вдоволення?

Стогне осквернена земля, нидіє в радіоактивних опадах, спалена хемією, розорена до нутроців, не накормить завтра нас. Висихають у безнадії ріки й озера, вимирають у гіркоті отрути — не напоять завтра спраглих. Сіріють на попіл вивернені з могил на переораних цвинтарях кості померлих, поминені непризволяще, вітрам на поталу — нікому перезаторонити їх. Лунає зойк за мільйонами знищених — та ні погребного дзвону, ані однієї панахиди не чуємо по мільйонах закатованих, розстріляних, замучених, виморених голодом душ людських, бо жирують у митрополичих палатах вірнопіддані її величності ОБЛУДИ. . .

Московські ієрархи — вони не озираються в минуле, на шлях тяжкий і мученицький, ідуть далі стезею пири й неправди, сючи ворожнечу між православними, греко-католиками, протестантами, оскверняючи олжею свої слейні вуста. Чи ж ними сотворено нації і язики, що сатанинською руйнацією попирають їх? Чи ж ними сотворено розмаїття світу цього — дерев і квітів, лук і лісів, культур і традицій, мов і народів, що нехтують волею Бога? Гадають, що мине їх остання чаша, яку однаково випиває і наймогутніший з володарів і найупослідженіший жебрак, і велетинний титрун, і довірливий добродичинець. Гадають, що невідвладні ні Судові Божому, ні власній совісті. Не бачать, як спозирають на них світлі промені душ наших предків — знеславлених, страждущих і тому блаженних. Та стоять вже на порозі віку судді нові — внуки і правнуки, простягнувши у відчай руки:

— де хліб наш насущний? Чому втоптано його у багно?

— де Небо над головою? Чому заступає його лицемірство?

У золочених своїх ризах, гадають, ніхто не питає з них за кривду світу цього — скинули з погордою вінець терновий, потоптали з безстыдством пам'ять освячених, відкрили вуста свої для ложі, очі закрили на зло. . . Жаль мені їх, бо під пишними шатами ховається така маленька, така дрібненька, така залякана машиночка-душа, під вгдованим тілом — таке дрібненьке серце, що лускає, як мильна бульбашка, вся зовнішня пири і величність. Жаль мені їх, бо вчинки їх, мов той дим, застують світло життя, і нидіє воно, і не досягне віковичного світла, і марно висхле око витискатиме останню сльозу, і марно тамуватимуть останній подих, збагнувши запізно велич добра. Жаль мені їх, бо поіменно назвуть їх нащадки, і осипеться попіл ганьби на тлінні їх остатки, і не позбирає ніхто доброго засіву по

них, і червонітимуть в соромі ті, хто подавав їм руку, і лякатимуть їхніми іменами матері дітей своїх. Жаль мені їх, бо могли б бути добрими і величними, а стали порожніми і лицемірами, могли б — бути милосердними і жертівними, а вибрали ситість і заляканий егоїзм, могли б бути світлом, а стали темрявою, могли б вчити правди, а пішли на суд неправих, могли б бути людьми... Господи, вони нещасні в душевній убогості своїй, вони в корості жадливій — в озлобленому шовінізмі і погорді до Духа Святого. Господи, чи бодай котрому з них заблисне прозріння?

Страдальний шлях мого народу — простіть мені, замучені і вбиті, простіть святі, що боронили правду і піднімали Церкву з руїн, простіть отці, що вчили честі й віри, простіть, зневажені, оббріхані, знеславлені неправоблаженні ви, бо несли хрест тяжкий і засягнули щонайвищих сфер. Даруйте нам молитву перед Богом й остерігайте від фальшивих нас, бо «стоять перед нами в одязі овечій, а всередині — тижі вовки».

Вже брат до брата руку простягає, народ народів вдивляється уя очі, Церкви еднаються в найвищій милосерді — і в день грядущий розмаїття мов, пісень, творінь, барвистий ЛУГ народів засяє в славу Ласки і Любові. І горе вам, лукаві фарисеї — провісники насильства і зневаги! Той суд, яким ви судите народи, на вас впаде, і вам за все воздасться, бо годі Фарисея звати братом.

Перед тисячолітнім хрестом, воздвигнутим на Київських горах, благаю: Господи, освяти Дніпрові води і яви світові наймення охрещеного в ім'я Твоє народу!

Перед тисячолітнім хрестом, воздвигнутим на землі України, стіляю коліна і прошу Божої ласки: благослови нас, Господи, добром і любов'ю!

Перед тисячолітнім, поверненим долі хрестом, плачу гіркими сльозами...

Львів, 1988 р.

УКРАЇНЬСЬКА ПОЕЗІЯ НА ЗУБАХ КРОВОЖЕРНОГО «ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВА»

(Закінчення, 2)

Від Редакції «В.Ш.»:

В місяці серпні наспіли до Редакції нашого журналу матеріали «Українського Вісника» ч. 8. З цих матеріалів ми надрукували у вересневому числі нашого журналу першу частину розділу, що наспів до нас під повище поданим наголовком. Одержавши пізніше повний текст цього числа «Українського Вісника», ми зауважили, що до розділу кровожерного «літературознавства» належні ще такі твори, як вірш Ігоря Калинця «Васілій Любчик»; про Ірину Стасів і її вірш «Одісея»; про Атену Пашко і її вірші; про Василя Барладяну і його вірші «Козак Мамай», «У Пятра Нямця» і «1948. Біла Хата». Все це друкуємо в цьому числі як закінчення тієї частини, яку ми помістили у вересневому числі нашого журналу.

Маючи на руках багато матеріалів з України, Редакція «Визвольного Шляху» просить Шановних Співробітників не гніватися, що ми дамо в наступних двох числах (у січневому і лютовому за 1989 рік) першенство цим матеріалам з України, а відтак візьмемося за праці наших Достойних Співробітників в українській діяспорі.

* * *

Ігор КАЛИНЕЦЬ

ВАСІЛІЙ ЛЮБЧИК

*«Нащо мене засуджено до страти?»
В. Симоненко «Герострат»*

Живемо як у Бога за пазухою:
заслуги, вислуги, вислизуємо звинно.
Звісно професоруємо, а післястравними павзами
згадуються наші діла добродійні.

Бувало пустимо півня під Холодного безсмертя,
лопоче з полотна на полотно червоний. . .

Архипенко й той в наших руках меркне,
бо коли з глини, вертайся в глиняне лоно.

Бо коли малоруський, назад до хопти,
між гречкосіїв у курні сіни.
Либонь нас жодний дідько не вхопить,
Любчику, голубчику, скурвий сину.

* * *

У Ірини СТАСІВ (КАЛИНЕЦЬ) від «справи» не залишилося нічого, навіть вироку, з яким її чомусь тільки познайомили і відібрали назад (отаке воно, право на захист!). Але шила у мішку не сховаєш. Запам'яталися імена принаймні частини «рецензентів». Це вже відомі нам *І. Курганський* та *В. Рябий* і шановний доктор наук, зав. катедрою української літератури ЛДУ *В. Здоровега*. У вироках інших осіб, засуджених, окрім всього, і за «зберігання з метою підризу советської влади» віршів *І. Стасів*, знайшлися і назви визнаних антисоветськими творів. Такими, що «мають антисоветський зміст», визнані вірші із рукописної збірки «Дорога вигнання», «Замість присвяти», «Одіссея», «І вже я жду тебе, суддю», «Моя велика нація, мовчи», «Ви збережіть себе на завтра», «Мої правнуки далекі і незнані», «Молитва до сонця». У збірці «Гротески» «зводиться наклеп на советську дійсність, на все советське суспільство» буцімто у віршах «Такі ширі на зневагу» та «Звернення до Війона». А в збірці «Дзвони» «мають наклепницький антисоветський зміст» вірші «О мій народі фарисейський», «Це небо чорне і зловісне» та «Слово до побратимів» (назви віршів і їх кваліфікація — не за звинувальним висновком на *В. Чорновола*). Але, як свідчить сама *І. Стасів*, у її вироку йшлося не про окремі вірші, а про 4 збірки, повністю визнаних антисоветськими. Крім трьох згаданих вище, такою була названа і збірка «Оранта».

Щоб визначити, наскільки підставними були всі ці грізні юридичні кваліфікації, даємо далі вірш «Одіссея», мабуть, «найкращий» у *Ірини Стасів*, бо йому особливу увагу приділив у просторій рецензії на згадані 4 збірки вчений муж із Львівського університету *Володимир Здоровега*. Реставруємо з пам'яті його вельми вчений «дедуктивний» (бо ж від загального — до конкретного!) метод дослідження української поезії. Рецензент констатує, що на обкладинці збірки стоїть посвята *В. Чорноволові*, отож і у вірші «Одіссея» збірки «Дорога вигнання» (хоч сам вірш не має ніякої посвяти!) під Одіссеєм треба розуміти «буржуазного націоналіста» *В. Чорновола*, під Батьківщиною (Ітакою) — Україну, під

чужинцями — братній російський народ, а під сином, якого накликає Одисей, — збройне буржуазно-націоналістичне підпілля (очевидно, щось на взірєць УПА), про яке мріють і Чорновіл і авторка віршів. . .

На жаль, не можемо переписати цю «вчену» ахінею дослівно, але передаємо її дуже близько до оригіналу. Далеко ж можна зайти із такими «розшифровками» — всю Спілку письменників України на чолі із самим секретарем її парткому Борисом Олійником можна пересадити!

А ось оригінал, в якому наставник майбутніх філологів познаходив такі страшні речі:

Ірина СТАСІВ

ОДИССЕЯ

Нині вигнанець із рідного краю на безбач,
дикими тропами вийшовши з лісу шаленства,
славне своє товариство лишивши під брамою ночі,
— Хто я? — питає себе на дорозі вигнання, —
винен я в тім, що лишився без друзів сьогодні?
Винен я в тім, що, неначе у мушлі,
в краї своїм на безчинність засуджений нині?
Свічка самотности впала під ноги. . . Лишилось
диво найбільше: світ весь уздріти,
вийшовши з світу. . . Дармо благаю
зір і небес повернути мені Батьківщину,
попіл із неї залишиться завтра, й назавтра
син мій забуде ім'я свого батька,
стовп соляний стане з жінки небавом.
Тут не тримають мене ні кохання, ні звірі,
ані боги, що вершать свою долю свавільно.
Тут не тримає мене ні покута, ні кара.
Спогад тримає мене і біль безконечний,
бо знаю: тут ще живу я і тут Батьківщина
єдина до мене промовити може правдиво.
Тут я, самотній, ще чуюся вільний.
Жертву готую із себе на вогнище біле.
І не озветься до мене богиня прозріння:
— Син твій чекає тебе й меч твого син твій чекає!

Якщо говорити про деякі вірші із вироку по «справі» Ірини СЕ-НИК (але не про всі п'ятнадцять!), то це буде той єдиний випадок, коли за рецензентом, який назвав їх антисовєтськими, можна було б визнати рацію (однак не за слідством і судом, бо в нормальному суспільстві судити за будь-які вірші — ганьба!), якби не обставина, яку слідство ретельно приховувало і на яку так само «не звернув уваги» рецензент — якийсь ВОЗНЯК із Івано-Франківського інституту нафти та газу (! — знайшли де шукати поцінувача поезії. . .).

Справа ж у тому, що ці кілька віршів, написаних від руки, жирно перекреслених написами «не годиться» або значком «—» (мінус), були штучно висмикнуті слідством із кількох десятків (якщо не сотень) цілком ліричних, переважно інтимних віршів, що їх І. Сенік передала В. Чорноволові як критикові із проханням оцінити, відредагувати і допомогти укласти збірку, з якою навіть мала намір спробувати щастя у видавництві. Але при розмові з критиком авторка згадала, що пише вірші з дитинства — і той попросив відновити в пам'яті давні вірші для порівняння рівня майстерності. Так до сотень інтимних передрукованих віршів потрапила пара аркушів із зошита, де було від руки написано кілька віршів, написаних в 40-ві роки зовсім ще молодою дівчиною, що брала участь в підпільній діяльності.

І хоча І. Сенік в 60-70 роки нікого ними не «агітувала», бо й взагалі вперше їх написала — дістала за ті художньо слабенькі, до речі, спроби 25-30-річної давности 10 років ув'язнення і заслання. . .

Рецензент, який бачив, що то за «оригінали» дають йому на оцінку (перекреслені, з негативними зауваженнями), все ж погодився бути співучасником розправи. Більше того, в розряд «антирадянських» він включив і вірші з першого ув'язнення І. Сенік, які можна швидше назвати «антиберіївськими» (напр., «Навколо Братська могили братські. . .»), зо два вірші, що були реакцією на незаконні арешти кінця 60-х — поч. 70-х років (запам'ятався початок одного:

«Лиця квадратів,
Шалики червоні. . .
А по серцях наших
Копитами коні.
А по серцях наших
Копита, копита. . .
Мабуть, наша правда

В Сибірах зарита.
Мабуть, наша правда
В Явасах, Норильських. . .»),

та кілька написаних незадовго до арешту віршів, кримінальна кваліфікація яких абсурдна. На жаль, ми не встигли одержати їх до виходу номера, можливо, використаємо в подальшому.

* * *

Від попередніх авторів Алена ПАШКО відрізняється тим, що її тюремний стаж обмежився чотирма днями. У серпні 1972 року її замкнули на три дні без санкції прокурора в слідчу тюрму Львівського УКГБ, щоб шантажувати В. Чорновола: «Або розкажете, що знаєте про «Український вісник», або не випустимо вашу Алену». Ще день потримали у в'язниці у вересні 1973 року, коли на неї було заведено «справу» за ст. 187 КК УССР («завідомо неправдиві вигадки, що порочать советський державний і суспільний лад») за вірші, яку було припинено тільки через рік.

Звичайно, непросто було у цілком інтимній, настроєвій поезії А. Пашко знайти навіть «липові» підстави для кримінальних звинувачень. Але і тут виручили браві рецензенти, серед яких запам'ятався той таки В. Здоровега. Ретельно вивчаючи рукописні збірки «Вірую» та «Білий біль», рецензенти спочатку накинули оком на три крапки в кінці раннього вірша поетеси: «Подивися ж на себе у Дніпрові води, придивися, Вкраїнонько, чим ти стала тепер. . .». Потім заявили претенсії до вірша «Донечці, що захопилася космонавтикою». «Примітивним націоналізмом» було названо рядки про те, що якщо навіть десь у галактиках є схожа на нашу планета, на якій люди живуть сотні літ, то там всеодно немає України, без якої життя втрачає всякий сенс.

Але особливо грізними були оцінки трьох віршів, які лягли в основу звинувачення, — «Навіщо думати?», «Тюрма тобі, як нічний привид» та «Як же Вам, жінко. . .».

З останнім зв'язана цікава деталь для характеристики садистського гумору. Коли при першому затриманні Алену Пашко приводили щоранку з камери на допити, слідчий Боєчко, замість «Добрий день!», зі втіхою цитував: «Як же Вам, жінко, на нарах спиться? . . .».

Атена ПАШКО

* * *

Навіщо думати?
Не сміти думати!
О, якби так: роботом, роботом!
І йти у ритмі,
І йти у такті
Отак по квітах — чоботом, чоботом!
Мрії? — Будь ласка,
запрограмовані.
І тільки кроком, кроком руш!
Чого на душу не відгодовано?
І що там душі, як треба туш!
Зародки — абортувати.
Задуми — анатомувати.
Парості — ампутувати.
І — кроком руш!

* * *

Тюрма Тобі, як нічний привид. . .
О, кому не привиджуватиметься
вона,
Хто хоч рік, хоч день
побував там,
В тому замизканому
душекомбінаті
Двадцятого віку!
Дивиться, дивиться
своїми засліпленими очима
на вулиці, на небо, на світ.
Де відходять в минуле
трамваї,
машини,
літаки. . .
Де запряжені в золотогриві мрії
знімаються в небо зорельоти.
І . . . гупає, гупає своїми
важкими дверима
душекомбінат
Забираючи відважних
з космодромів.

* * *

... Як же Вам, Жінко,
на нарах спиться...
Ви ж не грабіжниця,
ані не вбивця.
Як же Вам, жінко,
на нарах спиться...
Вам би купатись
кожного ранку
У водах, що пахнуть
зіллям рум'янку...
Вас на світанку
будять конвої,
Ведуть, як бранку, до водопою.
А за стіною
вогні-неони,
У магазинах
ніжні нейлони,
Різні жіночі срібні брязкальця,
Персні на Ваші
тоненькі пальці...
Бряжчить понуро
замок тюремний
Уже не кафський
І не гаремний.
Як же Вам, Жінко,
кажуть у очі:
«Руки за спину!» —
руки жіночі...
Відійшли війни
за перекопи,
Позаростали
квітням окопи,
А чи Вам, Жінко,
щастя насниться?
В наш вік космічний,
Такий трагічний,
Що аж комічний —
Як же Вам, жінко,
на нарах
спиться...

* * *

Коли в Одесі 1977 року заарештували мистецтвознавця і письменника *Василя БАРЛАДЯНУ*, оформляти «справу» на нього допомагав доктор філологічних наук, декан філологічного факультету Одеського університету *Іван Дузь* — ортодоксальна і науково недобросовісна людина (відомий приклад, відкритий лист дружини Остапа Вишні про зловмисні перекручення Дузем біографії українського гумориста).

Коли ж каральні органи не захотіли випускати «непоправного» Барладяну із табору на Ровенщині і завели на нього ще одну «справу» про «наклепи», а матеріалу для звинувачення було катма, виручили місцеві «експерти» — викладач історії КІРС доцент Ровенського інституту водного господарства *МАКСИМОВ* та доцент Ровенського педінституту *ЛЕЩЕНКО*. Ці заткнули за пояс навіть професорів Дорошенка і Дузя.

Чого можуть навчити майбутніх інженерів і педагогів «історик» і «літературознавець», які не знають різниці між татарським ханом і мітичним народним героєм, бо у переданому слідству «відгук» написано буквально так:

«Барладяну, знал, какие социально-экономические последствия для политических судеб России имело татаро-монголоськое нашествие, заявляет, что Мамай и сейчас необходим народу»? Ну що тут скажеш?

А вірш «У Пятра-Нямц», де йдеться про підготовку походу Штефана Великого проти турків (XV ст.), «фахівці» пояснили так: «Барладяну виступає проти дружби народів. . .». «Аналізуючи» вірш «Венера спить. . .», роздуми автора про моральну недосконалість всього сучасного світу (без огляду на кордони) вони проєктують саме советську дійсність. Вірш «1948. Біла хата», в якому намальована правдива (не така вже й гостра) картина голодного повоєнного сільського життя, Максимов і Лещенко визнали «клеветой на наш колхозный строй, на жизнь советской деревни». Не допомогло покликання автора на свіжу статтю у «Правде», де автор із Дагестану малював ще страшнішу картину повоєнного лихоліття. Суддя Довгалюк від імени советської влади роз'яснив підсудному: «Газета 'Правда' має право, а Вам такого не дано!»

Василь Барладяну, викривши на суді абсурдність такого тлумачення віршів (що не завадило поставити їх у вирок), запитав у «експерта» Максимова: «Чому Ви написали цей фальсифікат?». «А я не фахівець у літературі», — відповів той. «А як же ваші статті в газеті 'Червоний прапор'? Де ж ви фахівець — у тих статтях, чи в опусах для КГБ?» — допитувався підсудний. Але чув у відповідь

тільки повторюване «Я — не фахівець...». Познайомившись із залаштунковою «творчістю» постійного автора рубрики «Український буржуазний націоналізм — лютий ворог українського народу» в обласній газеті, ровенчани, сподіваємося, збагнуть, яка в тих статтях правда...

Пропонуємо увазі читача ці вірші Василя Барладяну, за які він 1980 року дістав додаткових три роки ув'язнення, хоча їх можна було б надрукувати в радянській пресі не тільки сьогодні, а навіть тоді, коли поета судили.

Василь БАРЛАДЯНУ-БАРЛАДЮК

КОЗАК МАМАЙ

На 70-і роковини Ол. Ільченка

Козак Мамай
Гуляє по землі...
Кінь вороний,
Бандура
І шаблюка...
Він побував
У кожному селі,
В кожнісіньке вікно,
Як гість,
Постукав...
На віках скринь,
На дверях,
Рушниках
Залишив людям
Свій портрет
На згадку...
Проте
Ніхто
Не бачив козака...
Звідкіль прийшов?
Куди пішов? —
Загадка.
Та й
Скільки літ прожив —
Не зна ніхто:
Козак бував
Не на одній війні...

Ще
До Хмельницького
Йому було за сто —
Не постарів
У рідній стороні...
Віки
Мамай
Гуляє по землі —
Наш
Вічний воїн
І борець за волю...
Він
Бажаний...
Для нього
Не жаліють
Хліба й солі!...

* * *

Венера спить!
Вгамуйтеся!...
Тихіше!...
Приспав Джорджоне
Жінку
На віки
Аби
В наш час
Неправедний і грішний
Красу
Не продали
За мідяки...
Венера спить!...
Яке прекрасне тіло!
Незаймане,
Відкрите
І
Святе...
А вдалині
Біліє
Римська вілла,
І дерево
Тонюсіньке
Росте...
Венера спить!

Неначе
Наша мрія
Про правду,
Досконалість,
І красу,
Які
Все людство
Водночас
Зіграють —
І
В рай
На крилах щастя
Понесуть...
Хай
Спить вона!...
Незаймана...
Тихіше!...
Прокинеться —
Навколо
Все нове!...
В наш
Підлий час
Неправедний
І грішний —
Краса така
І дня
Не проживе!...

У ПЯТРА-НЯМЦ

(Спогад про відвідини Румунії)

У Пятра-Нямц,
На площі,
Перед храмом,
Я білим днем
Давноминулим снів.
У сні побачив —
Розчинилась брама —
Зайшли у храм
Зі Штефаном
Вони...
Зняли шоломи,
Впали на коліна...

Дививсь
На них
Страждаючий Христос...
Молилися вони
За Батьківщину...
В
Той день,
Крім мене,
Їх
Не чув
Ніхто...
Довідався,
Що
В бій
Іде Молдова...
І серед них
Я пращурів впізнав...
Урочисто
Звучало кожне слово,
Неначе музика
Мажорна і сумна...
Та
Зовсім поряд
Зупинилась «Волга» —
Пропав мій сон —
Розтанув,
Як туман...
Лише у серці
Ще
Бриніла довго
Та
Ілюзорна музика
Сумна...
І кликала
До пращура —
В минуле...
А душу
Ранили
Нерідні голоси,
Неначе Штефана
У Пятра-Нямц
Не було...
І
В храмі

Вечером
Наш гід
Свічки гасив. . .

1948. БІЛА ХАТА

І досі сниться
Біла хата. . .
Надворі
Літо чи зима,
А на дорозі
Пес кудлатий —
І
Більш нічого
В нас
Нема!
Сестра Оленка
Спить голодна,
І ділять хліб
Грицько з Мишком,
А я —
Нінащо
Ще не годний —
Шукаю глечик
З молоком. . .
І
Тихо плачу. . .
А надворі
Спекотне літо
Чи зима,
Собака гавкає
На зорі —
І більш
Нічого
В нас
Нема. . .
Десь забарилась
Наша мати —
В колгоспі
Має
Гурт телят. . .
Голодний пес
Пішов

Од хати,
Голодні діти
В хаті
Сплять! . .

* * *

На закінчення варто нагадати і про щедрі гонорари за ці «рецензії» та «експертизи», які потім покривалися рахунком копійчаних табірних заробітків, через що дехто з репресованих поетів не міг щось докупити до голодного табірнього харчу навіть на дозволених 2-5 крб. місячно. . .

...Років 2-3 тому львівська молодіжна газета «Ленінська молодь» в колонці з продовженням десь із півроку друкувала «подорожні нотатки» лавреата премії ім. Галана, професора Львівського університету Йосипа Цюха. Згадуємо це малотравне вариво наставника майбутніх журналістів (такі сіренькі «нотатки» можна було зліпити і без поїздки державним коштом у Канаду, а обклашися періодикою у спецфонді академічної бібліотеки) тільки тому, що Цюх — дійсний член когорти літературних погромників (рецензував не поезію, тому ми його досі не згадували) — в одній із подач своїх «вражень» («Ленінська молодь» за 22 січня 1985 р.) спробував порівняти себе із компанією своїх жертв, тобто «рецензентів» і рецензованих. Отож ті, кого Цюх та ін. «науково» допомагали пакувати в тюрми і табори, — це «кримінальні злочинці, невиліковано хворі шизофреніки і параноїки, які в силу своєї хвороби претендують на роль і становище геніїв і пророків й, природно, не одержують визнання», «безраді і безталанні покидьки, які, потерпівши банкрутство в своїх гіпертрофованих пошуках кар'єри і високого становища в суспільстві, шукають розради, або й просто заробітку на шляху антисоветської діяльності», «жалюгідні нікчеми», «нікчемні покидьки» і т.п. — в тому вишуканому стилі відомих баби Параски і баби Палажки. За Цюхом, вся біда цих «покидьків» у бездарності, невітлених мріях стати письменниками та вченими.

«Однак, — авторитетно роз'яснює наш професор, — щоб стати вченим, необхідно здійснювати наукові пошуки, робити якщо не відкриття, то хоч винаходи, створювати оригінальні концепції, писати і видавати монографії тощо. Для цього потрібен справжній талант». Що то за «оригінальні концепції» (ба навіть «відкриття»!) «справжніх учених», ми з вами, читачу, щойно мали змогу переконалися. . .

В тих же «подорожніх враженнях» лавреат галанівської премії

згадав і персонально деякого із жертв «оригінальних концепцій». Про одного з авторів того нашого огляду він написав: «На Радянській Україні лише одиниці знають про існування В. Чорновола — озлобленого егоїста, брудного пасквілянта з ясно вираженими рисами шизофренічного маніяка. А на сторінках націоналістичної преси, немов змагаючись з незабутнім бароном Мюнхаузенем, його «нарекли» «лицарем без страху і сумнівів», «совістю України», «непохитним борцем».

Поборювати подібні пасажі «видатного радянського публіциста» означало б опускатися до аргументів типу «ти сам — дурень!», якби ж не «медична діагностика» професора від літератури щодо людини, з якою він ні разу в житті особисто не стикався. . . Схоже, тісно стало докторам філологічних наук і лауреатам в рамках літературознавчих експертиз, потягнуло їх заробити троха срібняків ще й на психіатричних. . . І хто знає, чи не скористалися б Цьоховою підказкою, якби невдовзі не повіяло в нашому житті іншими вітрами. . .

А втім — до послуг психіатрів, може, таки варто вдатися. Бо чи може здорова психіка витворити отакі тлумачення віршів Осадчого, у якого «помічено» навіть заклики до термоядерної війни, або висновки про «татаро-монгольское нашествие на Россию» в особі Козака Мамаєва, або неповторний вибір коду для «розшифрування» «Одіссея» Ірини Стасів? Може, таки варто проїхатися цим «ученим», що в роки застою і безгласности робили собі кар'єру на кримінальному рецензуванні української літератури, туди, де досі (непослідовності перебудови. . .) мордується мужня одеситка Ганна Михайленко? Бо чого від них можна чекати перебудові і демократизації, як не ножа в спину у складну хвилину?

Але ж ходять вони із гордо піднесеними головами вулицями наших міст, піднімаються на катедри наших вузів навчати молодь, заповнюють шпальти газет і журналів своїми «враженнями». І мимоволі в риму з Шевченковим «. . .Кругом паскуда! Чому ж його не так зовуть? Чому на його не плюють?» хочеться з тривогою запитати: Чому ж їм руку подають?

Рецензування кримінальних «рецензій» та «експертиз» на українських поетів зробили: Василь Барладяну, Михайло Осадчий, Вячеслав Чорновіл.

Поезія*Ярослав ЛЕСІВ*

СЛОВО МОВЛЮ

(Продовження, 3)

Вітри літа мої відносять.
Не дожену, не дожену,
А за плечима зимна осінь
Кривавить далину.
Поля, як щойно зняті дзвони
Вислухують лише свою луну:
Чому не мрії, чом лиш спомин
Про Тебе, про весну?

*

Спопелені книги й сніг,
Сліди пташині і дитячі,
Тліє учорашній сміх
У ліхтарях незрячих.
Ювелірний чи торгсин,
Годинники, браслети,
З печер неонових вітрин
Повзе жорстокий 33-ій.

*

Зола осінніх хмар,
Пошархле в'яле листя
І яблуко-ліхтар
Між мокрих віт повисло.

*

Плаче осипане листя,
Осінь боїться п'їтьми,
Серце, мовчи, не топчися
По ранах душі чобітьми.

*

За дверима щоденно чигає
Жебрущий буденности
нерв.

*

Все сніги та сніги,
замело.
Ні сліду, ні землі,
ні небес,
Тільки в спогадах
рідне село
Як в тунелі експрес.
Ніжні гори,
далекі вогні,
Гордий Бескид
на вічних вітрах.
На одній, на найтоншій
струні
Тужно вис вселенський
мій страх.

*

В бараці тьма
І за бараком ніч
І небо чорне,
як вночі горище,
І методично механічний сич
Кричить у хащах електричних.
Я просвітку шукаю і вікон,
Молю зорі у духа
І у неба.
Крізь ніч, крізь тьму,
крізь яв, крізь сон
Я вперто продираюся до себе.

*

Ще хвиля, мить
І заgrimить
І змиє бруд
З дерев і рук,
Блискавиці вогні
Спалять пута мої.

*

Заскліле більмо вікна
Через ґрати за мною зорить

*

В.С.

У всеобщім лепеті
Як ракети — лебеді
Душі протаранили.
Дорожімо
ранами.

*

У холоднім небі
Місяць білий лебідь
З туги мре.

*

Зима вісімдесят п'ятого, неділя.
На двісті душ один барак
І лиш одна душа за всіх вертіла
Надії донкіхотівський вітряк,
Молола сміхи, глім, безглуздя
З останніх сил, з останніх крил:
Подайте руку, лицарі абсурду!
Нікого. Поховались до могил.

*

Свята минулі Різдвяні,
Усе на цім світі минає.
Думки мої в слід за вітрами
В сіру безвість снігів відлітають.
Одинокий у рідній чужині,
В котрій сам із собою лишаюсь,
Наче стяг на полярній крижині
Весняних експедицій чекаю.

*

Мій смутку,
мій вселенський болю,
Я мінним полем
як цвинтарним полем
Одним-один
через вогонь і дим,
Де лиш нема,

де гори спин
й горбатих душ
жалобляться хребти,
Де царствує
цинічний кпин.
З Тобою йду —
один, один, один. . .

*

Повертаюся додому
Босий, як колись пішов.
Суєту-суєт і втому
Струшкую із підошов.
В небі той самий лелека,
Гори, небо, запах трав,
Церква-писанка здалека
Запитає, що придбав?
— Закосиченим світлицям —
Удовицям у вінку
Із Христової криниці
Віри тятину дзвінку.

*

Ні слів нема, ні сліз,
Проклять і молитов,
Бо біль уже не біль
І кров уже не кров
І не ганебна лжа
(Вокняжилась давно)
І нищості іржа
І нігілізму дно.

*

Як білі сови сни
Мене щоранку будять.
Сніги, сніги, сніги,
Й голодні, хворі будні
І чорний дим з труби —
Як темна кров із горла
Іде, іде, іде
На труд, на смерть
колона.

*

Душа болить, болить, болить
І тиші смок перетинає горло —
Одну лиш мить,
коротку мить,
Я знову справлюся із болем.
Розпука як дев'ятий вал
Мене вкриває з головою
«ШІЗО» — аїдовий підвал
Зімкнув безвихідь
наді мною.
Із дна страждань,
Із серця глибини
В терпкому розпачі
печалі
Благословляю сутне
на землі
І вас, кати мої, прощаю.
І прощаюсь...

*

За вікном у ґратах світ,
Аж до млості біла тиша
У сплетінні ґрат і віт.
День судьбу мою колише
Біла ніч, чатує сон,
Арештантські муки-думи,
Світ гарцює за вікном,
Підніма мене на глуми.

(Далі буде)

Микола ДАНЬКО

ВІДДЗЕРКАЛЕННЯ ПОЕТИЧНОЇ ТВОРЧОСТИ

Від Редакції «В.Ш.»

В журналі «Кафедра» ч. 2 за 1988 рік, в розділі «Творчість» надруковано добірку віршів з автобіографією її автора, Миколи Данька, і з вступним словом Михайла Осадчого, що їх передруковуємо в нашому журналі під нашим загальним наголовком, що й відповідає інтенції Редакції «Кафедри».

Розпакову ю бандероль

Миколу ДАНЬКА, хоча й навчався в одній Альма Матер, і жили в одному місті, у Львові, я особисто не знав. Познайомився з ним на зеленобережному, мальовничому Пслі в Сумах. І наші безконечні розмови, певне, передчували безконечну розлуку — впродовж 20 літ.

І ось несподівана зустріч — на адресу «Кафедри» надходить дві рекомендовані бандеролі. Зворотня адреса: 214000, Суми, вул. Малиновського, 2 кв. 7. Данько Микола Михайлович.

Розпакову ю бандероль свого чарівного земляка перед читачами «Кафедри» і сподіваюся, що він стане і вашим, як і моїм, приятелем. На цей раз як поет, а надалі — і як прозаїк, есеїст, адже ж, пише, шухляди його наповнені по-вінця...

Михайло Осадчий

Автобіографія

Я, Данько Микола Михайлович, народився 24-го травня 1926 року в селі Славгороді, на Сумщині.

Мій батько, Михайло Андрійович, як і дід, був ковалем, а крім того, мав зачарування в техніці й при нагоді зреалізував своє захоплення на курсах перших трактористів. Його з'явлення в селі на «Кордоні» було справді більшою сенсацією, ніж фантистичне примісання американських астронавтів.

Проте, ковальство переважило, стверджуючи теорію генетичного ходу.

Була у Славгороді, завдяки князеві Голіцину, багатотисячна книгозбірня, яка відкривалася для багатьох селян, а тим більше для родичів. Дідусь Пилип та бабуся щасливо користувалися прихильністю цього аристократа. Ця ж обставина сприяла в 1905 році одному з материних братів,

Андрієві Пилиповичу, очолити окружну «Просвіту». Рятуючи духовні скарби, надто українські, від денікінців, згаданий дядько перевіз частину книгозбірні до сестри, мосі матері, Олени Пилипівни. Пізніше, я не без замишування розглядав золоті корінці видань Шедріна, Тараса Шевченка, Станюковича, Шеллера-Михайлова, Михайла Старицького, Аполлона Чайкова, Гоголя, Куліша, Костомарова та інші листівки творчості: Михайла Грушевського, Володимира Винниченка, Олександра Олеса, Грицька Чупринки, Христі Алчевської, Олени Пчілки, Марії Проскурівни. . .

Леґіон!

Силкуючись наслідувати батька, я^{*}, як звичайно, здебільша обмежувався лише розгляданням малюнків.

1934 року закінчив нульову класу, відтак — першу. Старозавітна вчителька, Єлисавета Григорівна Парамонова, з постійно роззявленим ротом обдаровувала мене книжечками: «Хведько-халамидник» та «В путай шайтана». Є підозра, що вона була з роду авгурів, явною провісницею долі.

Під час Великої Вітчизняної, добре надивившись на чужинських окупантів, я разом з батьком евакуювався за Курськ. Поклав кілька цеглин у відбудову Волгограда.

На початку 1944 року був закликаний до військової служби. Потрапив до харківської радіошколи. В грудні того ж року опинився поблизу Будапешту як радист третьої класи! Простолінійність. Природне обожнювання мікрофона. Це й не могло голосно відбитися на моїх поезіях, якими я то бавився, то грішив з дев'ятилітнього віку.

Брав участь у битвах за Будапешт, Відень, Чехо-Словаччину.

Потім — Конотопське військове училище винищувальної та штурмової авіації, острів Сахалін. . .

Демобілізований 1950 року. Вапняр Глинно-Наварівського заводууправління поблизу Львова.

Університет з найменням Івана Франка — 1951-1956 роки. Повторні спроби журналістики (перші в далекосхідній «Тривоге») під егідою доброзичливого редактора. Пізніше — то літпрацівник, то сумнівний завідувач під знаком запитання, оскільки безпартійний, всіляких газетно-журнальних відділів сумської області: «Ленінська правда», «Початкова школа» і т.п.

Урешті-решт 1965 року вийшла друком моя перша збірка віршів («Зоряне вікно», «Молодь», «Київ»), по двох роках у харківському «Прапорі», «Червоне село», яке, на жаль, офіційно було зараховане до крайньо-патріотичних підступів й ознаменувалося по кількох роках судилищем з вироком: «держать и не пушать» у пресу.

А все ж, завдяки академікові Федорові Даниловичу Овчаренкові, то-

* В цій автобіографії автор виступає в другій особі, що виправляємо. Пропускаємо деякі слова, що їх не можливо відчитати, і знімаємо при самому кінці декілька рядків — Редакція «В.Ш.»

дішньому й секретареві ЦК України, землякові, дещо з'явилося то в газетах, то в журналах, переважно краєзнавчого характеру.

До заборони, а зрідка навіть усупереч їй, публікувалися вірші, оповідання, статті в журналах: «Ранок», «Україна», «Дніпро», «Вітчизна», «Прапор»...

Уджутьський поет Флор Васильєв переклав жмуток цих віршів і не без перешкод опублікував у своєму часописі «Молот».

Я залюблений у слов'янські мови. Маю переклади з Галчинського, Норвіда, Каспровича, Колляра, Ботеса та ін.

Мої ж власні вірші майже 20 років не публікувалися з причини, про яку, далєбі, не варто нагадувати.

Лише незначну кількість поезій було конфісковано. Тоді ж я одразу здогадався забути все, що начальство вважає за крамольне.

Однаке продовжував писати бодай для себе. Відтак з'явилося безліч нових літературних спроб у поезії й прозі.

Коротше, я завжди готовий видавати багатотомник своїх спроб.

Не зайвим буде також подати, що наперекір майже природньому тягненню до формалізму і всіляких поетичних витрибеньок, вважаю за конче потрібне пекти покищо не марципани — «пончики», а чорний хліб літератури.

3 лютого, 1988 року
м. Суми

М. Данько

* * *

НЕ РІЗНІ МИ

Не різні ми! На себе глянь,
До серця зазирни у груди.
Як щирий, скажеш без вагань:
Усі ж ми — люди!

Чого собі жадаєш ти,
Того напевно хочуть всюди:
До правди видертись з пільми.
Усі ж ми люди!

Хтось на історію перством:
«Так склалось й нехай так буде...»
Ховає їкла під хвостом
Звірюка, люди!

Розбійник захопив скарби,
Мовляв, є вершники й верблюди,

Мовляв, пани є і раби. . .
О, ні, всі ж — люди!

В усьому рівний з усіма,
За короля хай воля буде.
Крім крові, кольорів нема.
Усі ж ми — люди!

Ти радий, як твое дитя
Шанує предків, а не гудить.
З одного кореня — життя. . .
Усі ж ми — люди!

У мові й пісні зберегти
Вогонь завітний без полуди
Жадає хтось, так само й ти.
Усі ж ми — люди!

Нетолерантність — гірш чуми.
Хоч різні, наче квіт повсюди,
Не різні ми, не різні ми,
Усі ж ми — люди!

* * *

СКАРБ НІБЕЛЮНГІВ (Старонімецька легенда)

I. Примарне щастя

Він володів уже, Зігфрід,
Священним скарбом нібелюнгів. . .
Якби ж не душі недолугі,
Якби ж не розтіч, а услід!

— Дивіться, — він гукав, — дрімлюги,
Як сяє кожен самоцвіт!
Цей скарб озорить цілий світ.
Ви знову лицарі, не слуги! . .

Тремтіли зжахані раби.
Померкло сонце. Побратими
Вже гуртувалися, аби

Ступити в жертвенний вогонь.
Та згоди не було й між ними. . .
Чи скарб той клятий? Бог боронь!

2. Смерть Зіґфріда

Лежить повержений Зіґфрід
Обличчям у смуток, з якого
Була б цілющою волога,
Якби співця не зрадив рід. . .

Таж досить люті, не відваги,
Щоб стрепенувся пружно лук. . .
Закружеляв дводзьобий крук,
Північні крила мав той Каган!

Ах, лицарі. . . Із-за куща!
Як вам презерливо і втішно,
Коли ніхто не захища.
Питомого небесний квіт!

Ба! Й з мови рідної їм смішно. . .
Зіґфріде! Де ж твій заповіт!

3. Кримґільди

Вона була довір'ям грішна.
Рожевим увижався світ.
З труни мов шепче їй Зіґфрід:
І якщо ти справді любиш ніжно. . .»
То що? Навчай! Свої перста
Вмочи у незагойну рану,
Убивці прошматуй уста.
А меч казковий твій дістану. . .

Я й церкву підпалю. . . Ось він
Схиляється гідкий заблука,
Щоб цілувать тебе. . . Хай дзвін
На сполох вдарить у цю мить!
Я — помста міліонна.
Без тебе й сонце хай згорить!

АВТОРАМ ПСЕВДОУКРАЇНСЬКИХ РОМАНІВ

Хтось за історію? . . Я — проти,
Як Бог не Йсус — Іскаріот.
Отруять кров лжепатріоти.
Півправда ж — як брехня стократ!
«Не ворухіть руками попіл»
Минулого (Брет Гарт і я),
Аж очі побіжать по лобі:
Чи не пригрілася змія? . .

* * *

«ЧАС-ПРОСТІР» ВЖЕ ЧЕТВЕРТИЙ ВИМІР

Жива речовина! — сказав пророк якийсь. . .
Таж обіцяв віротерпимість
Пророк лише на п'ять віків!
Якщо ж не з'явиться месія,
Боввани враз не оживуть,
Пожати мусиш ти, що сіяв:
Чужу примножувать можуть.
Слова не всі ж бо рикошетом.
Немов «дум-дум», рве душу знов
Клич Муедина з мінарета
До обмивання й молитов.
Який міщух піде на плаху,
Коли мечеть-нора за крок:
— Немає Бога, крім Аллаха,
Немає Бога, крім Аллаха,
Немає Бога, крім Аллаха,
Немає Бога, крім Аллаха,
Немає Бога, крім Аллаха,
І . . татко з вусами — пророк!

Та з пазурів, бач, небезпеки
Одразу вислизне, як в'юн.
Обличчям, зверненим до Мекки,
Лояльність викаже свою.

А дочекається суботи —

Пересіда з сідла в сідло:
Змішаються всі «за» і «проти»,
Й Христопродавства не було!

... Я зачарований зокрема
Двома стільцями для осла —
Нехай від Ромула, чи Рема,
Нехай від Савла, чи Павла!

Яке добро, даруйте — блага!
Пристосуванство — не порок:
— Немає Бога, крім Аллаха,
Немає Бога, крім Аллаха,
Немає Бога, крім Аллаха,
Немає Бога, крім Аллаха. . .
Лише підказуй: хто пророк!

* * *

ХРИСТОПРОДАВЦІВ — ДО СТІНИ

Багато всяких болячок
Завжди сідало на Івана,
Бувало, в окові сучок,
Але кричать йому: — Мовчок!
Що скажуть там... за океаном?!

Хитрющі, сукини сини,
Христопродавців — до стіни!
Заблуки ласі на чуже
Під крильцем молота і плуга. . .
Природно, що святкує вже
Не голуб-дух, а крук лише,
Не трудівник, а волоцюга.
Сплодили ж покручів вони,
Христопродавців — до стіни!

В запродавця — душа шербата,
Прикрита паспортом олжі,
А втім, коли без Бога хата,
Худоба совішніш рогата.
Що Батьківщина для вужів?!
Гандлюють правдою вони,

Христопродавців — до стіни!

Як причащалися на злі! . .
По Соловках та по Сибірах
Прабатьківська топталась віра
І справедливість на землі. . .
Невжеж діждалися весни?
Христопродавців — до стіни!

Їх демагогія ясна:
Аби лишилось шито-крито.
Навіщо чесність голосна?
Погано, як багато зна
Іван про хліб або корито. . .
На добрій пенсії вони.
Христопродавців — до стіни!

Беззубі начебто кати,
Але стирчить зміїне жало.
А кодло їхнє бачиш ти?
Кишать, хоч греблю знов гати,
Згромадяться дев'ятим валом.
Знов пристосуються вони.
Христопродавців — до стіни!

ВКРАЇНА! Рідне квітколоже.
Любов до нього від стебла.
— Вона в батьків твоїх була,
Чи підсусідкували, може?!
Той стовбур, він у всіх з села,
Там предків пракоріння гоже.
Я не перевертень, мій Боже,
Благослови послом від Псла!
Й чуже од віку не вороже,
Однак без хитроців і зла,
Без всюдисущого орла. . .
Наріччя будь-яке хороше,
Бо ж мова схожа до весла,
Без неї човен занеможе.

Петро ОДАРЧЕНКО

ТРАДИЦІЇ ШЕВЧЕНКА В ТВОРЧОСТІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ*

*До 75-річчя з дня смерти Лесі Українки
і до 175-річчя з дня народження Тараса Шевченка*

*«Ті вічні пісні, ті єдині спадки
Взяли собі другі поети нащадки
І батьківським шляхом пішли».*

Лєся Українка

Батьківським шевченківським шляхом ішли вперед до світлої мети українські поети, письменники, митці, громадські діячі — ці духовні діти Великого Кобзаря і національного пророка України. І в першому ряду українських поетів, продовжувачів величних традицій Тараса Шевченка, твердо і неухильно йшла вперед геніяльна поетеса українського народу Лєся Українка.

Ще з раннього дитинства завдяки своїй матері Олені Пчілці Лєся мала можливість читати, декламувати й поширювати серед волинських селян твори Шевченка.

Олена Пчілка в листі до О. Огновського писала: «В дітей мені хотілося пререлити свою душу і думки, — і з певністю можу сказати, що мені це вдалося. . . Власне я 'наважила' й завше окружала дітей такими обставинами, щоб українська мова була їм найближчою, щоб вони змалку пізнавали її якнайбільше. Життя зомною та посеред волинського люду сприяло тому»¹.

Найвищий зразок української мови Олена Пчілка бачила в мові творів Тараса Шевченка. У передмові до своїх «Перекладів з Гоголя» (К. 1881) Олена Пчілка писала: «Наші працівники української літератури надто дбають об тім, щоб якнайбільше наблизити й новіші додатки до народнього струму. З цього погляду навряд чи знайдемо в іншій літературі такий приклад, як мова творів Шевченка, котра при своїй високій талановитості власне підходить не-

* Доповідь на Науковій Шевченковій Конференції УВАН і НТШ в Нью-Йорку — 19 березня 1988 року.

¹ Ом. Огоновський. «Історія літератури рускої». Ч. III, від. 2. Львів, 1898, стор. 1127.

хай до вищого, але все ж чисто народнього складу мови, який знаходимо в поважних думках народніх»².

Леся Українка з дитинства полюбила поезії Шевченка і цю любов до творів великого українського поета зберегла на все життя.

У 80-х рр. українські родини, незважаючи на поліційні заборони, таємно відзначали роковини Шевченка. В. Самійленко у своїх спогадах пише: «Роковини Шевченка були в нас завше днем, до якого ми дуже готувалися. Треба було в нейтральних і тому безпечних з боку поліційного, але прихильних до українства кругах знайти помешкання під вечірку... Готувались реферати, хоріві й сольові співи, вірші... Часом пані Олена Пчілка читала на таких вечірках свої поезії»³. Про одно з таких родинних Шевченківських свят дванадцятилітня Леся писала своїй бабуні Єлисаветі Іванівні Драгомановій 11 березня 1883 року: «На празники я нікуди не ходила, бо іще слаба, а тепер позавчора ранком справляли Шевченкові роковини, то я ходила, Мишя і Ліля, і ми там читали стихи»⁴.

Про одно таке свято Шевченківське в с. Колодяжному, що його організувала сімнадцятилітня Леся Українка 1888 року, розповідає Олена Пчілка в дописі до «Зорі»: «Діти метушилися з самого ранку, потім зачинили двері в свій покоїк і нікого туди не пускали: щось там моторили. Коли кликнули нас, то об'явилось, що вони пристроювали портрет Шевченка: при стіні стояв столик, а на столику стояв зовсім простий, малярської роботи портрет Шевченка, убраний стьожаками, барвінком і колосками збіжжя (діялося, бачите, на селі). Наївно, але досить гоже! Отож, зійшлися всі, діячі й слухачі, і посідали поблизу другого столика, накритого білим обрусом... Почалась сама оруд. Малі декламатори виголошували вірші Кобзареві сміло і твердо, очка їх поблискували декламаторським одушевленням. Проказано було початок 'Тополі', половину 'Тамалії', уривок з 'Єсть на світі доля' і багато інших... Після виголошування співали, отак собі без музики, в скілька голосів 'Садок вишневий коло хати' на звісний мотив Лисенка, потім 'Перебендю' на голос якоїсь невідомої пісні... Після учти діти читали дещо з 'Кобзаря' таки вже з книжки, — просили жінки. Прочитали 'Катерину' (уже не раз їм читану, але завсіди їм милу), потім 'Наймичку' та ще щось. Розійшлися пізенько з тієї тихої хати, сповненої тихого славлення імені Шевченка»⁵.

2 Там же, стор. 1078.

3 В. Самійленко. «З українського життя в Києві в 80-х рр. XIX ст.» (В кн. Володимир Самійленко. Твори. Т. 2, К. 1958, стор. 394).

4 «Леся Українка». «Зібрання творів» у 12 тт. Том. 10. К. 1978, стор. 13.

5 «Зоря», 1889, ч. 7, стор. 119-120. Цит. за кн. Олег Бабишкін, Варвара Курашова. «Леся Українка. Життя і творчість». К. Державне Видавництво художньої літератури. 1955, стор. 26-27.

В 1890 році батько Лесі побудував у с. Колодяжному для старших дітей окремий будинок, що згодом набрав назви «Лесин Білий Домик». Варвара Дмитрук, селянка, що добре знала Лесю Українку, у спогадах своїх пише: «У цьому домику щороку святкували Шевченкові роковини. Леся і брат Михайло часто розказували нам про Тараса Григоровича, читали про дівчину Катерину, обдурену москалями, про сліпого кобзаря. До Шевченківських свят готувалися за кілька днів: прибирали, на кухні пекли пиріжки, Петро Антонович привозив з Ковеля цукерки. Увечорі, як сходилися люди, всіх розсаджували у великій кімнаті, частували. На столі в рушниках стояв портрет Шевченка, де Тарас Григорович був у великій смушевій шапці, в пальті і з козацькими вусами. Перед портретом запалювали свічку. Господарі й діти з селянами, а коли хто був із Києва, то тоже. Леся вмошувалася коло столу.

Пам'ятаю один такий вечір. Всі порозсідалися на своїх місцях, і Леся почала. Читала про гайдамаків, та так, що аж за серце щипало. Гарно вміла вона читати... Як дійшла до того місця, де Гонта вбиває своїх синів, — не витримала, схилилася голівкою на книжку й заплакала. Батьки кинулися до неї, почали заспокоювати...»⁶.

Відомий український письменник А. Дімарв на початку 50-х рр. відвідав с. Колодяжне і розмовляв там із В. Дмитрук — їй було вже тоді 83 роки. Розповідаючи про Лесю Українку, В. Дмитрук згадала й про давні Шевченківські Свята в с. Колодяжному з участю Лесі Українки: «А щороку скликала вона (Леся) до себе селян на свято Тараса Шевченка. Портрет Шевченка великий такий був, рушником прикрашений. Сама ж Леся й вишивала. Сідала вона ото під портретом, брала 'Кобзаря' до рук і все нам вірші читала та про Тараса Григоровича розповідала»⁷.

Про один Шевченківський вечір-концерт, що відбувся в приміщенні Київського літературно-артистичного товариства, на якому виступав хор під керіванням М. Лисенка та Марія Заньковецька (художнє читання поеми «Тополя») згадає Всеволод Чаговець. Після концерту за товариською вечерею зайшла розмова про творчість Шевченка і зокрема про його твори на тему «нещасного кохання». Леся Українка, яка була присутня і на концерті і на товариській вечері, проголосила тост «за того, хто перший звернув увагу нашого людства на дівочі сльози! За нашого великого батька Тараса Григоровича Шевченка! За того, хто своїм талан-

6 Варвара Дмитрук. «Молодість Лесі». У кн. «Спогади про Лесю Українку». Вид. 2. К. «Дніпро». 1971, стор. 98.

7 Анатолій Дімаров. «У селі Колодяжному». В кн. «Спогади про Лесю Українку». К. 1971, стор. 102.

том показав у безсмертних творах трагедію жіночої та дівочої долі!»⁸.

1889 року Леся Українка і її приятелька Маргарита Комарова вишили рушник, щоб прикрасити ним портрет Шевченка в хаті на території могили Шевченка. Сестра Лесі Ольга у своїх «Споминах і увагах до 1889 року» пише: «Маргарита Комарова, поїхавши того літа до якогось у гості на Канівщину, одвезла в хату на могилі Шевченка того рушника, що вони вдвох з Лесею мережали-вишивали для цього. Як ми (мати, Леся, я) літом 1891 року були на могилі Шевченка, то бачили того рушника, як він висів на чільному місці в хаті»⁹.

Леся Українка раділа кожній звістці про те, що ім'я Шевченка набуває широкої популярності серед інших народів. З лютого 1897 року в листі до Л. М. Драгоманової і А. М. Драгоманової Леся Українка пише: «Пришліть, будьте ласкаві, французький переклад з Шевченка, що я бачила у Вас в 'Magazine Internationale', присланий колись Гольштайном»¹⁰.

А з Яльти 23 вересня (5 жовтня) 1897 року Леся пише свій матері: «Пришли в тутешню народну читальню 'Кобзаря', люди просять дуже... Се справді слід зробити». І тут же подає точну адресу¹¹. Леся Українка намагається розповсюджувати твори Шевченка серед широких мас народу.

В кінці лютого 1900 року Леся Українка відвідала свого брата Михайла в естонському місті Дерпту (тепер Тарту) і тут, як вона пише в листі до сестри Ольги, «несподівано попала я тут на роковини Шевченка в чисто студентську компанію і в таку ж обстановку. Було три реферати, один з них доволі цікавий, а два так собі, нічого нового, читались вірші, співались пісні; ув'язались до мене, щоб я вірші свої читала (принесли мою книжечку), я прочитала зо три, а мені наговорили компліментів немов за тридцять, признатись диявольски ніяково бути в ролі 'знаменитой иностранки'»¹².

Докладніше про це Шевченківське свято в Дерпті розповідає Павло Горянський. Місто Тарту колись називалось Юр'єв, Дерпт, Дорпат. Це великий науковий і культурний центр Естонії. Брат Лесі Українки Михайло Петрович Косач був у той час асистентом проф. Садовського на кафедрі фізики. 1898 року в Тарту заснова-

8 Всеволод Чаговець. «Велике серце». В кн. «Спогади про Лесю Українку». К. 1971, стор. 299.

9 Ольга Косач-Кривинюк. «Леся Українка. Хронологія життя і творчості». За ред. Петра Одарченка. Нью-Йорк. Українська Вільна Академія Наук. 1970, стор. 105.

10 Там же, стор. 376-377.

11 Там же, стор. 401.

12 «Леся Українка». «Зібрання творів» у 12 тт. Том 11, Листи. К. 1978, стор. 169.

но українську студентську громаду, яка мала зв'язки з місцевими українцями, насамперед з Михайлом Косачем. На початку 1900 року Павло Горянський дістав од Михайла Косача тільки що видруковану в Галичині книжку поезій Лесі Українки «Думи і мрії». З великим захопленням студенти-українці читали, переписували, вивчали напам'ять палкі поезії Лесі Українки з циклу «Невільничі пісні».

І яка ж була велика радість для студентів, коли вони дізналися, що на Шевченківському святі буде присутня авторка «Дум і мрій». Ось як пише про це Павло Горянський: «Для громадян, що перебували під свіжим впливом 'Дум і мрій', несподіваний прихід самої авторки (ніхто не знав, що вона гостює в Дорпаті) видався чимсь неймовірним. Справді, чи нам хоч мріялося бачити в своєму колі такого гостя? . . . Почалася вечірка. Якось похапцем, нашвидку виконали ми свій скромний коротенький програм. . . . Потому ми запросили гостю прочитати щось з її поезій. Лариса Петрівна продеклямувала 'єврейські мелодії', 'Як Ізраїль дістався ворогам у полон', 'Єреміє, залізний пророче в залізнім ярмі' (це були тоді ще свіжі, недруковані твори, нова збірка 'Відгуки', видрукована 1902 року, починається з них). З найбільшим піднесенням, зі справжнім пафосом прочитала гостя і добре відоме вже нам з 'Дум і мрій' — 'Fiat pox'. Ми гучно вітали виступ Лесі Українки»¹³.

Далі Павло Горянський розповідає про виступ Лесі Українки під час вечері, коли вона відповідала на тост за її здоров'я. «Лариса Петрівна рішуче запротестувала проти властивого старому поколінню звичаю скаржитися на незалежні обставини і згортати руки. гаряче доводила, що час нам, молоді, облишити марні жалі і скарги та братись до праці, робити своє діло, незважаючи ні на які перепони. Найкращим прикладом для нас хай буде Тарас Шевченко, що й на засланні не зважав на заборони, а робив тихо своє діло, складав пісні та мережав захаяльні книжечки»¹⁴.

13-го вересня 1905 року від міністерства внутрішніх справ одержано дозвіл на спорудження пам'ятника Шевченкові. Леся Українка палко схвалювала цю ініціативу і в листі до матері — 26 березня 1906 року — писала: «Радую мене полтавський народ — давно б уже так!»¹⁵.

І коли 1909 року в Києві відбулася вистава п'єси Лесі Українки «Блакитна троянда», то збір від цієї вистави призначено на спорудження пам'ятника Шевченкові в Києві.

13 Павло Горянський. «Згадка про Лесю Українку в Дорпаті». У кн. «Спогади про Лесю Українку». К. 1971, стор. 175-176.

14 Там же, стор. 176.

15 «Леся Українка». «Зібрання творів» у 12 тт. Том 12, К. 1979, стор. 161.

В листі до своєї сестри Ольги — 23 квітня 1907 року — Леся запитує: «Цікаво теж, який там вечір Шевченка вийшов»¹⁶.

Всі ці відомі нам факти свідчать про те, з якою глибокою любов'ю і пошаною ставилася Леся Українка до Тараса Шевченка, як вона намагалася сприяти якнайширшому розповсюдженню його творів і як вона закликала молодь брати приклад з Шевченка і незважаючи ні на які переслідування й заборони працювати для великої справи визволення українського народу й досягнення національної, політичної й соціальної свободи. Ще яскравіше шанобливе ставлення Лесі Українки до Шевченка виявляється в її поезіях, присвячених геніальному поетові України.

В 1888 році Микола Лисенко попросив Лесю (їй тоді минуло 17 років — це було в місяці лютому), щоб вона написала текст до створеного композитором «Жалібного маршу» до 27-их роковин від дня смерті Шевченка. Звичайно буває так, що композитори пишуть музику на слова поета, а тут треба було, навпаки, написати текст на вже створену композитором мелодію. Але це досить трудне завдання Леся виконала з великим успіхом, написавши поезію «Вмер батько наш». Текст поезії разом із нотами надруковано 1888 р. у виданні музичної бібліотеки львівського «Бояна».

Поезію «Вмер батько наш» написано в стилі народних голосінь:

Вмер батька наш!
Та й покинув нас!
Ох, і смутний настав час!
Сиротою наша мати зосталась!
Звідки ж тебе виглядати?
Чи по степах, чи по лугах шукати?
Чи сокола послати?
Батечку наш!

Проте закінчується марш мажорним акордом:

Слава його не загине!
Бо зростались вічні
Думки ті величні. . .
Слава його, браття,
Наче те багаття,
Сіятиме ясно,
Повік не загасне.
Пісня не вмирає,
На весь світ лунає!

16 Там же, стор. 207.

Тут поетеса відходить від стилю народних голосінь, висловлюючи непохитну віру в те, що безсмертна поезія Шевченка вічно житиме.

Наступного року Леся Українка написала другий вірш, присвячений Шевченкові під заголовком «На роковини Шевченка». Цей вірш значно змістовніший і сильніший від попереднього «Вмер батько наш». Поетеса підкреслює велику заслугу Шевченка в тому, що він минав «чужі пороги», а весь свій великий талант віддав на службу рідному народові, що його могутня пісня «збудила думки» на Україні. Поетеса висловлює бажання, щоб палке поетичне слово Шевченка і далі служило великій справі національного визволення України:

Хай же промінь твоїх думок
Поміж нами сяє,
«Огню іскра великого»
Повік не згасає!

Щоб між нами не вгасало
Проміння величне,
Ти поставив «на сторожі»
Слово твоє вічне!

І закінчується ця поезія обіцянкою продовжувати далі традиції Шевченка, іти його шляхом, слугуючи своїм талантом поневоленій батьківщині:

Ми, як ти, минати будем
Чужії пороги,
Орати будем свої ниви,
Рідні перелоги.

Всю поезію витримано в Шевченківському стилі. Тут не тільки розмір вірша, строфічна будова, а образи, лексика, фразеологія Шевченківські. Леся перефразує і навіть цитує окремі Шевченківські вислови. У Шевченка: «може зорю той переліг» — у Лесі: «Орав... рідні перелоги». У Шевченка: «і на сторожі коло їх поставлю слово» — у Лесі: «Ти поставив на сторожі слово твоє вічне». У Шевченка: «іскра вогню великого» — у Лесі: «Огню іскра великого». Леся Українка користується й Шевченківською символікою, вживаючи метафору «рідна хата» в значенні «Україна».

Третю поезію, присвячену Шевченкові, Леся Українка написала 1906 року до 45-річчя з дня смерті поета. Ця поезія під назвою «Легенда» сатиричного характеру. Вістря сатири скеровано проти

тих видавців і виконавців творів Шевченка, які за власним уподобанням переробляли тексти творів Шевченка, проти тих виконавців, які фальшували шевченківські тексти, викидаючи окремі слова або замінюючи їх своїми. Отакі фальсифікатори «сильця поставили» і почали «ловить думки-пташки» та «знаходилися їх чепурить»:

Всіх чорнокрилих побілили,
А білих трошки почорнили
І всіх дали позолотить.
А щоб котра не полетіла,
Приборкали усім ім крила.

І коли однієї днини

Були співцеві роковини
Рождення й смерти разом,

то люди стали згадувать поета, цитуючи його зфальшовані й пре-паровані твори:

Пташки тоненько щось пищали
Та позолотою блищали.

І поет, що в «Вічній славі пробував», звернувся до гостей з таким запитанням:

«Громадонько моя поштива,
Де ти набрала сього дива?»
Він не пізнав своїх дітей!

Так уціпливо висміяла Леся Українка тих, що причісують під свою гребінку палке революційне слово великого українського поета, вихолощуючи його справжній ідейний зміст.

1911 року з нагоди 50-их роковин з дня смерті Шевченка Леся Українка написала четверту поезію, присвячену великому поетові під назвою «На роковини». З усіх поезій, присвячених Шевченкові, це найкраща поезія Лесі Українки. Дуже цікаву генезу цієї поезії з'ясовує сама Леся Українка у листі до своєї матері 9 березня 1911 року: «... ідею його (вірша) я 'давно в умі держу', ще з нагоди ювілею Гоголя (1909 року відзначали 100-ліття з дня народження Гоголя) хотілось щось подібного написати, але що нехвалебна частина антитези приходилась саме на долю Гоголя, а на ювілеях (хоч би й покійників) якось не випадає казати 'не

амінь і не Господи помилуй' — то так сей вірш зостався ненаписаним до слушного часу. Тепер, здається мені, саме настав слушний час для сеї антитези і, трохи розширивши її та змінивши форму, я оце дала їй вираз»¹⁷.

Цю «антитезу», це протиставлення обмеженої любові Гоголя до України самовідданої жертвовній любові Шевченка до України подано в таких образах:

Не він один її любив,
віддавна Україну
поети славили в піснях,
немов «красу-дівчину».

Від неї переймали сміх,
і жарти, і таночки,
її байки, немов квітки
сплітали у віночки.

Це так любив Україну Гоголь: любив українські пісні, жарти, багатий український фольклор. До Гоголя ж стосуються й такі рядки:

Вкраїна бачила не раз,
як тії закоханці
надвечір забували все,
про що співали вранці,

і взявши дар від неї, йшли
до іншої в гостину.

Такій обмеженій поверховій любові Гоголя до України Леся Українка протиставляє Шевченкову глибоку безмежну віддану жертвовну любов до України: Шевченко

«... перший полюбив її,
як син кохає няньку.

Хоч би була вона стара,
сумна, змарніла, бідна,
для сина вірного вона
єдина, любя, рідна...

Він перший за свою любов
тяжкі дістав кайдани,

17 Там же, стор. 339.

але до скону їй служив
без зради, без оmani.

Ні царські тюрми, ні заслання, ні десятилітня тяжка неволя — ніщо не змогло похитнути великої самовідданої любови Шевченка до України. Свою поезію Леся Українка закінчує ствердженням великої ваги Шевченка для України, ствердженням його надзвичайного впливу на прийдешні покоління. Велика Шевченкова любов перемогла все, перемогла простір, час і навіть смерть. Великий вогонь Шевченкової любови, геніяльно висловлений в його безсмертних творах і в його діях, горить у серцях свідомих українців і не згасаючи вічно горітиме в серцях наступних поколінь. Цю вічну дію Шевченкової безмірної жертвовної любови Леся Українка висловила в таких кінцевих рядках своєї поезії:

Усе знесла й перемогла
Його любови сила.
Того великого вогню
і смерть не погасила.

Цей святий вогонь любови до своєї рідної поневоленої країни горів і в серці великої поетеси — гідної дочки великого духовного батька Тараса Шевченка, цим вогнем палало її мужнє поетичне слово. І хоч і минуло вже 75 років з дня смерті великої поетеси, її безсмертне слово живе і далі служить гострою зброєю в боротьбі за національне визволення українського народу.

*

Поезія Шевченка мала великий вплив на літературну творчість Лесі Українки та на її світогляд. В різні періоди життя й творчості поетеси цей вплив Шевченка не був однаковий.

В перший період поетичної творчості — в учнівський період — молода Леся переважно лише переспівувала романтичні теми, стиль її був ще не вироблений. В творах 12-13-літньої поетеси, як каже І. Франко, було багато «дитячої імпресіоністики». Вплив Шевченка у своїх перших творах, зокрема в поемі «Русалка», був чисто формальний: Леся користувалася Шевченковою лексикою, метрикою й ритмікою. Залишаючися по-учнівському в межах Шевченківської тематики, стилістики та лексики ранніх романтичних творів Шевченка, Леся, як зазначає Б. Якубський, — «всі ці елементи в міру можливості підвищила і вміло впорядкувала, певна річ, у своєму пієтеті до шевченківських прийомів, іноді не додержуючи міри. У Шевченка вона бачила широке вживання зменшених іменників для утворення певного враження лагідности

й милування, — вона майже ні одного іменника не залишає не зменшеним»¹⁸.

Тільки в перших шістнадцятих рядках поеми «Русалка» вживаються такі здрібнілі іменники: «садочок», «зіронька», «дівчинонька», «козаченько», «бережечку», «човничок». А далі йдуть «розмовонька», «весельце», «старостоньки», «подруженьки», «слізоньки», «барвіночку», «віночок», «таночок», «русалонька», «рибоньки», «місяченько», «личенько», «кісонька», «годинонька»¹⁹.

Отже, у цій поемі маємо наслідування чисто зовнішніх ознак народно-поетичного стилю:

Щовечора, як зіронька
До місяця сходить,
Молодая дівчинонька
В садочок виходить.

Ранню творчість молодой поетеси І. Франко вважав за «слабенький відгомін Шевченківських балад, без їх широкої мелодії, без того твердого підкладу життєвої обсервації та соціальних контрастів, що надавав тим романтичним баладам ваги й принади вічно живих творів»²⁰.

Проте і в цій першій поемі 15-літньої Лесі І. Франко відзначив «один уступ, де чути якісь нові, нешаблянові, хоч дуже ще несмілі тони; це пісня русалки, котрою вона приваблює до себе козака... в тій пісеньці видно перший розмах крил свіжого ліричного таланту»²¹.

Павло Филипович у своїй розвідці «Рання поема Лесі Українки» стверджує, що «дійсно ця пісня і ритмом і образами відрізняється від народно-пісенного Шевченкового характеру цілої поеми, але це не визначає, що молода авторка виявила тут дійсну оригінальність: вона могла використати інші джерела, інші подробиці»²².

Порівнюючи Лесину пісню русалки з різними літературними джерелами, зокрема з найбільш подібною до поеми «Русалка» поезією Я. Щоголева «Лоскотарки», П. Филипович приходить до такого висновку: «пісня русалчина, в якій Франко вбачав Лесину спробу відійти від народно-поетичної і Шевченкової традиції, має

18 Б. Якубський. Творчий шлях Лесі України. В кн. «Леся Українка. Твори». Том 1. К. «Книгоспілка», 1927, стор. LXII.

19 «Перший Вінок». Жіночий альманах. Львів, 1887, стор. 56-68.

20 І. Франко. Леся Українка. «Літературно-Науковий Вісник», 1898, кн. 8, стор. 6-28.

21 Цитую за кн. Павло Филипович. Література. Нью-Йорк-Мельбурн. УВАН у США. 1971, стор. 271.

22 Там же.

традицію суто-літературного характеру, вироблену переважно романтичною школою»²³.

У циклі віршів «Подорож до моря» (1888) також маємо виразні ремінісценції і наслідування ранніх творів Шевченка:

«Ой, лимане, лиманочку, хвиле каламутна!
Де поділась наша воля, слава наша смутна?»

Ці рядки нагадують рядки з поезії Шевченка «До Основ'яненка»:

«Де то наші ділись, де вони гуляють?»

У вірші «Коли втомлюся я життям щоденним» (1890) Лесині рядки

«Іскра тліла, не вгасала
І розгорілася багаттям ясним»

нагадують Шевченкові рядки «Єретик»:

«Іскра вогню великого
Тліє, не вгасає.»

В поезії «To be or not to be» Леся Українка, звертаючися до по-
радниці-музи, запитує:

Чи маю я здійняти срібло-злото
З своєї ліри і скувати рало. . .
. . . Орати переліг і сіяти. . .

Тут маємо виразні ремінісценції Шевченкової поезії «Чигрине,
Чигрине»:

Може викую я з його
До старого плуга
Новий леміш і чересло —
Може зорю переліг той
І посію мої сльози. . .

Перефразовані Шевченкові вислови маємо навіть у перекладних творах Лесі Українки. У перекладі Гайнівських «Ткачів» маємо такий рядок, що в оригіналі звучить: «Ein Fluch dem falschen Vaterlande», «Проклін отій нашій — ненашій країні». Цей вислів, що так нагадує Шевченків рядок із вірша «Мені однаково» — «Малого сліду не покину на нашій — не своїй землі», Леся свідомо вжила цей вислів, щоб збільшити ліричне піднесення, щоб набли-

23 Там же, стор. 275.

зити свій переклад до тодішніх умов життя на Україні, поневолений царським самодержавством. Тут констатуємо й свідомий відгук поетеси на крилатий Шевченків вислів «на нашій — не своїй землі»²⁴.

І навіть у своїх листах Леся Українка часто користується окремими висловами з Шевченкового «Кобзаря».

Шевченкові слова з «Посланія»

«Не минайте ані титли,
Ніже тії коми»

Леся повторює в листі до матері 12.III.1898 року: «Я вже буду в сьому листі все писати по правді, не змінюючи 'ні титли, ніже тії коми'»²⁵.

У вірші Шевченка «Колись-то ще во время оно» (1860) кінцевий рядок «Який би ретязь ще сплести» Леся Українка вживає у листі до своєї матері (19.II.1913) в такому контексті: «Дивує мене теж, що Сірий мовчить, — не може ж бути, щоб він не одержав мого листа, се вже видно знов замишляє, 'який би ретязь ще сплести'»²⁶.

Всі ці приклади свідчать, що Леся Українка досконало знала тексти Шевченкових поезій і часто користувалася цитатами з «Кобзаря» або перефразовувала Шевченкові вислови.

Літературна творчість Лесі Українки невпинно еволюціонує в напрямку поглиблення її ідейного змісту і удосконалення її поетичної техніки. Як слушно зазначає Максим Рильський «Шевченко, якого вона божествила, тільки до ранньої пори її творчости мав на неї безпосередній стилістичний вплив. Зате взяла вона від нього невгамонний і незламний бунтарський дух, на всю путь озброїлась його гаслом 'Борітеся — поборете!'»²⁷.

(Продовження буде)

24 Петро Одарченко. «Die Weber» Г. Гайне в перекладі Лесі Українки. «Записки Ніжинського Інституту Народньої Освіти», 1927, кн. VII, стор. 226.

25 «Леся Українка». «Зібрання творів» в 12 тт. Том 11, К. 1978, стор. 25.

26 «Леся Українка». «Зібрання творів» в 12 тт., Том 12, К. 1979, стор. 436.

27 Максим Рильський. «Лірика Лесі Українки». В кн. М. Т. Рильський. «Статті про літературу». К. 1980, стор. 258.

Присвята

Леонід ПОЛТАВА

ДО 85-ЛІТТЯ ПРОФ. ЛЕВА ШАНКОВСЬКОГО

Видатному воєнному дослідникові-історикові і журналістові, членові УГВР на рідній землі, членові НТШ, Українського Історичного Т-ва, почесному членові Т-ва Українських Бібліотекарів Америки та АДУК проф. Левові Шанковському у вересні 1988 року сповнилося 85 років життя. Це той шляхетний вік, коли людині за невтомну працю для рідного народу влаштовують ювілейні зустрічі, дають нагороди... Але зустрічей з громадою професор мав досить, а за участь у визвольній боротьбі він дістав: Хрест ім. С. Петлюри, Залізний Хрест за участь у І-му Зимовому Поході, Пропам'ятний Хрест УГА і Пропам'ятний Хрест УПА.

Уродженець с. Дуліби на Стрийщині, в священничій родині, Лев Шанковський студіював у Стрию, але закінчив гімназію у Станиславові, вже по Визвольних Змаганнях, які провів як вояк,

а по закінченні (по евакуації з І-ю Летунською сотнею) Старшинської Школи Звідомного полку, як підхорунжий. Захворів на тиф у Третньому Бережанському гарматному полку, переборов; працював у Вінниці в Команді міста; від 15 вересня 1919 р. був при Першій Кінній Бригаді, з якою у квітні 1920 р. перейшов до Дієвої Армії УНР у Першому Зимовому Поході. Навіть коли в липні 1920 р. отримав відпустку з 5-го Херсонського Кіннотного полку і міг мандрувати додому — далі служив у Дієвій Армії на бронепотязі «Запорожець» до 20 листопада 1920 року.

По війні Лев Шанковський студіював у Таємному Українському Університеті у Львові історичні науки; закінчив обов'язкову польську школу старшин піхоти; після армії закінчив філос. факультет Львівського Університету (франц. і англ. мови й літератури) та Високу Школу закордонної торгівлі.

Одружився в 1930 р. з Мартою Могильницькою і через рік народився син Ігор Шанковський — за кордоном професор мов і літератур у Канаді

і тепер у Італії, відомий український поет і унікальний перекладач на українську з японської.

До Другої світової війни проф. Лев Шанковський працював як викладач комерційних наук у Стрию, Станиславові, Львові, а по війні в Мюнхені. В УЦК у Львові виконував у 1942-43 рр. обов'язки референта професійного шкільництва, а одночасно виступав як активний журналіст.

У роках Другої світової війни обізвалась вояцька кров. У вересні 1939 року Лев Шанковський зібрав повстанський загін проти московських більшовиків, а за окупації діяв у підпіллі: в 1941 р. у Крайовому Військовому Штабі ОУН на Львівщині, у вишкільному відділі, в комісії для опрацювання військових підручників і статутів. Від серпня 1943 р. виконував при Проводі ОУН (хоча до ОУН формально не належав) різні дипломатичні й військові доручення та був головою Ініціативної Комісії для створення УГВР, а потім брав участь у I-му Великому Зборі УГВР у липні 1944 року (на цю тему ООЧСУ видала його окрему студію).

На вказівку голови Генерального Секретаріату УГВР, Головного Командира УПА ген.-хор. Тараса Чупринки-Романа Шухевича, проф. Лев Шанковський виїхав до Угорщини, а потім Австрії. Від 1946 р. він у Німеччині, а в кінці 1949 р. прибув з родиною до Америки.

З молодих літ цікавився історією України, українських воєн, писав до «Літопису Червоної Калини» й ін. видань на військову тематику, в Україні і за кордоном, до альманахів і газет. Окремими виданнями вийшло кілька праць проф. Лева Шанковського, у тому «Українська Армія в боротьбі за державність» (Мюнхен, 1958 р.), документальна студія «Українська Галицька Армія» (Вінніпег, 1974 р.): під псевдонімом Олег Мартович — англomовна книжка «Український визвольний рух у нових часах» та ін. Цікавим є нарис проф. Лева Шанковського з історії УПА в англomовному збірнику, «УПА в боротьбі за волю» (Нью-Йорк, 1954 р.), його унікальна «Історія українського летунства», друкована в поточній пресі і повністю опублікована в журналі СУМ для молоді «Крилаті».

Маємо серед нас незвичайно обдаровану, прямолінійну людину, об'єктивного дослідника наших перемог і поразок у воєнному ділі, в боротьбі за відновлення УССД.

Вітаємо з 85-літтям! Бажаємо нових і нових років життя — життя заслуженого українського діяча-громадянина, який дійсно заслужив на відпочинок і на щире вдячність.

* * *

Найщиріші вітання у 85-ліття засилають проф. Левові Шанковському Редакція, Адміністрація, Дирекція УВС і передплатники журналу «Визвольний Шлях»!

Огляди, рецензії

Адріадна ШУМ

ВАСИЛЬ СТУС: «ВИБРАНІ ПОЕЗІЇ»

Англійський переклад Ярополка Ласовського. Вступна стаття Юрія Шевельова. Український Вільний Університет, Мюнхен. Фундація ім. Лариси і Уляни Целевич-Стецюк при ОЖ ООЧСУ, Нью-Йорк.

Видана в 1987 році, в два роки по смерті поета, ця цінна книжка, що дає в руки читача поезії Василя Стуса в двох мовах: оригінальній, українській, та в англійському перекладі, а інформативні статті в англійському перекладі, є ще одним кроком у змаганнях групи ентузіастів довершити діло Нобелівської премії для великого сина України. Трагічна передчасна смерть поета дуже ускладнила, майже унеможливила успішність старань, проте кроки зроблені для удоступлення поезій Стуса англomовному читачеві лишаються вкладом в українську та світову літературу, тим ціннішим вкладом, що, попри велику докладність та вірність оригіналові, переклади Ярополка Ласовського є поетичними перлинами в багатьох віршах.

Василь Стус належить до тих геніїв, яких життя показало найбільш жорстоку немилосердність, яких осамітнення було накинута знуцанням ворога, але які зуміли, в тих найбільш несприятливих для мистецької творчості умовах «взяти долю своєї творчості в свої власні руки» — як це було сказано про смертельно хворого Шуберта, а можна цю думку примінити і до Шевченка і багатьох інших нищених ворогом творчих талантів. Та боротьба з долею, ставання «на прю» з життям, боротьба з хвилями проти течії, помітна в майже всіх віршах Стуса.

Перекладач, Ярополк Ласовський, вибрав поезії для перекладу поспішного, обмеженого датою представлення віршів Стуса Королівській Шведській Академії, що оцінює праці кандидатів для нагороди Нобеля. В час, як ця праця перекладача мала бути довершена, були доступні на Заході лишень дві збірки поезій Стуса, якими він покористувався. З них поет-перекладач вибрав найбільш відповідні для перекладу такого, щоб не порушуючи римування, ритму, та усіх звукових елементів поезиї оригіналу, міг віддати якнайдокладніше зміст. Тому Ярополк Ласовський обмежився — крім трьох винятків — до поезій писаних верлібром. Тематично цей вибір не може, очевидно, дати повного образу Стуса як поета і як людини, але через велику майстерність перекладів представляє англomовному читачеві глибину, свіжість, винахідливість, і в першу чергу рідкісну силу волі і почувань замученого на смерть генія.

В перекладах Ярополк Ласовський старався затримати повністю не лишень думку і образи притаманні поезиї Стуса, але і його дуже вибагливу та багату лексику. Тут перекладач показав справжню віртуозність знання обох мов, що є майже неймовірним у поезії. Василь Стус, так як

більшість сучасних українських поетів — нескорених, густо засіває свої вірші архаїзмами, діалектизмами та цілком новими, своїми поетичними словами. Очевидно, такі слова особливо важкі для перекладу, та перекладач з них вив'язується досконало, при цьому вдержуючи ритм та мелодику вірша. Читаючи паралельно поставлені вірші Стуса в двох мовах, читач, якому доступні обі мови, переживає поезію глибше. Перечитуючи поезії Стуса в оригіналі, а потім у перекладі, читач мимоволі вертається до оригіналу, вглиблюється у форму та зміст прочитаного, перевіряє свої настрої. Дуже часто наслідок такої поетичної контемпляції є душевний зліт до ще ніколи перед тим не переживаних висот. Перекладач стає проводирем, тим Дантовим Вергілієм, що допомагає нам зрозуміти Стусове Небо, Чистилище і Пекло. І як же ж дивно стає, що живучи в справжньому пеклі, Стус так добре знав, і так прекрасно описав рай! І зрозуміло, підбираючи поезії до перекладу, Ярополк Ласовський заторкнув усі три шари переживань людської душі, бо вони з'являються у навіть найбільш обрмованому виборі поезій і не диво, що якраз цей Стусівський «Рай», якого він так мало досвідчив у своїм житті, дав поштовх перекладачеві створити поетичні перлини. До тих перлин належить переклад одного із надиханих давним минулим України віршів, «Під диким сонцем». Але, можливо, найсильніший із перекладів дістав контемпліаційний краєвид «Бредуть берези, по коліна в небі». Цей образок можна перечитувати в англійським перекладі знов, і знов, і краса думки, краса образів, і мелодійні повтори по своїй природі немелодійної англійської мови заколишуть вас до правдивої Стусової меланхолії. Але меланхолія не є основою поезики Василя Стуса, а драма наповнена енергією борця, що не здається. Та сила волі поета створює зовнішньо пригноблюючі образи. І перекладач зумів це передати. Такий глибокий, важкий поетичний нарис «Потоки», у перекладі звучить з повною силою драми оригіналу. Дуже цікаві в оригіналі з насильним «відпоетизовуванням» мови довші контемпліації як «Друзі на тебе чекають» дістали в перекладі теж побажаний автором дотеп та іронію. Подібно і з віршем «Тисячолітньому Києву». Та найближча мабуть серцю перекладача лірична мелодійність образків таких як «Тополя», «Яка любов», «З гіркотою...», де перекладач, вчувшись в найбільш інтимні переживання поета, передав їх найдобірніми словами.

Найбільш притаманна ціха перекладів — це бажання бути якнайдокладнішим у підборі слів, аби не загубилась ні одна краплинка думки великого лірика. Проте, на нашу думку, в деяких випадках можна було б відріктися точності, аби не тратити милозвучності. Маємо на увазі вірш із 1964 р. «Не співатиму...». На самому кінці вжитий Стусом полісиндетон «І гаразд. І добре. І люблю» звучить в українській мові дуже добре. Але англійська мова, яка вимагає для передачі слів «гаразд» і «добре» дієслова «it's», звуково близького до нашого «і», коли дістала ще «анд», розтягнула рядок і зробила його надто важким. Думаємо, що поетична правда не потерпіла б, коли б тут замінили полісиндетон асиндетоном, і пропустити англійське «анд», але це очевидно є персональна опінія. Кожен переклад має сотні різних можливостей. А наш перекладач дав переклади дуже правдиві і не менш майстерні.

Книжка збагачена дорогоцінними світлинами, які доставила Надія Світлична. На кінці книжки є стаття Ярополка Ласовського «Василь Стус», що написана дуже сумлінно, що дає не лишень докладні — нас-

кільки нам доступні — інформації про Василя Стуса, але подає й політичне тло його життя й творчості. Вступна стаття Юрія Шевельова в основі дає не так інформації, як спробу аналізу поетичної творчості поета, беручи до уваги також твори, яких нема в цій збірці. Можна згодитись із більшістю думок критика, однак в порівнянні до самої поезії Стуса, яка є у всіх своїх виявах щира, погляди Шевельова висказані надумано, майже претенсійно, навіть у підборі наголовку. Є також один коментар, з яким напевно Стус би не згодився. Це на самому кінці статті предсказання Шевельова, що по «декадах, які проминуть»... «Національна визвольна боротьба стане предметом студій часто знуджених студентів». І хоч критик коментує дуже прихильно про «універсальну, щирі й майстерну поезію Василя Стуса, яка перетриває віки», однак дуже неfortunно пробує понизити найважливішу частину душі, життя, творчості, і вибору мученичої долі поета: боротьбу за незалежність України.

Книжка ця відстанеться до рук українців і неукраїнців. Вона є дуже цінним вкладом не лише в літературу, але загальною в життя української думки в світі. Постать Василя Стуса неповторна в своїй трагічності та величчї таланту. Що горстка людей, на чолі з Оксаною Керч та Світляною Кузьменко, взялися за майже неймовірне діло — це великий крок вперед, і якщо тепер воно ще не може бути успішним, є вже зораний переліг. Поезії Василя Стуса ідуть в світ, писані мовою зрозумілою половині людства. Переклади прекрасні, промовляють до читача, якої б він не був національності чи раси. Це дуже добре, що якраз українська мова Стуса дістала англійський добрий переклад на початку поширювання його творчості: мови ці дуже далекі одна від другої, і добрі переклади української поезії на англійську мову є дуже рідкісні. Добрих перекладів Шевченка властиво нема на ніяку мову, крім винятково прекрасних перекладів Богдана Лепкого на польську мову, особливо його «Катерини». Ми щиро дякуємо Ярополкові Ласовському за його труд, талант, і любов до поезії Василя Стуса, що є помітна в кожному рядку.

Книжка ця повинна бути на полиці й на столі в кожній українській хаті. Видана дуже естетично, з обкладинкою роботи Мирона Левицького, вона досягне очей і душ нашої студіюючої молоді, якій дасть багато думок для контемплцій і дискусій.

Володимир ЖИЛА

РЕЗУЛЬТАТ ТІСНОЇ СПІВПРАЦІ

Анатоль Вовк, «Англійсько-український словник назв кольорів і кольорознавства», за ред. Богдана Струмінського. Бібліотека українознавства, том 55 (Нью-Йорк-Париж-Сідней-Торонто: Наукове Товариство ім. Шевченка, 1986), стор. 94.

Проблема розвитку української лексикографії стоїть чимраз більше в центрі уваги наших науковців. І це не дивно. Адже без добре опрацьованих тлумачних і перекладних словників не може бути й мови про успішне здійснення завдань, поставлених перед українською наукою, школою, пресою тощо.

Рецензована праця Анатолія Вовка є багатоаспектною спробою дати перший *«Англійсько-український словник назв кольорів і кольорознавства»*. У народів, що мають свої держави, над укладанням такого словника працює цілий колектив наукових працівників мовознавства й технічних наук. У нас, розсіяних по цілому світі, уклала це одна людина, окрилена ідеєю служити своїй лексикографії і її практичному застосуванню. Щастя, що Анатоль Вовк (нар. 1921 р.) не тільки визначний хемік (має 33 патенти зареєстровані в 11 країнах), але й не менше визначний лексикограф. Цій останній галузі науки він віддав своє знання, своє вміння працювати систематично, щоб у своєму остаточному результаті показати себе творчим. Таким він є в рецензованій праці, яка є піонерським зусиллям, над яким автор трудився п'ятнадцять років. Такого словника ще немає в советській Україні. Там ще не додумалися, що потреба такої праці насправді існує. Хочемо вірити, що словник А. Вовка стане збудним засобом і швидко й там появиться така праця.

Рецензований словник складається з таких частин: вступ по-англійськи, вступ українською мовою (зміст словника і побудова перекладів, вибір гасел для реєстру словника, проблеми українського перекладу, поділка), скорочення і домовленості (значення кодів джерел у реєстрі словника), англійсько-український словник назв кольорів і кольорознавства (стор. 17-60), додаток I (система Universal Color Language та її пристосування до української мови, українські назви головних кольорів, визначування ступенів ясності і насиченості в УНК (Універсальне назовництво кольорів), правопис складених назв кольорів, терміни для опису кольорів та їхні українські відповідники), додаток II: показник українських назв кольорів та їхніх англійських відповідників, українські національні кольори, джерела і література до теми. У словнику є також дві діаграми: діаграма брили кольорів (подана схематично), і діаграма взаємовідношення відтінків ясності та насиченості в системі універсального назовництва кольорів.

Словник налічує близько 950 англійських гасел і розрахований, як сказано в передмові, на те, щоб стати «оригінальним причинком до української лексикографії», а також корисним для «кожного, хто має до діла з кольорами як у мистецтві, так і в щоденному житті» (стор. 10).

В основу реєстру англійських гасел укладач поклав найбільш поширені назви кольорів, як також терміни кольорознавства, що є у загальному мововжитку та є в реєстрі авторитетних словників англійської мови. У словник ввійшли також додаткові назви кольорів, що є засвідчені у важливіших колекціях зразків кольорів, як також деякі новіші назви кольорів, поширені в американському побуті нашого часу. Українські відповідники вибрано з усіх доступних джерел (насамперед із *«Словника української мови»*, 1970-1980 рр. Цей словник, що вийшов у 11 томах, найкраще відображає стан і розвиток лексики сучасної української мови й засвідчує поважний лексико-фразеологічний фонд у галузі науки. Проте, як стверджує А. Вовк, не все, що стосується кольорів і кольорознавства можна було в ньому розшукати). Тут треба ствердити, що українська література назовництва кольорів покищо невелика.

Описові переклади назв кольорів автор зробив на базі американської системи Universal Color Language (Універсальне назовництво кольорів). I

тут перед ним виринули деякі семантичні проблеми (напр., різниця між назвами *блакитний* і *ясносиній*), а також проблеми правопису складених назв кольорів. Нелегко було також скласти «Показник українських назв кольорів» (додаток II). «Щоб якось розв'язати цю проблему, — як пише автор, — українські назви кольорів у показнику зібрано в одинадцять груп, таких як: жовті кольори, червоні кольори, назви кольорів волосся, тіла та очей, назви мастей тварин тощо» (стор. 13).

У словнику автор дуже послідовно подає реєстр українських відповідників. І так, у нього на першому місці стоять завжди найактуальніші і найчастіше вживані слова, а далі сліднують всі інші можливі українські слова-відповідники. Наголоси на українських словах подано тільки тоді, коли ці слова мають непевні наголоси. Таким чином, словник допомагає зафіксувати літературне наголошення в усіх таких випадках.

Дуже цікавим додатком до словника є стаття «Українські національні кольори». У ній автор коротко розглянув кольори українського прапора, починаючи з 1918 р. Він пише: «Уточнення цих кольорів, їхній кольорознавчий опис трудний з двох причин. Поперше, тільки нечисленні примірники автентичних прапорів цієї доби збереглися (а збережені полотнища за приблизно 65 років напевно помітно змінили свою кольористичну характеристику); подруге, всі прапори того часу напевно не мали кольорів точно цієї самої ясності та насичення (не говорячи вже про відтінки різновидности кольорів)» (стор. 87). В цій статті, що стоїть на добромu науковому рівні, А. Вовк приходить до заключення, що кольори українського прапора за системою універсального назовництва кольорів — це сильний синій (текстильний варіант) і ярий оранжевожовтий. Звичайно, це систематичні науково витримані описові назви.

У чому ж позитивні риси рецензованої праці? Поперше, на матеріалі словника автор розкрив свої наукові основи й показав методу, за якою він його уклав. Подруге, автор правильно виявив і розподілив лексику кольорів, не зважаючи на те, що в його роботі не були йому відомі такі спеціалізовані двомовні словники. Потрете, сумлінне дослідження досить великого бібліографічного матеріалу дало укладачеві змогу зробити словник логічним і прозорим. Таким чином, у словнику дуже старанно опрацьована англійська сторона і українська сторона. Англійській стороні, що добре розроблена в багатьох джерелах, в пошуках значень чи відтінків значень автор дав адекватний український лексичний матеріал, не створюючи надто штучних українських відповідників.

У словнику помічасмо деякі друкарські помилки, які дуже легко усунути при перевиданні. А взагалі найбільша цінність словника полягає у тому, що він є по-справжньому сучасним і по-справжньому оригінальним. І тому ми віримо, що він приверне увагу всіх, хто цікавиться українською лексикографією.

На закінчення хочемо відмітити, що «Англійсько-український словник назв кольорів і кольорознавства» вийшов виданням Наукового Товариства ім. Шевченка, в Бібліотеці українознавства, том 55, і є результатом тісної співпраці Термінологічної Комісії НТШ та Українського Термінологічного Центру в Америці.

Л. ПОЛТАВА

НОВИЙ ПЕРЕСПІВ «СЛОВО О ПОЛКУ ІГОРЕВІМ»

Серед української і англomовної літератури з нагоди Тисячоліття Християнства в Україні одно з важливих місць займає «Слово о полку Ігоревім», у переспіві культурно-громадського діяча Володимира Васьківа, що його у формі книжки — чепурної, з багатьма ілюстраціями й мистецькими заставками автора переспіву, видала Крайова Управа Об'єднання Кол. Вояків 2-ої Дивізії УНА, на чолі з майором В. Гладичем.

Лицар-герой, учасник нещасливого походу князя Ігоря на половців, невідомий Боян — знайшов відгук душі аж через 800 років, відгук душі вояка, бо й автор переспіву дбайливими віршами — член Об'єднання Вояків.

«Чи ж не ліпше було б, браття,
Нам цю повість розпочати
Від старої давнини»...

Так розпочинається цей славний український епос, цей переспів. Їх було багато, бо ще й великий Тарас Шевченко залишив нам Плач Ярославни на Путивельській стіні, і з новіших часів маємо переспів С. Гординського.

А цей, найновіший — безпретенсійний і щирий, написаний мовою, доступною для заокеанських дітей і молоді, зі старанно опрацьованими (спертими на багатьох наукових джерелах) примітками-поясненнями. Як сам віршований текст, так і ці примітки відкривають перед читачем велич України княжих часів та звертають увагу на те, що коли ми, українці, діємо зрізничковано — тоді ми програємо.

Наче сам Бог попереджав кн. Ігоря, що його самовільний похід, без посндання з військами інших наших князів, буде невдалим:

«Глянув Ігор на світ-сонце, —
Шось не так у цій сторонці:
Небо тьмою затягає»...

Половці-степовики перемогли Ігоря. Але князь вирвався з полону і столичний Київ радісно його вітає! Ще будуть походи, будуть і перемоги. Так оптимістично пісню Боян Віщий, а за ним і старинний працівник пера Володимир Васьків, який — видно з текстів — любив ту справу, за яку взявся і для якої витратив чимало літ.

84 сторінки книжки читаються легко, розповідь тече рікою, якій ім'я — час; описи боїв яскраві, а героїка бою передана так, що чути дзвін мечів. Вірш не завжди досконалий, та він — безмежно щирий і писаний з пошаною до архитвору і з любов'ю до праці.

На «Слову о полку Ігоря» зазіхає Росія. А тут ще один, закордонний доказ: це український епос, українська героїка. Дякуємо за добру книжку.

Провід Організації Українських Націоналістів (ОУН) з великим смутком повідомляє членство ОУН і українське громадянство, що 28 вересня 1988 року у Торонті, Канада, несподівано помер визначний націоналіст-революціонер, провідний член ОУН, заслужений член Головного Штабу Служби Безпеки ОУН, довгорічний політичний в'язень в часі польської і німецької окупацій, член Теренового Проводу ОУН, Тереновий референт Служби Безпеки ОУН, автор статей до української визвольної преси, активний член Організації Українського Визвольного Фронту,

сл. пам. Петро КОВАЛЬСЬКИЙ

Покійний народився 13-го лютого 1916 року в Західній Україні. У молодих роках включився у революційно-підпільну працю ОУН. За революційну діяльність кількакратно попадає до польської тюрми. Проходить важкі слідства, які мужньо витримує, не даючи, щоб його поставити під суд.

У часі проголошення Державности Карпатської України Ковальський нелегально переходить кордон і як член ОУН активно включається у будівництво української державности. Як молодий Січовик з крісом у руках приймає участь у боях проти мадярських окупантів. По зайняттю Карпатської України мадярами Покійний скривається на Словаччині — перебуває у Братіславі, де студіює в Торговельній Академії. В часі Другої світової війни Покійний по відбуттю організаційно-військового вишколу дістає відповідальне призначення займатися переправою організаційних зв'язкових груп ОУН на німецько-більшевицькому кордоні. Це була дуже ризикозна праця з нараженням втрати життя. З своїх завдань Покійний вив'язувався з признанням. На початку німецько-більшевицької війни успішно допомагає у переправі похідних груп ОУН на Україну, а пізніше також на доручення Проводу переходить до Галичини, де активно включається у розбудову відновленої Української Держави. Співорганізує Військову Старшинську Школу у Мостах Великих, якої стає комендантом.

У періоді загостреної боротьби з німецьким окупантом Покійний дістає нове організаційне призначення, але по кількох місяцях був арештований Гестапом. Проходить важке, повне тортур слідство у Львові, а у жовтні 1943 року його запроторують на знищення до концентраційного табору в Ашвіці. Боже Провидіння допомогло Покійному пережити це жахливе пекло і по закінченню війни Він знову активно включається в організаційну працю.

Бачачи велику небезпеку з боку большевицької агентури проти українських самостійницьких сил, Покійний стає активним співорганізатором розбудови Служби Безпеки ОУН. Спочатку очолює обласну референтуру, а пізніше стає членом Головного Штабу Служби Безпеки ОУН. Жертвенна праця Покійного була високо оцінювана Проводом ОУН, зокрема її Провідниками Степаном Бандерою, Степаном Ленкавським і Ярославом Стецьком, з якими Він був сердечно заприязнений.

Переїхавши з родиною за океан, не зважаючи на важкі початкові труднощі, він знову активно включається в організаційне українське життя. Петро Ковальський належав до когорти борців ОУН, який справу визволення України ставив за ціль свого життя. Він був карним, дисциплінованим членом ОУН, був обдарований природним розумом, глибоко релігійною людиною, був життєрадісною привітною вдачею, обдарований великою відвагою, спостережливістю, був добрим аналітиком і фахівцем своєї роботи. Покійний був добрим і люблячим батьком своїх дітей, яким дав добре українське патріотичне виховання. У своїй праці постійно звертав увагу на приєднування і виховання нових молодих людей, щоб вони могли далі продовжувати українську визвольну боротьбу. Цікавився життям і подіями в Україні, аналізував їх і давав їм правильну оцінку. На протязі років, за свою безкомпромісову поставу до ворогів був постійно атакований большевицькою агентурою. Він цим не зражувався. Покійний був добрим організатором фахових вишколів в ОУН як в Україні, так і на чужині.

Українська нація втратила свого Великого Сина, який до кінця свого життя їй вірно і жертвенно служив.

Провід ОУН смутком оповитій Родині, — дружині Софії, дочці Вірі з чоловіком Андрієм, синові Ігореві з дружиною Марією і дітьми Левком і Адріаною та далішій Родині в Україні і на чужині складає найглибше співчуття.

Похорон відбувся 1-го жовтня 1988 року на цвинтарі св. Володимира — секція УПА, в Оаквіл біля Торонта.

Нехай чужа земля буде Тобі легкою, а пам'ять про Тебе вічною!

ПРОВІД ОРГАНІЗАЦІЇ
УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ (ОУН)

М. п. Жовтень, 1988 р.

ЗМІСТ ЖУРНАЛА «ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ» ЗА 1988 РІК

А. АКТУАЛЬНІ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ, НАЦІОНАЛЬНІ, КУЛЬТУРНІ РЕЛІГІЙНІ, МІЖНАРОДНО-ПОЛІТИЧНІ І ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ

а) Документи, статті і коментарі на суспільно-політичні та релігійні теми

Бандера Степан: Над могилою Євгена Коновальця. Кн. V	527
Бандера Степан: Честь нації, історична і політична конечність наказували так поступати. Кн. VI	657
Бедрий Анатоль, д-р: Політична спадщина полк. Є. Коновальця. Кн. VII	778
Болюбаш Володимир: В тенетах лакейства і реакційності. Кн. VI	713
Болюбаш Володимир: Інвазія визвольного націоналізму. Кн. VII	806
Б. В. А.: Ідея і чин АБН. Кн. VII	792
БМІ: Національні аспірації потрясають основами московської імперії. Кн. VI	696
Женецький Степан: Чотири московсько-советські культури. Кн. VII	816
Караванський Святослав: Шира бесіда. Кн. VII	824
Караванський Святослав: Що відкрив процес І. Дем'янюка? Кн. X	1228
Караванський Святослав: Чи справді релігійний бум в СРСР? Кн. XI	1374
Караванський Святослав: Жертвенні козли перебудови. Кн. XI	1375
Кульчицький-Гут В.: «Рубікон Москви» по восьми літах. Кн. VII	836
Кульчицький-Гут В.: Стара дискусія в нових обставинах. Кн. XI	1366
Лівчак Богдан: Полковник Євген Коновалець. Кн. VI	651
Мазур Володимир: В сімдесятиліття Четвертого Універсалу. Кн. VI	663
Мудрик Степан: Імперія після XIX партійної конференції. Кн. XI	1355
Олесків Василь, інж.: В поклони основоположникові ОУН. Кн. VII	771
Пасіка В., д-р: Легенда. Кн. I	22
Рахманний Роман, д-р: Політичні і духовні корені української державности. Кн. III	259
Рахманний Роман, д-р: Достойний вклад України в християнство. Кн. VIII	962
Рахманний Роман, д-р: Український псалом 1988 року. Кн. X	1217
Рахманний Роман, д-р: Повчальні сторінки історії України. Кн. XI	1345
Скамай Яр: В другу річницю чорнобильської катастрофи. Кн. VI	678
Стодоля Іван: Київська Русь і сучасна Україна. Кн. III	272
Сулятич М.: Перемога за творцями життя, як героїчного подвигу. Друквано: кн. V (стор. 532), кн. VI (стор. 671).	
— Важні історичні дати. Кн. I	13
— Наша постава до деяких актуальних справ цього часу. Кн. III	269
— В дев'яностоліття Блаженнішого Митрополита Мстислава. Кн. VI	643
— Творець національної сили (Звернення Проводу ОУН). Кн. VI	647
— Заява Українського Державного Правління. Кн. VIII	959
— Про політичні трюки Москви. Кн. X	1228

Б. З ПОНЕВОЛЕНОЇ УКРАЇНИ

а) Документи та матеріали

Галич Василь: Іншомовність омертвіння духовости. Кн. IX	1098
Лук'яненко Левко: Заснуймо фонд заохочення вчителів української мови. Кн. IX	1100
Сверстюк Євген: Творчість — це згоряння надміру сил. Кн. IX	1104

Стасів Калинець, Ірина: Відчуженість. Кн. X	1208
Тесляр В.: Масові розрухи в Україні. Кн. IX	1071
— Відкритий лист В. Чорновола в справі національних і людських прав у періоді «гласности». Кн. I	45
— Заява Юрія Бадзя. Кн. I	62
— Заява Ініціативної Групи за звільнення українських в'язнів сумління. Кн. I	66
— В 50-ліття з дня народження Василя Стуса. Кн. IV	387
— За звільнення поета І. Сокульського	393
— Як довго жити на рідній землі зневаженим?	396
— Відкритий лист росіянки до Сахарова, Орлова і Солженіцина в обороні Тисячоліття Хрещення України. Кн. V	556
— Звернення Редколегії журналу «Український вісник»	560
— Відкинули легалізацію УКЦ в Україні	561
— Лист Культурологічного Клубу до Західнонімецької телевізії	562
— Летючка київських комсомольців	565
— Доля українських політв'язнів в таборі 36-1 Кучіно	568
— Відкритий лист до Брит. міністра зовн. справ, що відвідав столицю Київ	569
— Утиски і переслідування продовжуються. Кн. VI	699
— Стан українських політичних в'язнів	699
— Ганна Михайленко	699
— Іван Сокульський	700
— Григорій Приходько	700
— Володимир Лобода	700
— Нова жертва в Україні	701
— Домоглися відкриття церкви	701
— Пам'ятники українським політв'язням на Уралі	702
— Короткі вістки	702
— Ганну Михайленко перевезено до Одеси	704
— Юрій Шухевич залишається на місці заслання	704
— Підпільні групи в Україні	705
— Українці в Україні та СССР	705
— Левко Лук'яненко — новий голова УГ	705
— Зміни в Українській Асоціації Незалежної Творчої Інтелекції	706
— Мужній виклик Ігоря Клименка на захист УКЦ	707
— Переслідування українських церков	707
— Відновити Українську і Білоруську Церкви (лист В. Шевченка)	708
— Лист Павла Скочка до «Дейлі Телеграф»	710
— Удар по молодіжному театрі в Києві	711
— Голос перестороги. Кн. VII	842
— В Україні постала Асоціація Незалежної Творчої Інтелекції	844
— Український Культурологічний Клуб у Києві	845
— Михайленко Ганна: Я вже нічого не сподіваюся і дивлюся на світ порожніми очима	846
— Стус Василь: Наших окремих доль немає, а є одна велика доля нашого народу	849
— Звернення поета Степана Сапеляка в справі творчої свободи. Кн. IX	1076
— Лист І. Сокульського з табору особливого режиму Перм 35	1077
— Звернення О. Шевченка до голови Секції Охорони Природи ОН	1078
— Відкритий лист	1079
— Українська Секція Захисту Паруїра Айрікіяна	1080
— Усунення Л. Танюка з посади головного режисера	1081
— Нова жертва в Україні	1082
— Пам'ятник українським в'язням на Уралі	1083
— «Небезпека нависла над нашою землею і її народом»	1084

— До Тараса без дозволу	1086
— Українська поезія на зубах кровожерного «літературознавства». Друковано: кн. IX (стор. 1088), кн. XII (стор. 1477).	
— Заява Президії Верховної Ради УРСР	1104
— Вячеслав Чорновіл про національне питання. Кн. X	1230
— Вячеслав Чорновіл в обороні правди про бандерівців	1233
— Розгул сваволі в Києві	1235
— Розгін демонстрації у Львові	1237
— Телеграма М. С. Горбачову	1239
— Святкування Тисячоліття в Гошеві і Зарваниці	1240
— Акт вандалізму в Грушеві	1241
— Зустріч українських правозахисників з журналістами у Львові	1241
— Звільнено І. Сокульського	1242
— Міжнародна зустріч у Львові	1243
— Терор проти українських правозахисників	1243
— Ланцюгова голодівка на оборону політв'язнів	1244
— Справа арешту Олеса Шевченка	1244
— Степан Сапеляк і Клюб Друзів Української Мови ім. В. Стуса	1247
— Двічі убиті. Кн. XI	1377
— Заява Богдана Гориня у справі Макара	1380
— Здійснювання екуменізму за рахунок поступу інтересам нашої Церкви — це негідний шлях	1381
— Наклепницька кампанія КГБ	1385
— «Бийте українських поетів, щоб й американці хотіли миру» (або мітинги по-одеськи!)	1387
— З приводу смерті режисера В. Стороженка	1389
— Справа Юрія Бадзя	1391
— Заарештована Юрія Руденка	1391
— Звільнено з ув'язнення Григорія Приходька	1392
— У Львові заарештовано о. М. Гаврилова	1392
— У Києві вшанували пам'ять Б. Антоненка-Давидовича	1393
— Українська Католицька Церква: катакомби і альтернатива. Кн. XII	1450
— Василь Січко: Церква в облозі	1456
— Фенікс: Погода на сьогодні	1461
— Ієромонах ЧСВВ Михайло Гаврилів: Струсь знову ховає голову в пісок	1463
— Повідомлення про відновлення роботи Комітету Захисту Української Католицької Церкви	1467
— Біографічна довідка про о. Григорія Будзінського	1468
— Біографія о. Михайла Гаврилова	1469
— Біографічна довідка о. Петра Зеленоха	1471
— Біографія Івана Геля	1472
— Ірина Стасів-Калинець: Тренос	1473

б) Поезії

Барладяну Василь:

Козак Мамай. Кн. XII	1485
Венера спить	1486
У Пятра-Нямц	1487
1948. Біла хата	1489

Данько Микола:

Віддзеркалення поетичної творчості Кн. XII	1497
Не різні ми. Кн. XII	1499
Скарб Нібелюнгів	1500
Авторам псевдоукраїнських романів	1501

«Час-простір» вже четвертий вимір	1502
Христопродавців — до стіни!	1503
Калинець Ігор:	
Церква. Кн. VIII	952
Лесів Ярослав:	
Слово мовлю: кн. X (стор. 1205), кн. XI (стор. 1395), кн. XII (стор. 1492).	
Пашко Атея:	
Навіщо думати? Кн. XII	1482
Тюрма тобі, як нічний привид	1482
Як же вам, жінко	1483
Сеник Ірина:	
Лиця квадратів. Кн. XII	1480
Стасів-Калинець Ірина:	
До вікопам'ятних джерел. Друковано: кн. XI (стор. 1131), кн. X (стор. 1191).	
Великодніє. Кн. IX	1131
Ікона	1132
Карпатська церква	1133
П'ятиницька церква	1133
На стрілецьких могилах. Кн. X	1191
Київська Софія	1192
Юр	1194
Мелетій Смотрицький	1194
Успенська церква	1198
Одіссея. Кн. XII	1479

З МАТЕРІАЛІВ VII ВЕЛИКОГО ЗБОРУ ОУН

Дунаїв С.: Міжнародне становище й наша зовнішня політика. Кн. IX	1114
— Слово у 1000-ліття удержання християнства в Україні. Кн. I	3
— Повідомлення про відбуття VII ВЗ ОУН	10
— Звернення Проводу ОУН в 70-ліття укр. державности. Кн. II	131
— Звернення VII ВЗ ОУН до Українського народу	135
— Звернення VII ВЗ ОУН до вільних і волелюбних народів. Кн. V	548
— Деклярація у справі УДП. Кн. V	553
— Відкриття VII ВЗ ОУН. Кн. VII	795
— Стан і перспективи визвольної боротьби і роля ОУН	801
— Заключне слово новообраного Голови Проводу на VII ВЗ ОУН. Кн. IX	1111
— Постанови VII ВЗ ОУН в ділянці зовнішньої політики	1123
— VII ВЗ ОУН про справи культури, науки і молоді. Кн. XI	1332

В. ТИСЯЧОЛІТТЯ ХРИСТІАНСТВА В УКРАЇНІ

Барладяну Василь: Кардинал має рацію. Кн. XI	1317
Боровик Михайло, д-р: Галицька митрополія, її історичний нарис, в 1000-ліття хрещення України. Кн. VIII	927
Горинь Ольга: У традиційному руслі фальсифікації. Кн. XI	1293
Дмитрів Ілля: Відзначення 1000-ліття хрещення України в Римі. Кн. IX	1027
Крамар Євген: До питання про релігійний вибір кн. Володимира. Друковано: кн. I (стор. 29), кн. II (стор. 156), кн. III (стор. 280).	
Кухар Роман: Наші забуті прадіди. Друковано: кн. II (стор. 168), кн. III (стор. 298), кн. IV (стор. 400).	
Микула Володимир, мгр: Хрещення Руси-України і розвиток християнства в київській державі. Друковано: кн. II (стор. 148), кн. III (стор. 290).	
Ортинський І., д-р о.: Хрещення, хрест, харизма України 988-1988. Друковано: кн. VIII (стор. 901), кн. IX (стор. 1057), кн. X (стор. 1177), кн. XI (стор. ...)	

1305), кн. XII (стор. 1438).	
Ортинський І., д-р о.: 100-річчя Хрещення України і Дон Боско. Кн. VIII	944
Сверстюк Євген: Наша мати — Церква Господня. Кн. IX	1050
Шанковський Лев, проф.: Необхідна відсіч фальшіпівниками Ювілею Християнства України. Кн. VIII	923
— Слово Папи Івана-Павла II до українських Владик у вересні 1987 р. Кн. II	143
— Привіт з України на Тисячоліття. Кн. VIII	899
— Відкриття Ювілейних Святкувань Тисячоліття і привіт Блаж. Мирослава-Івана Папі перед собором Св. Софії в Римі. Кн. IX	1036
— Проповідь Св. Отця Папи Івана-Павла II під час Богослуження в Соборі Св. Софії в Римі 9.7.1988	1037
— Подяка за великий дар хрещення	1041
— Проповідь-привіт Патріярха Мирослава-Івана в базиліці Св. Петра в неділю 10.7.1988 р.	1042
— Слово Архiepіскопа М. Марусина на закінчення Ювілейних Святкувань Тисячоліття Хрещення України	1044
— Молитва Іларіона митрополита київського	1048
— Проповідь Папи Івана-Павла II під час Божественної Літургії в базиліці Св. Петра. Кн. X	1155
— Ангел Господній з Папою	1160
— Слово Св. Отця під час Ювілейного концерту	1162
— Гомілія кардинала Уго Полетті	1163
— Звернення Блаженнішого до Духовенства в Україні	1167
— Проповідь Блаж. Мирослава-Івана в Мюнхені 24.7.1988	1171
— Телефонограма з України	1176
— Привіт-благословення Царгородського Патріярха. Кн. XI	1283
— Соборне Послання Ієрархії УКЦ з приводу Тисячоліття	1285
— Архiepістське Послання Собору Єпископів УАПЦ. Кн. XII	1411
— Звернення Блаженнішого митрополита Мстислава	1413
— Слово митрополита Василя	1415
о. С. Я.: Великі святкування православних українців	1418
Фостун С. М., д-р: XII Єпархіальний Собор УАПЦ і Святкування Тисячоліття	1429
— Відзначення Тисячоліття Хрещення України в Харкові	1433
Гайдамаха Віра: На турецькій землі у грецького Патріярха	1435
— Сумівці вітають грецького Патріярха Димитрія у Стамбулі	1436

СВЯТКУВАННЯ 1000-ЛІТТЯ В ЛОНДОНІ

— Величаве українське свято в Лондоні в 1000-ліття хрещення України. Кн. VIII	968
— Проповідь Блаж. Мирослава-Івана з нагоди 1000-ліття хрещення Руси-України в католицькій катедрі в Лондоні	977
— Вступне вітальне слово голови Крайового Громадського Комітету Тисячоліття інж. Я. Р. Гавриха при пам'ятнику св. Володимирові Вел.	981
— Промова Блаженнішого Мирослава-Івана в часі Молебня і посвячення пам'ятника	982
— Слово Блаженнішого митрополита Мстислава на соборним посвяченні пам'ятника	982
— Святкове слово президента СКВУ П. Саварина	984
— Святкове слово інж. В. Олеськова — голови побудови пам'ятника	986
— Привітальне слово інж. Я. Р. Гавриха, голови КГКТ на святковому концерті	

української церковної музики в Алберт Гол в Лондоні	987
— Заява Первоієрархів Українських Церков	989

Г. ІСТОРІЯ, НАУКА, КУЛЬТУРА

Вергун Іван, інж.: Гетьман Іван Мазепа у французькій мистецтві, літературі, енциклопедіях, історіографії. Друковано: кн. I (стор. 68), кн. II (стор. 210).	
Вітошинська Ольга, д-р: Нові дослідження над відродженням 20-их років та Миколою Хвильовим. Друковано: кн. III (стор. 349), кн. IV (стор. 451), кн. V (стор. 592).	
Горалів Іван: Французький історик про московський імперіалізм. Кн. II	226
Жила Володимир: Три Універсали Української Центральної Ради. Кн. IV	464
Каравацький Святослав: Який нам потрібен словник? Кн. I	96
Кархут В.: Ідол. Кн. II	244
Качуровський Ігор: Монографія про українське село. Друковано: кн. V (стор. 603), кн. VI (стор. 735).	
Климишин Микола: Помер д-р Михайло Кушнір. Кн. VII	874
Крамар Євген: З висоти луцьких багит. Друковано: кн. IV (стор. 435), кн. V (стор. 577), кн. VI (стор. 720), кн. VII (стор. 851).	
Кухар Роман: Геродотова «історія» — ключ нашого минулого. Кн. VI	741
Одарченко П., проф.: Традиції Шевченка в творчості Л. Українки. Кн. XII	1505
Пундій Павло, д-р: Науково-професійна та громадська діяльність українських лікарів під час першої еміграції 1920-1944 рр. Кн. VII	864
П. Л.: Андрей Шептицький на службі Христової Церкви. Друковано: кн. III (стор. 309), кн. IV (стор. 409).	
Стебельський Богдан, д-р: За правдивого, непофальшованого Франка. Кн. I ..	87
Юськів-Терен Теодор: Прем'єра опери «Одеська баллада» у Львові. Кн. VI	748
Ялпун Василь, д-р: Походження, розвиток і сучасна доля Билин України. Кн. III	389

Д. З ГАЛЕРІЇ ТВОРЧОСТІ НАШИХ ПИСЬМЕННИКІВ І ПОЕТІВ

а) Повісті, оповідання, новелі, спогади

Гренджа-Донська Зірка: Мої пташенята. Кн. IX	1108
Іршавець І.: Зошит каторжника. Друковано: кн. I (стор. 100), кн. II (стор. 229).	
Сірюк Григорій: Голодомор 1933 на Сіверщині. Кн. IV	486
Стецюк Валентин: Гнат Хоткевич — композитор. Кн. X	1213
Строката Ніна: Розповідь про Раїсу Руденко. Кн. V	542
Чуйко Богдан: Коли переможеш — ти цар, а коли потерпиш поразку — ти бандит. Друковано: кн. IV (стор. 474), кн. V (стор. 611), кн. VI (стор. 751), кн. VII (стор. 883), кн. VIII (стор. 990), кн. IX (стор. 1141), кн. X (стор. 1249).	

б) Поезії, поеми

Качуровський Ігор: Дедикаторіум. Кн. III	335
Кониський О.: Не призывайте всує Бога. Кн. V	520
Кравченко Уляна: Молитва. Кн. V	519
Крихкий Богдан:	

Двадцятьдруге січня. Кн. I	18
Легіт Андрій:	
Київ (уривок). Кн. II	205
Маковей Осип:	
Подорож до Києва. Кн. V	571
Воскресення	574
Маланюк Євген:	
А син питає. Кн. VIII	1009
Мурович Лариса:	
Обранці жар-птиці. Кн. III	336
Мусійчук Степан:	
На вічну пам'ять вождеві українських націоналістів Євгенові Коновальцеві. Кн. V	518
Орест Михайло (Зеров):	
Я вернусь до тебе, отчизно моя... Кн. III	331
Вгорнулись парки і сади	332
Прекрасні дні, в минулім потонулі!	332
Як чорний корабель, у місто ніч впливає	333
Не сняться навіть давні верховини	333
На соняшнім годиннику	333
На брамі кладовища	334
На фронтоні дому	334
Полтава Леонід:	
Райдуга (поема). Друковано: кн. VIII (стор. 953), кн. IX (стор. 1136), кн. X стор. 1200).	
Свідзінський В.:	
В текучім блиску стигне жито... Кн. II	202
Урожай був шумний, високий	203
Загудів трамвай — і зник поволі... ..	203
Коли дні сіріли мертво... ..	204
Ситник Михайло:	
25.5.1926. Кн. V	516
Славутич Яр:	
Виниця. Кн. II	206
Розмоклий степ капає мене за ноги	208
«Благодатне»	208
Струтинський М.:	
Пісня про смерть. Кн. V	517
Храплива-Щур Л.:	
Пісня тисячоліття. Кн. VIII	951
Фаринич Мотря:	
Русь-Україна вічна буде! Кн. X	1203
Черінь Ганна:	
Сніжинка. Кн. II	204
Тим, що греблі рвуть. Кн. III	337
Чуприка Грицько:	
В час борні. Кн. I	19
Шевченко Тарас:	
Неофіти. Друковано: кн. III (стор. 322), кн. IV (стор. 421).	
Янів Володимир:	
Крути. Кн. I	20
Яшун Василь:	
Століттяв десять проминає. Кн. VIII	950

Е. ОГЛЯДИ І КРИТИКА

Бедрий А.: Воїни полк. С. Коновальця на Далекім Сході. Кн. X	1260
Беркут Олександр: До невичерпних джерел. Кн. X	1258
Біляїв Володимир: Оксані Керч. Кн. I	127
Голіят Роман С.: Книга про 1000-ліття українського християнства. Кн. X	1269
Гой Петро, д-р: Правнучка князя Володимира Великого похована в Баварії. Кн. V	634
Українець — ад'ютант і радник Гарібальді. Кн. VIII	1010
Жила Володимир: Вимогливий, чуйний і послідовний (Яр Славутич). Кн. IV	493
Василь Лев (до 85-ліття з дня народження). Кн. IV	499
У пошуках історичної правди. Кн. IX	1147
Перший український словник	1149
Найбільш українське місто в Галичині. Кн. X	1265
Ігор Качуровський (до його 70-ліття). Кн. XI	1400
Результат тісної співпраці. Кн. XII	1522
Караванський Святослав: Квітки на морозі. Кн. I	116
Вічне джерело	121
В обороні культурної соборності. Кн. III	375
Відкритий лист. Кн. VI	762
Мовна консультація. Кн. VIII	1004
Качуровський Ігор: На смерть В. Стуса (Оксані Керч). Кн. I	126
Косовська Алла: Оксані Керч. Кн. I	125
Кузь Б., д-р: 40 літ на службі «ЕУ». Кн. VI	767
Кузьменко Світлана: Як багато помислів ясних. Кн. I	127
Кухар Роман: На послугах російського імперіялізму. Кн. II	251
Великдень в Успенській церкві у Львові. Кн. III	374
Нетлінна пам'ять про музиколога Зіновія Лиська (1895-1969)	381
Муза служіння народові. Кн. V	629
Недостача в жидів об'єктивності	632
Бути твердими українцями — до болю важко. Кн. VIII	1015
З тайників церковних аналіз історії України	1017
Лоза Михайло: Матеріали до історії української медицини. Кн. XI	1405
Мацьків Теодор, проф.: Праця, що появилася в потрібному часі. Кн. III	371
Ор Володимир: Вірно, що таки прославимо їхню пам'ять храмом-пам'ятником. Кн. III	379
Питляр Орест: З нових видань. Кн. VIII	1013
Підгайний Олег, С.: Закінчм видання друком великої бібліографії Українських Визвольних Змагань. Кн. XI	1407
Полтава Леонід: Пам'яті поета залізних строф. Кн. VIII	1006
До 85-ліття проф. Лева Шанковського. Кн. XII	1518
Новий переспів «Слово о полку Ігоревім». Кн. XII	1525
Радіон С.: Д-рові Мовчанові сповнилось 75 років. Кн. VIII	1000
УПС: Успішне започаткування ювілейних святкувань 1000-ліття хрещення України. Кн. II	247
Царинник Г.: 50-річчя літературної діяльності Оксани Керч. Кн. I	123
Чировський Микола, проф.: Книга, що збагатила історично-церковну літературу. Кн. V	626
Шафовал Микола: Цікавий вклад в історію дипломатичних зв'язків. Кн. VIII	1020
Шум Аріядна: Василь Стус: «Вибрані твори». Кн. XII	1520
— Праця над збіркою матеріалів і документів про вбивство Степана Бандери. Кн. I	119

— З листа І. Качуровського до Оксани Керч. Кн. І	128
— Голодовий геноцид України на світовому форумі. Кн. Х	1255
— Появилася нова праця про репресії 1930-их років в Україні. Кн. Х	1264

С. РІЗНИ

З листів до Редакції «ВШ»

Гоцький Володимир: Перша Старшинська і Підстаршинська Школа УПА. Кн. II	255
Мудрик-Мечник, Степан: До статті «У 40-ву річницю смерті Ярослава Хомова-Лімницького. Кн. VII	896
— Пожертви на Пресфонд «Визвольного Шляху. Друковано: кн. IV (стор. 510), кн. X (стор. 1278).	
— Пожертви — замість квітів на свіжу могилу. Друковано: кн. II (стор. 200), кн. V (стор. 640).	
— Справлення недогляду Адм. ФОРУ. Кн. II	256
— Звіт з діяльності Філії УКУ за 1986 рік. Кн. IV	502
— Бібліографія одержаних видань. Друковано: кн. VII (стор. 1023), кн. X (стор. 1273).	
— Зміст журналу «Визвольний Шлях» за 1988 рік. Кн. XII	1528

ПОСМЕРТНІ ЗГАДКИ І ПРИСВЯТИ

— Сл. п. Юліян Заблоцький. Кн. II	180
— Сл. п. Євген Пришляк. Кн. II	182
— Присвяти сл. п. Ю. Заблоцькому: Прощальне слово речника Проводу ОУН, Прощальне слово речника УДП, Слово президента АБН, Слово речника Активу й ОУВФ в Канаді, Прощальне слово голови СУБ, Прощальне слово голови КУ СУМ у В.Б., Прощальне слово речника Редакції «В.Ш.», Прощальне слово речника УВС і УІС, Кондоленційна телеграма з Америки, Прощальний лист з Канади. Кн. II	184
— Сл. п. О. Матла і сл. п. Ірина Матла з Ріпелів. Кн. III	361
— Сл. п. Дмитро Вальчефф. Кн. V	637
— Сл. п. Петро Ковальський. Кн. XII	1526
Буцак Юрій: Співчуття з приводу смерті сл. п. Ю. Заблоцького. Кн. III	370
Горобець Іван, пнolk: Співчуття з приводу смерті сл. п. Ю. Заблоцького. Кн. III	369
Дацишин, М. С.: Спомин про Ю. Заблоцького і його шляхотні діла в Глинянах. Кн. IX	1151
Заставний Володимир: Сл. п. Ю. Заблоцький. Кн. V	640
Косик Володимир: Пам'ять про нього буде жити між нами. Кн. III	367
Лаврушка С.: Прощальне слово-салют від кол. вояків ДУН. Кн. III	368
Лесюк Володимир, шпор.: Слово представника ОБВУ на тризні по сл. п. Ю. Заблоцькому. Кн. IV	508
Макар Володимир: Лист до Проводу ОУН з приводу смерті сл. п. Юліана Заблоцького. Кн. IV	508
Семенюк Степан: У 45-річчя смерті Ярослава Хомова-Лімницького. Кн. III	365
Стебельський Богдан, д-р: Прощальне слово на могилі сл. п. Олександра й Ірини Матла. Кн. III	363
Тесляр В.: Поховали вірного Друга і патріота. Кн. II	197
Тисячний Антін: Співчуття з приводу смерті сл. п. Юліана Заблоцького. Кн. IX	1152
Турцевич Арсен: Замість надгробного слова сл. п. Ю. Заблоцького. Кн. V	638

ЗАСТУПНИКИ «ВИЗВОЛЬНОГО ШЛЯХУ»

АВСТРІЯ:

*Postup Ukrainian
Co-operative Trading Society,
902 Mount Alexander Road,
Essendon, Victoria, 3040*

КАНАДА:

*The League for the Liberation
of Ukraine, 140 Bathurst St.,
Toronto, Ont., M5V 2R3.*

АВСТРАЛІЯ:

*M. Petruszczak
Waltzmanstr. B. A/Z 2.
Salzburg-Aigen.*

НІМЕЧЧИНА:

*"Shlach Peremohy"
8000 München 80,
Zeppelinstr. 67.*

АРГЕНТИНА:

*W. Zastawnyj
1425 Soler, 5039 — BS AIRES.*

США:

*Mr. H. Cebrij
136 - 2nd Ave.,
New York, N.Y., 10003.*

БЕЛЬГІЯ:

*Mr. O. Kowal
72 Blvd. Charlemagne,
1040 BRUXELLES.*

ЧІКАГО І ОКОЛИЦІ:

*Bohdan Kaszuba
6427 W. Forest Preserve Drive,
Harwood Heights, Ill. 60636.*

ФРАНЦІЯ:

*Union des Ukrainiens de France
186, Blvd. St-Germain
75261 PARIS Cedex 06.*

«ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ» — ЦЕ НАЙКРАЩЕ ПОЛІТИЧНО-ПОЛІТИЧНИЙ І НАУКОВО-ЛІТЕРАТУРНИЙ МІСЦЕВИЙ ПУТЬ ВСІХ: КОЖНОГО УКРАЇНЦЯ І КОЖНОЇ УКРАЇНКИ, СЛУЖИТЬ ТІЛЬКИ ІНТЕРЕСАМ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ І ЙОГО БЕЗКОМПРОМІСОВІЙ ВОРОТЬБИ ЗА УССД!

СПОВНІТЬ СВІЙ ОБОВ'ЯЗОК: ВПЛАТИТЬ ПЕРЕДПЛАТУ, ПРИСДНАЙТЕ НОВИХ ЧИТАЧІВ І ПЕРЕДПЛАТНИКІВ ТА РОЗПОВСЮДЖУЙТЕ ЙОГО ВСЮДИ, ДЕ ЖИВУТЬ УКРАЇНЦІ.